

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI**

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DE GELİŞEN SİVİL TOPLUM: ARNAVUTKÖY
SEMT GİRİŞİMİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan:
20036051 Nurten Özmelek**

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Sibel Yardımcı**

İSTANBUL-2006

Nurten ÖZMELEK tarafından hazırlanan 1980 Sonrası Türkiye’de Gelişen Sivil Toplum : Arnavutköy Semt Girişimi adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 30 / 05 / 2006

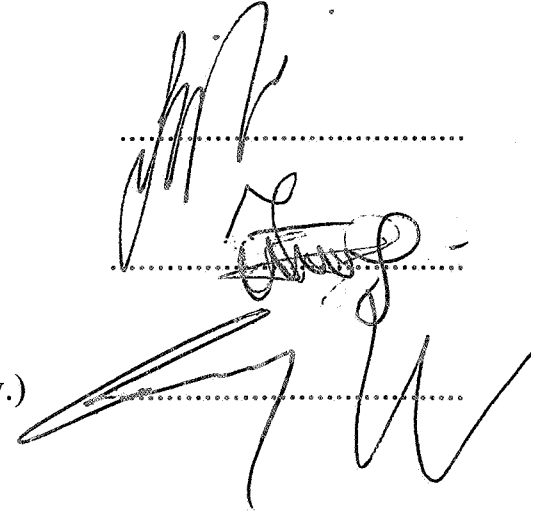
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Sibel YARDIMCI (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Firdevs GÜMÜŞOĞLU

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Cengiz ÇAĞLA (YTÜ.Öğr.Üy.)

Handwritten signatures of the jury members, corresponding to the names listed on the left. The signatures are written in black ink on a white background. The first signature is for Sibel YARDIMCI, the second for Firdevs GÜMÜŞOĞLU, and the third for Cengiz ÇAĞLA. Each signature is written over a horizontal dotted line.

ÖZET

Bu çalışma İstanbul Boğazı kıyısında yer alan Arnavutköy semtinde yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. 1998 yılında İstanbul'un Asya ve Avrupa yakasını birleştiren bir köprünün Arnavutköy-Vaniköy arasında inşa edileceği haberleri basında yer aldığı, semt sakinleri Arnavutköy Semt Girişimi (ASG) olarak bilinen bir protesto hareketi düzenliyerek bu projeye karşı çıkmışlardır. Semtin doğal ve tarihi dokusunun bu olaydan zarar göreceğini düşünerek seslerini düzenledikleri çeşitli eylemlerle duyurmuşlardır. Girişimin yedinci yılında Asya ve Avrupa yakasını denizin içinden geçen bir tüp geçişle birbirine bağlayacak olan Marmaray Projesinin temeli atılmış ve 2005 yılında İstanbul Belediye Başkanı köprü güzergahının Boğaz'ın kuzeyine kaydırıldığı yolunda bir beyanat vermiştir.

Yerel bir girişim olarak başlayan ASG, zaman içinde STK'lar, basın ve akademisyenler tarafından desteklenerek Boğaz'ın hiçbir yerinde köprü yapılmamasını ve tüp geçit ve deniz taşımacılığına önem verilmesini isteyen bir çevre hareketine dönüşmüştür. Otonom sivil bir inisiyatif olarak gelişen bu hareket bir lideri olmamasına ve hiçbir partiye bağlı olmamasına rağmen kurduğu yerel ve yerel üstü ilişkiler, kamusal alanın kullanımı ve kamuoyu oluşturmada kullandığı stratejilerle katılımcı demokrasiye bir örnek oluşturmuştur. Girişimde omuz omuza çalışan laik ve mücadeleci kimlikli insanlar, entellektüel ve halk kesiminden olup, Türkiye'de gelişen sivil toplumun yeni aktörleridir.

Alan araştırması sonuçlarında bu mücadele sırasında semtte kültürel ve sosyal faaliyetlerin düzenlendiği, eski geleneklerin canlandırıldığı, semtin yerel tarihi ile ilgili araştırmalar yapıldığı ve semt halkı arasında çevre bilinci ve dayanışmanın arttığı tespit edilmiştir.

Bu tür hareketler toplumun diğer kesimlerinde de kadın, din, ırk, insan hakları gibi alanlarda devam etmektedir. Doğu ve Batı'ya özgü pratiklerin birleşmesi Türk

toplumuna çoğulcu bir dinamizm kazandırmaktadır. Ancak Türkiye'nin sağlıklı bir demokratik yapıya kavuşmak için kat etmesi gereken uzun bir yol vardır.

ABSTRACT

This study is based on a fieldwork conducted in a Bosphorus neighbourhood of İstanbul. In 1988, just after the news that a bridge which will connect the Asian and European sides of İstanbul would be constructed between Arnavutköy and Vaniköy the residents of the district started an anti-bridge campaign expressed by an initiative called Arnavutköy Semt Girişimi (ASG). They have expressed themselves by organizing activities through which they stressed the destructive effects the bridge would cause on the environment and cultural history of the district. On the seventh year of the ASG, the construction of Marmaray Project (a railway tube passage which will connect the Asian and Europeans sides of İstanbul under the sea) began and in 2005 the Mayor of İstanbul has announced that the place of the bridge has been changed to the north of İstanbul, between Sarıyer-Beykoz.

Starting as a local movement, in time, the campaign supported by NGO's, press and academicians has changed to a transenvironmental movement aiming not to have any more bridges constructed on the Bosphorus. It has emphasized the construction of tube passages and use of sea transport..

As a civil initiative which hasn't had a leader and connections with any particular party, it has fostered participant democracy through the local and supralocal relations it has established, by use of public space and strategies to create public opinion. The intellectuals and other residents who worked shoulder to shoulder in this initiative, with their secular and combative identities, are the new actors of the developing civil society in Turkey.

It as been investigated that this movement has had a positive effect on the social life of the district; cultural and social activities have been organized, the old traditions have been revived, researches have conducted on the local history of the

district and solidarity and environmental consciousness between the residents have improved.

Other social movements are also seen in different social groups in the fields of women's rights, ethnicity and human rights. The unification of civil society practices peculiar to the East and West have caused the Turkish society to gain a pluralistic dynamism. But Turkey has a long way to go to have a healthy democracy.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no</u>
ÖZET -----	iv
SUMMARY -----	vi
GİRİŞ -----	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE -----	5
1.1. Sivil Toplum Kavramına Yüklenen İki Farklı Anlam -----	5
1.1.1. Kamusal Alan ve Sivil Toplum -----	7
1.1.2. Yeni Toplumsal Hareketler -----	9
1.2. Yerel Kavramı, Yerel ve Yerelüstü İlişkiler -----	13
1.3. Türkiye’de Çevre Bilincinin Gelişmesi -----	15
1.3.1. Reaksiyoner Çevre Hareketleri: Bergama Direniş Hareketi ve Arnavutköy Semt Girişimi-----	16
2. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE -----	20
2. 1. Sivil Toplum Kavramına Günümüzde Yüklenen Anlamlar ---	20
2.1.1. Antik Çağ ve Toplum-----	22
2.1.2. Burjuva Toplumunun Doğuşu -----	23
2.1.3. 17. ve 18. Yüzyılda Sivil Toplum Tartışmaları -----	25
2.1.4. Günümüzde Sivil Toplum ve Kamusal Alan-----	31
2.1.5. Yeni Toplumsal Hareketleri Anlamakta Sosyal Bilimlerin Katkısı -----	39
2. 2. Osmanlı Devletinin Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum -----	43
2.2.1. Asyagil Üretim Biçimi-----	44
2.2.2. 19. Yüzyıl’da Osmanlı Modernleşmesi -----	47
2.2.3. 1923-1950 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplum-----	49
2.2.4. Türkiye’de 1950 Sonrası Sivil Toplumla İlgili Yaşanan Gelişmeler-----	51
2.3. 1980 Sonrası Devlet Toplum ve Birey İlişkileri -----	52
2.3.1. 1980 Sonrası İstanbul’da Değişen Küresel ve Yerel Dinamikler -----	55
2.3.2. 1980 Sonrası İstanbul’da STK’lar -----	60
2.3.3. STK’ların Uluslararası Sistemdeki Önemi -----	65
3. BÖLÜM: KÜLTÜREL MİRASA KÖPRÜ SALDIRISI -----	72
3.1. Araştırmanın Yöntemi -----	72
3.1.1. Araştırmada Kullanılan Teknikler -----	73
3.1.2. Araştırmanın Etik Boyutu-----	75
3.2. Araştırmanın Çalışma Alanı -----	77
3.2.1. Araştırmanın Gerçekleştiği Mekan ve Arnavutköy’ün Tarihi-----	77
3.2.2. Arnavutöy’ün Toplumsal Yapısı-----	79
3.2.3. Arnavutköy’de Kent Planlaması ve Koruma Politikaları ile İlgili Olumlu ve Olumsuz Uygulamalar-----	84

3. 3. Boğaz Köprüsü Projeleri -----	90
3.3.1. Yerel ve Merkezi Yönetimlerin Köprü Yaptırma Gayretleri	91
4. BÖLÜM: SEMTLERİNİ KORUMA ALTINA ALAN HALK-----	96
4.1. Yerel bir Çevre Hareketi Olarak Arnavutköy Semt Girişi-----	96
4.1.1. ASG Sürecinde Farklı Toplumsal Sınıflar Arasında Gelişen Yatay İlişkiler -----	105
4.1.2. Yerel ve Merkezi İdarelerde Çalışan Bürokratlarla Kurulan Dikey İlişkiler.....	108
4.1.3. Medya'dan ASG'ye Verilen Destek.....	112
4. 2. ASG'nin Oluşmasında Aydınların ve STK'larının rolü-----	117
4. 3. Bürokratların Bakış Açısından 3. Köprü Projesi -----	122
5. BÖLÜM: SONUÇ -----	129
KAYNAKÇA -----	133
EKLER -----	140
Görüşmelerde Kullanılan Soru Çizelgesi-----	140
Teyple Yapılan Görüşmelerden Örnekler-----	141
Fotograflar -----	159
Gazete Haberlerinden Örnekler -----	162

GİRİŞ

Günümüzde devlet ve uluslararası şirketlerle toplumun çıkarlarının çatıştığı çevresel sorunlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde krizlere neden olmaktadır. Yerel protesto hareketleri, ulusal ve küresel kampanyalarla çevreyi korumak için mücadele eden kuruluşlar, toplum adına doğaya sahip çıkmakta ve bu amaçla çeşitli eylemler düzenlemektedirler. Baraj, köprü ve otoyol projeleri uygulanırken bu yörelerde yaşayan insanların sosyal hayatının, çevrenin doğal ve tarihi özelliklerinin dikkate alınmaması bu protesto hareketlerinin oluşmasının başlıca nedenidir.

Böyle bir kampanyanın araştırılması bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Araştırma Arnavutköy semtinde 1998 yılında meydana gelen bir semt girişimiyle ilgilidir. Mütevazı bir Boğaz köyü olan Arnavutköy, 1974 yılında ulusal ve uluslararası değer taşıyan mimari özelliklerinden ötürü SİT alanı ilan edilmiştir. “SİT alanları tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olarak yaşadıkları dönemlerin toplumsal, ekonomik, mimari vb özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihsel olayların geçtiği yerler ve doğal özellikleri bakımından korunması gereken alanlardır”.¹ Merkezi ve yerel idare tarafından korunması gereken bu semtte, ne yazık ki 1980’den sonra doğal ve kültürel çevreyi tahrip eden uygulamalar yapılmıştır. Boğaz’ın trafik tıkanıklığına karşı getirilen “kazıklı yol” çözümüyle tarihi yalıların denizle bağlantısı kesilmiştir. Bu şekilde nostaljik tramvay yolu yok olmuş ve tarihi yalılar, yolların arasında kalarak yalı olma özelliklerini kaybetmişlerdir.

1998 yılında T.C. Bayındırlık Bakanlığına bağlı 17. Karayolları Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı Boğaziçi Köprüsü Projesi’nin, “yap-işlet devret” modeliyle yabancı ve yerli firmalardan oluşan bir konsorsiyuma ihale edileceği ve köprünün Arnavutköy’le Vaniköy arasında inşa edileceği haberi basında yer almıştır. Arnavutköy sakinleri semtlerinin doğal ve kültürel dokusuna karşı bir

¹ Büyük Larousse , Cilt 20, 10567

tehdit olarak gördükleri bu harekete karşı bir semt girişimi oluşturmuşlardır. Yerel bir protesto hareketi olarak başlayan bu girişim kısa zamanda ulusal ve uluslararası STK'ları, basını ve bilim adamlarını yanına alan bir çevre hareketine dönüşmüştür. Semtte yaşayan yurttaşlar İstanbul'un trafik sorununu köprü inşa ederek çözmek isteyen devlet bürokratlarına karşı toplu taşımacılık sistemini savunmuştur. Arnavutköy Semt Girişimi (ASG) basın ve medyanın ilgisini çekmiş ve Arnavutköylü'lerin mücadelesine İstanbul milletvekilleri, Beşiktaş Belediyesi, Mimar ve Mühendis Odaları ve çeşitli STK'lar destek vermiştir. Sadece Arnavutköy'ü değil bütün İstanbul'u tehdit eden tehlike kamuoyuna duyurulmuştur. 1998 yılından beri dört hükümet değişmesine rağmen 3. Köprü yapılmamış, ancak bu proje iptal de edilmemiştir.

Girişim basit bir protesto hareketi olmaktan çıkarak bazı araştırma projeleri yürüten, içinde kültürel çalışmalar yapılan bir yapıya dönüşmüştür. Bu projelerden biri mahallenin geçmişi ile ilgili sözlü tarih araştırmaları yapmak, diğeri ise 1955-1974 yılları arasında Arnavutköy'den Yunanistan'a göç etmiş olan Rum vatandaşların kurduğu "Fellowship of Mega Revma-Taxiarchis", Mega Revma dostluk cemiyeti kanalıyla Türk ve Rum sivil halkı arasında bir dostluk köprüsü kurmaktadır². Sözlü tarih çalışması sonucunda semtin sosyal tarihi ile ilgili ilginç hakikatler ortaya çıkarılmıştır³. Londra Üniversitesi'nde öğrenci olan Aimilia Voulvouli adlı bir Yunanlı Arnavutköy'e gelerek bir yıl burada yaşamış ve bir alan araştırması yapmıştır. Amilia tezinde bu hareketin özünde küreselliğe ve milliyetçiliğe karşı yerelin gücünün görüldüğünü ifade etmektedir. ASG, 2 Kasım 2000 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi Çevre Enstitüsü kurucusu Kriton Curi adına düzenlenen yarışmada ödüllendirilmiş ve yılın Çevre Ödülü'nü SOS Akdeniz Derneği ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ile paylaşmıştır⁴.

² Aimilia VOULVOULI, "Environmentalism as Social Critique", Presentatin Paper prerared for the İternatona Cnference Nature Science and Social Movementrs, (2004), University of London, 7.

³ G. DANIŞMAN- İ. ÜSTÜN, Yerel Tarih ile Karşı Koyuşu", 115.

⁴ Nezahat EKMEKÇİ, " Kriton Curi Çevre Ödülü", Cumhuriyet Gazetesi. (3 Mayıs 2002).

Bu direniş zaman içinde yeni bir boyut kazanmış ve Boğaz'ın hiçbir yerinde köprü yapılmamasını, tüp geçit ve toplu taşımacılığa önem verilmesini isteyen bir kamuoyu oluşmasına yardımcı olmuştur.

Çalışmanın amacı, ASG'yi yeni toplumsal hareketlere bir örnek olarak aktörler arasındaki yatay ve dikey ilişkilerden yola çıkarak incelemektir. Birinci bölümde sivil toplum, kamusal alan, kamuoyu ve yeni toplumsal hareketler gibi kavramlar, araştırmanın kapsamı içinde incelenmiştir. Bu kavramlar dünyada meydana gelen gelişmeler sonucu yeniden yorumlanmakta ve olayları açıklamakta önemli araçlar olarak kullanılmaktadırlar. Araştırmanın ikinci bölümünde teorik çerçeveyi oluşturma amacıyla Batı'da ve Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi incelenmiştir. Batı kaynaklı bir kavram olduğu için sivil toplum kavramının Batı'daki serüveni aktarılmıştır. Öncelikle kavramı bugün ki liberal söylemdeki anlamıyla kullanan 17. ve 18. yüzyıl düşünürleri, Thomas Hobbes, John Locke, ve Jean Jacques Rousseau'nun görüşleri aktarılmıştır. Daha sonra sivil toplum kavramına karşı daha farklı bir söylemi savunan G.W. Freidrich Hegel, Karl Marx ve Antonio Gramsci gibi düşünürlere yer verilmiştir. İzleyen bölümlerde özellikle 20. yüzyıl düşünürü Habermas'ın görüşlerine yer verilmiştir. Osmanlı Devleti ve Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi incelendikten sonra, bölümün sonunda yeni toplumsal hareketlerin kökeni araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi açıklandıktan sonra Arnavutköy semtinin tarihi ve toplumsal özellikleri anlatılmış, Boğaziçi ve köprülerle ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde yapılan derinlemesine görüşmeler çözümlenerek ASG sürecinde semt halkının yaşadığı tecrübeler, kurulan yatay ve dikey ilişkiler ve kamusal alanın kullanımı hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci sonuç bölümü bulguların analizinden oluşmaktadır. Bu çalışmada katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır

Bu çalışmayı yürütürken beni sabırla ve güler yüzle yönlendiren danışmanım Sayın Sibel Yardımcı'ya ve tezimi revize etmeme yardımcı olan Sayın Meral Özbek'e teşekkür ederim. Ayrıca alan araştırmam sırasında benimle görüşmeyi kabul eden Arnavutköylüleri'e, Karayolları Bölge Müdürlüğü İTÜ'de görev yapan mühendislere ve İstanbul Belediye Meclisi Üyelerine bilgilerini benimle paylaştıkları için teşekkür ederim.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesini sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, kamusal alan kamuoyu, yeni toplumsal hareketler, yatay ve dikey ilişkiler, çevre bilinci gibi kavramlar oluşturmaktadır. Aşağıda kısaca değinilen bu kavramlar, diğer bölümlerde kapsamlı olarak tartışılmış, yapılan derinlemesine görüşmelerin bulgularına dayanarak incelenmiştir.

1.1. Sivil Toplum Kavramına Yüklenen İki Farklı Anlam

Günümüzde sivil toplum kavramı birinci anlamında neo-liberal politikaları destekleyen egemen bir söylem olarak düşünülmektedir. Piyasa ekonomisinin egemenliği sonucu uygulanmaya başlayan devletin küçültülmesi ve özelleştirme politikalarını hayata geçiren güçler, eskiden devletin yaptığı eğitim, sağlık, sosyal güvenlik vb. hizmetleri de özel şahısların ve sivil toplumun üstlenebileceğini savunmaktadır.

Muhalif sivil toplum söylemi ise bu hegemonik anlayışa karşı geliştirilmiştir. Devlet ve toplum arasındaki sorunlar eleştirilmeye başlanmış, grev, lokavt gibi eski protesto yöntemleri yeterli görülmeyle, yeni söz, eylem ve yaşam biçimi arayışlarına girilmiştir. 1968 olaylarıyla başlayan bu arayışlardan sonra 1980'lerde sivil toplum kavramı, bazı Macar ve Doğu Avrupalı entellektüeller tarafından muhalif bir söylem olarak kullanılmış ve savunulan fikirler 1989 olaylarında kamusal bir çevreye yayılmıştır. Doğu Bloku'nun çökmesini takiben, kavram, dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen toplumsal hareketlerin, demokrasinin toplumsal temeli çerçevesinde meydana gelen olay ve tartışmaların bir parçası haline gelmiştir.

1970'lerden sonra neo-liberalizmin yükselmesi, refah devletinin küçülmesi ve Doğu Bloku'nun çözülmesiyle dünya bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. "Modernlik projesinin iki karşıt paradigmatik söylemi olan liberalizm ve

sosyalizmin içine girdiği meşruiyet krizi” sivil toplum, demokrasi ve kamusal alan tartışmalarını gündeme getirmiştir. Sivil toplum kavramına, hem sağ hem de sol kesimler sahip çıkmakta ve bu tartışmalar sonucu sivil topluma hegemonik ve muhalif olmak üzere iki karşıt anlam yüklenmektedir. Bu iki değişik anlamı birbirinden ayırmak gerekir, çünkü bazen demokrasi ve sivil toplum tartışmalarında iki görüş arasındaki fark göz ardı edilmektedir. Batı’lı egemen güçler otoriterlikten ⁵demokrasiye geçişte, sivil toplumun ancak kapitalist düzenin gelişmesiyle mümkün olacağını iddia etmektedirler. Bu açıdan çevre toplumlarına dayatılan bu yeni sivil toplumsuluğun daha önce doğu toplumlarına uygulanan Klasik Modernleşme Kuramının neoliberal politikalar sonrası dünya düzenine uygulanmak istenen şekli olduğu söylenebilir.

Solda kullanılan şekliyle de sivil toplum kavramının bütünüyle anti-kapitalist bir anlamı yoktur. Sol kesim, soğuk savaş dönemindeki aşırı devlet baskısının tehlikelerini gördüğü için, kurumları ve toplumu ekonomi dışındaki alanlarda devlete karşı korumak istemekte ve çareyi sivil toplumun gelişmesinde görmektedir. Ayrıca bazen sivil toplum kamusal alan yerine de kullanılabilir.⁶ Son dönemlerde dünyada bir yandan STK’larının çalışmaları önem kazanırken diğer yandan devlete ve sisteme karşı tabandan gelen hareketler de artmaktadır. Mevcut demokratik sistem ve haklar insanları tatmin etmemektedir ve insanlar taleplerini karar mercilerine ulaştırmak için yeni arayışlar içindedir.

Bu tartışmalar sonucu politik ve sosyal bilimlerde sivil toplumla ilgili iki temel kuram gelişmiştir. Birinci kuram klasik ekonomi politik ve onun eleştirisi doğrultusunda sivil toplumun bir önceki paragrafta açıklanan ekonomik-sistemik karakterini, ikincisiyse toplumsal sözleşmecî geleneği izleyerek özerk bireylerin bilinçli toplumsal ilişkiler sonucu gönüllü olarak oluşturdukları kuruluşları

⁵ Craig CALHOUN, *Habermas and the Public Sphere*, 267-269.

⁶ Meral ÖZBEK, “Giriş: Kamusal Alanın Sınırları”, 24.

vurgular.⁷ Bu kuramların birincisi sivil toplum ikincisiyse her türlü STK'ları kapsamaktadır.

1.1.1. Kamusal Alan ve Sivil Toplum

1980 sonrası sivil toplum tartışmaları ile beraber gündeme gelen kamusal alan tartışmaları, toplumların yapısında meydana gelen dönüşümler ve demokratik politik meşruiyet tartışmaları ile yakından ilgilidir. Günümüzde solun kullandığı şekliyle sivil toplum kavramından, bazen piyasa ekonomisi mi, toplumsal hareketler ya da onların kurumları mı, sivil inisiyatifler ve politik katılım alanları mı, yoksa kamusal yaşam ve topluluk alanları mı düşünüldüğü belli değildir.

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesi Habermas'ın 21. yüzyıl için önerdiği katılımcı demokrasi modeli örnek alınarak yürütüldüğünden, Habermas'ın sivil toplum ve kamusal alan ayrımını ele almak faydalı olacaktır. Habermas'a göre kamusal alan, toplumsal yaşamda kamuoyunun oluştuğu alandır. Özgür bireylerin fikirlerini serbest olarak söyleyerek tartıştıkları her durumda kamusal alan oluşmaktadır. Demokratik bir kamusal alanın oluşumu için yurttaşların fikirlerini yayımlama, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin hukukun üstünlüğü tarafından garanti altına alınmış olması ve bilginin aktarılabilmesi açısından iletişim araçlarına serbestçe ulaşabilmesi gerekmektedir⁸. Modern toplumda dergiler, gazeteler, televizyon, internet ve radyo gibi araçlar kamusal iletişim araçlarıdır.

Tartışma konusu devletle ilgili olduğunda politik kamusal alan kastedilmiş olur. Türkçe'de kamu kavramı ile genellikle devlet akla gelse de, Habermas kamusal alan kavramıyla "kamuoyunun işleyişinin ilk kez garanti edilebilmesini sağlayan bir normlar modeli ve davranış tarzlarını"⁹ kastetmektedir. Kamuoyu kavramı ise yurttaşlardan oluşan "kamusal gövdenin" devleti eleştirme ve kontrol edebilme amacıyla oluşturduğu ortak kanaatlerden oluşur. Halkın bu görevini

⁷ A.g.k., 24-25.

⁸ A.g.k., 95.

⁹ A.g.k., 94.

yürütebilmesi için bireysel özgürlüklerin hukuk tarafından garanti altına alınmış olması, devletin de paylaşımcı ve aldığı kararlarda şeffaf olması gerekir.

Habermas 1962 yayımladığı *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun bir Kategorisi* adlı kitapta 18. yüzyılda kamuoyunun oluşmasında etken olan kamusal alanı, kavramın tarihsel geçişini ve 20. yüzyılda bu alanın dönüşüm geçirerek yok olmasını irdelemektedir. Habermas pozitif bir davranış biçimi takip ederek neler yapılabileceğini düşünmekte ve 21. yüzyıl için yeni bir proje önermektedir. Bu projeyi “radikal demokrasi”, “katılımcı demokrasi”, ya da “modernlik projesinin demokratik açıdan yeniden kurulması” olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Habermas’ın düşündüğü kamusal alan, pazar ilişkileri dışında rasyonel söylemin geliştirildiği kültürel ve toplumsal örgütlenme alanıdır ve sivil toplumun içinden çıkar.

Cumhuriyetçi ve liberal demokrasiye karşı bir alternatif olarak önerilen radikal demokrasi anlayışı, 1968’lerde başlayan yeni toplumsal hareketlerin dayandığı kimlik ve farklılık mücadelelerinin öngördüğü “katılımcı demokrasi” fikrini içerir ve 1980’lerden sonra devlete karşı sivil toplumu öne çıkartan bir kamusal alan arayışı içindedir.¹¹

Son çalışmalarında Habermas sivil toplum ve kamusal alan kavramlarını birbirinin yerine kullanmışsa da, sivil toplum kavramıyla hükümet dışı örgütleri değil, yaşam dünyasının devlet ve ekonomi dışında kalan boyutunu kastetmiştir. Bu kavram hem Marxüst teorinin iddia ettiği gibi, devletin, toplumun aileden medyaya kadar bütün kurumlarını ele geçirdiği teorisini aşmak, hem de yeni toplumsal hareketleri içine alan bir “mücadele alanı vizyonunu” geliştirmek için kullanılmaktadır¹².

¹⁰ A.g.k., 24.

¹¹ Meral ÖZBEK, “Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık”, 183.

¹² Bkz. (6). 29.

1.1.2. Yeni Toplumsal Hareketler

Günümüzde dünyanın değişik yerlerinde meydana gelen kitlesel toplumsal hareketler heterojen grupların farklı konularda hak talep ettikleri hareketlerdir. İnsanlar neo-liberal küreselleşme altında daraltılan, politikanın dışına itilen alanları, konuları ve sorunları politik mücadele alanına sokmaya çalışarak siyasi ve özerk kurumları zorlamakta, kamusal alanı tekrar ele geçirmek istemektedir. Özellikle büyük kentlerde meydana gelen bu hareketlerde, toplumsal gerilim bazen çatışma haline dönüşebilmektedir. İnsan hakları, kadın, çevre, kentsel, dinsel, etnik konularda meydana gelen hareketler son zamanlara kadar, tekil polisiye olaylar olarak düşünülmekte ve her biri kendi içinde değerlendirilmekteydi. Günümüzde sosyal bilimciler bu hareketleri daha geniş bir çerçevede düşünerek, sınıfsal hareketlerden farkı, devlet-toplum ilişkilerine ve toplumsal tabakalaşmaya etkileri yönünden ele almakta, bu hareketlerin çıkar grubu ve siyasi parti hareketlerinden farklılığını incelemektedir

Toplumsal hareketler kavramı üzerinde sosyal bilimciler arasında tam bir uzlaşma yoktur, ancak bu hareketlerin bazı genel özellikleri vardır.¹³

1. Bu hareketler sınıf tabanına bağlı hareketlerden ve örgütlü siyasi hareketlerden bağımsızdır.
2. Katılımcıların sayısı bakımından heterojendir. Milyonların katıldığı hareketler olabildiği gibi beş on kişinin tertiplendiği hareketler de olabilir.
3. Belirli bir merkezi yoktur, spontane olarak başlar ve zaman içinde lider ve katılımcılarını ortaya çıkarır ve sonra sona erebilir. Katılımcılar arasındaki ilişki gevşek veya sıkı olabilir.
4. Bu hareketler ilerici olabildiği gibi geçmişe yönelik tutucu hareketler de olabilir.

¹³ Sema ERDER, "Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler: Gecekondü Hareketi", 129-295

5. Ortak özellikleri sisteme ve devlet karşı olmaları ve sivil toplum hareketleri olmalarıdır. Sınıfsal eşitsizliklerden ziyade toplumsal konuyla ilgili eşitsizlikleri gündeme getirirler.
6. Kentsel hareketler toplumsal hareketler içinde önemli bir yer tutar. Konut, getto, dinsel ya da etnik eşitsizliklerden doğan hareketler, kadın hareketleri bunlar arasında öne çıkmaktadır.¹⁴

Yeni toplumsal hareketlerin önemli bir bölümünü kentsel hareketler oluşturmaktadır. Kent-bilim çevrelerinde üstünde kapsamlı araştırma yapılan konulardan biri olan bu hareketler sanayileşme sonrası köylerden kentlere oluşan büyük göçle birlikte önem kazanmışlardır ve kentte yeni kurulan enformel yerleşim alanlarında oluşan ve siyasal tabana dayanmayan toplumsal kitle hareketleridir

Sema Erder, Uğur Mumcu Vakfının desteğiyle, İstanbul'da yaptığı bir araştırmada, zaman zaman çatışmaya dönüşen kentsel hareketlerin altında yatan temel dinamikleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu araştırmada, özellikle kentlere olan büyük göçün yarattığı kentsel eşitsizlikler incelenmekte, makro kararların yerel eğilimlerle karşılaştığında yeniden biçimleniş üzerinde durulmaktadır. Erder'in çalışmasının temel eksenini İstanbul'un Pendik semtinde E-5 Karayolunun altında ve üstünde yaşayan kesimler arasındaki gerilimdir. E-5'in üstündeki alanlara yerleşen insanlar formel kentsel alanlara eklenmek ve devletin ve belediyelerin hizmetlerinden faydalanmak istemektedirler. Ancak enformel yerleşim alanlarına götürülen hizmetlerin yetersizliği, eşitsizlik ve gerilime yol açmaktadır. Bu gerilimin en önemli sebebi devletin kente göç eden insanlarla ilgili ciddi bir politikası olmamasıdır. Araştırmada ayrıca devletin farklı mezhep gruplarının isteklerini yerine getirirken ayrımcı davrandığı saptanmıştır. Erder bu durumun ileride daha büyük olaylara yol açabileceğini ve konu hakkında daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerektiğini düşünmektedir.

¹⁴ A.g.m., 293-295.

Erder kentsel eşitsizliğin çalışma hayatı, sosyal güvenlik gibi konuların dışında “toplumsal tüketim” ve “toplumsal yeniden üretim” gibi daha çok günlük yaşamın sürdürülmesi ile ilgili konularda meydana geldiğini belirtmektedir. Bu hareketler bütün dünyada yaygınlaşmakta ve nedenleri toplumdan topluma değişmekteyse de, ortak noktaları kurumsal haklardan yararlanan yurttaşlarla, diğerleri (örneğin göçmenler, evsizler, azınlıklar işsizler gibi gruplar) arasındaki gerilimdir¹⁵.

Kentsel eşitsizliklerin yanı sıra insan hakları ihlallerinden doğan olaylar da toplumsal hareketlere yol açmaktadır. Bu hareketlere bir örnek olarak İstanbul’da meydana gelmiş olan “Cumartesi Anneleri” eylemi gösterilebilir. 1995’te başlayan bu hareketin amacı, yetkilileri faili meçhul cinayetler hakkında görevini yapmaya zorlamaktır. Talep “kaybedilme” olaylarının sona erdirilmesidir. Her Cumartesi günü Galatasaray Lisesi’nin önünde oturma eylemi yapan ve çoğunluğunu evlatlarını kaybeden annelerin oluşturduğu topluluk, 1999 yılına dek düzeni ihlal edecek hiçbir şiddete başvurmadan simgesel bir itaatsizlik sergilemiştir. Grup, Toplantı ve Gösteri Yasası’nı ihlal ettikleri gerekçesine karşı, basın açıklaması yapma hakkını kullandıklarını söylemiş ve her yeni engele karşı yeni bir taktik geliştirmiştir. Bu girişimle ilgili olarak çıkan haberler, yurtdışı odaklı basının da ilgisini çekmiş ve dünyada Türkiye’deki kayıplardan söz edilir olmuştur. Zaman zaman başka amaçları olan gruplar bu harekete katılarak olaylar çıkmasına sebep vermişlerse de, anneler 1999 yılında sorunlarını kamuoyuna duyurarak amaçlarına ulaştıklarını düşünerek oturma eylemlerini sona erdirmeye, ancak kayıpları takip etmeye karar vermişlerdir.

Bu eylemin ardından Avrupa Parlamentosu’ndaki Türkiye ile ilgili insan hakları raporlarında kayıplar önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir. Bu direnişin muhatabı olan Emniyet Müdürlüğü ancak iki yıl sonra olumlu bir tepki verebilmiştir. 1997 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bağlı olan İnsan Hakları ve Yurtdışı İlişkileri Şube Müdürlüğü Kayıp Kişileri Araştırma Bürosu, bir

¹⁵ Bkz (13), ERDER, 26.

minibüsünü oturma eyleminin yapıldığı meydana park ederek kayıp yakınlarına hizmet etmek istediklerini bildirmiştir. Bu hareket yerleşik otoritenin sorgulanmasına yol açan radikal bir harekettir ve sivil bir inisiyatifin örgütlenmesinin her zaman imkan dahilinde olduğunu gösterir¹⁶.

Yine aynı yıllarda bütün toplumun tepkisini doğuran bir olay gerçekleşmiştir. 1996 yılında Susurluk'ta meydana gelen bir trafik kazasında bir milletvekili, İstanbul Emniyet Müdürü Yardımcısı ve sahte kimlikli, yurtiçinde ve dışıanda aranan bir kişinin bir arada olması ve arabada çok sayıda silah ele geçirilmesi büyük bir skadala yol açmıştır. Bu olay "Sürekli Aydınlık için Bir Dakika Karanlık Eylemi" olarak adlandırılan ve toplumun demokrasi ve temiz bir toplum özlemini dile getiren bir protesto hareketinin başlamasına neden olmuştur. Suçluların cezalandırılmasını isteyen yurttaşlar Şubat ayı boyunca her gece tencere, tava, korna düdüğü çalarak karartma eylemi başlatmışlardır.

Kampanyayı destekleyenler arasında partiler, sendikalar, işadamları, politikacılar, sanatçı ve yazarlar gibi çeşitli kesimlerden insanlar yer almıştır. Halk bu eylemi benimsemiş ve kampanya 1 Mart'ta sona erdikten sonra "isyan ediyorum" sloganıyla yeniden başlatılmıştır. Bu ikinci eylem, parlamentonun üzerine düşen görevi yerine getirmesi için uyarılması amacıyla, TBMM'nin kuruluş günü olan 23 Nisan'a dek, evlerin balkonları ve otomobiller beyaz kurdelelerle süslenerek ve her gece saat 21.00'de ışıklar söndürülerek devam etmiştir. İstanbul'da eylem Okmeydanı Fatma Girik Parkında düzenlenen şenliklerle bitirilmiştir.

Örnek olarak gösterilebilecek diğer bir hareket 17 Ağustos 1999 depreminden sonra, mülksüz depremzedelerin güvenli konutlarda yaşama haklarını dile getirerek bir kooperatif kurmaları ve iki yıl süren bir mücadele sonunda devletin Düzce'deki altyapılı rezerv arsalarının kendilerine tahsisini öngören yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesini sağlamalarıdır. Depremde halkın yardımına koşan STK'lar

¹⁶ Erkan KAYILI, "Çıplak' İtaatsizlik Olarak 'Cumartesi Anneleri'", 349-359

nasıl halkı ortak sorunlar etrafında bir araya getirerek yaraların sarılmasına yardımcı olduysa, bu hareket de ekonomik durumu iyi olmayan ve devletin verdiği “Evini Yapana Yardım” kredisini alma şansı olmayan 3500 ailenin örgütlenerek haklarını aramalarına sebep olmuştur. Eyleme katılanlar Abdi İpekçi Parkı’nda 72 gün boyunca yaptıkları direniş sonunda Toplu Konut İdaresinden 10 yıl süreli ve düşük faizli kredi almış ve imece usulüyle kendi evlerini yapmaya başlamışlardır.¹⁷

Bu olaylar sivil insiyatifle doğmuş tam tabandan gelen hareketlerdir ve her biri özgündür. Yurttaşlar kendi yaşam alanlarında oluşan sorunları çözmek için aralarında kurdukları yatay ilişkiler sonucu örgütlenmekte ve sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

1.2. Yerel Kavramı, Yerel ve Yerelüstü İlişkiler

ASG ile ilgili alan araştırması yerel bir semt girişimi ile ilgili olduğundan yerel ve yatay ilişkiler kavramı araştırmanın kapsamına girmektedir. Ancak hareketin kendini kabul ettirerek köprü karşıtı bir kamuoyu oluşturabilmesi yerelüstü kurumlarla kurulan ilişkiler sonucu gerçekleşmiştir.

Köyler, mahalleler, kasabalar ve kentler farklı yaşam biçimlerine sahip olan yerlerdir. Günümüzde teknoloji ve iletişim alanlarında meydana gelen gelişmeler sonucu bu farklılıklar azalıyor gibi görünse de ortadan kalkmamıştır. Yerel olan fiziksel mekanla toplumsalın karışımından oluşmaktadır. İnsanların yaşadıkları mekanla sahiplik ilişkisi içinde olmalarının yanı sıra, aynı yerde yaşayan insanlarla yatay ilişkiler içinde olmaları yerelin kurulabilmesi için gereklidir. Yerel ilişkiler aynı ekolojik birimde yaşayan insanlar arasındaki akrabalık, hemşehri ve arkadaşlık ilişkileri olabildiği gibi, gündelik ihtiyaçların karşılanması sırasında yaşanan kişisel olmayan ilişkileri de içine alır. O bölgeyle ilgili bir sorun ortaya çıktığında, bu

¹⁷ Erbay YUCAK, “İmece Evleri: Depremzedelerin Dayanışma İçinde İş Yapma Deneyimleri”, 381-388.

ilişkiler bölge halkına beraber hareket etme gücü sağlar.¹⁸ Yerel topluluklar birbirileri olan ilişkilerin dışında, buldukları bölgedeki genel yapının işleyişinden, yerel ve merkezi politik kararlardan da etkilenirler. Bölgedeki diğer kurumlarla kurulan ilişkiler dikey ilişkilerdir.

Leeds, kentlerde yerel toplulukların köylerden farklı koşullarda oluştuğunu ve bu toplulukları incelemenin daha zor olduğunu vurgular. Bu durumun nedeni kentlerde arkadaşlık ve hemşehri ilişkilerinden, çetelere, yerel düzeyde örgütlerden, ulusal ve hatta uluslararası örgütlere uzanan bir ilişki ağının mevcudiyetidir. Aynı toplum içinde birbirinden farklı dinamiklere sahip olan topluluklar olabilir ve bunlar o kentteki kurumlara farklı biçimde eklenebilirler.¹⁹ Bu esnek örgütlenme imkanlarının yanı sıra, aynı ekolojik bölgede yaşamaları yerel topluluklara devamlılık sağlar. Leeds "hükümetler ve hatta devlet değişebilir, ama yerel topluluklar aynen devam edebilir" diyerek bu toplulukların varlıklarını sürdürebildiğine dikkat çekmektedir. Bu sebepten dolayı yerel bir topluluğu incelerken hem iç dinamikleri ve bu dinamiklerden doğan gerilimleri, hem de içinde buldukları sistemle kurdukları dikey ilişkileri incelemek gerekir. Leeds bu ilişkileri yerel üstü, *supralocal*, ilişkiler olarak tanımlamaktadır.

Yerel üstü kurumlar işleyiş mekanizması yerelin dışında örgütlenmiş olan bürokratikleşmiş toplumsal birimlerdir. Başlıcaları devlete ait kurumlar olduğu gibi özerk ve özel kurumlar da olabilir. Bu araştırmada, ASG üyeleri ile siyasetçiler, belediyeler ve bürokratların dışında ilişki kurulan akademisyenler ve medya çalışanları da yerel üstü ilişkiler kapsamında düşünülmüştür. Akademisyenler İstanbul trafik sorununun çözümü için yeni köprülerin çare olmadığını belirtmeleri ve köprülerin çevre sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri hakkında yaptıkları araştırmalarla insanları bilgilendirmişlerdir. Medya da ASG'nin semt girişiminin farklı kesimlere duyurulması ve toplu taşımacılık lehine bir kamuoyu oluşmasında etkili olmuştur.

¹⁸ Bkz. (13), ERDER, 29.

¹⁹ A.g.k., 31.

Devlete ait kurumlar makro kararları yerel koşulları dikkate almadan uygulama gücüne sahip birimlerdir. Bu kararları yetki verdikleri bürokratlar aracılığıyla uygularlar. Belediyeler yerel kuruluşlar oldukları halde “yarı siyasal” nitelikleri olan hizmet birimleridir ve amaçları yerel halka hizmettir. Siyasetçiler ise güçlerini mensup oldukları siyasi partiden alan ancak bu gücü sürdürebilmek için oylarına muhtaç oldukları seçmen tabanının taleplerini karşılamak zorunda olan kişilerdir. Bu araştırmada yatay ve dikey ilişkiler yerel halkla yapılan görüşmelere dayanarak izlenmiş, ayrıca Büyükşehir Belediye Meclisi üyesi, bir AKP ve diğeri ise CHP’ye mensup iki kişi ve bir Karayolu yetkilisi ve İTÜ İnşaat Fakültesi Ulaşım bölümünden bir bilim insanı ile görüşülmüştür. Diğer siyasilerle ilişkiler Cumhuriyet, Radikal, Akşam, Milliyet, Hürriyet gibi gazetelerde çıkan haberler taranarak takip edilmiştir.

1. 3. Türkiye’de Çevre Bilincinin Gelişmesi

Bu çalışmada alan araştırması yapılarak incelenen ASG bir çevre hareketidir. 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de modernleşme, ulusal dayanışma konularından ziyade toplumun belirli bir kesimini ilgilendiren konular tartışılmaya ve bu konular etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Çevre, insan hakları, dini haklar, kadın hakları, etnik haklar gibi konular, sosyal gruplar tarafından savunularak bu konularda devlet politikalarına yön verilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası gündeme gelen sivil toplum cephelelerinden biri de çevre hareketleridir. Türkiye çevre konusuyla 1972 yılında Stokholm’de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı²⁰ ile birlikte tanışmış ve Türkiye’de çevrecilik çalışmaları 1980 sonrası önem kazanmıştır.

Günümüzde Türkiye’de iki tür çevrecilik akımı mevcuttur. Birincisi “kurumsal çevrecilik” olarak isimlendirilen ve gönüllü kuruluşlar tarafından

²⁰ Ömer ÇAHA, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 263.

yürütülen bir çevrecilik hareketidir. Bu kurumlar devletle işbirliği içinde çalışmakta ve teknik gelişmeleri takip ederek, Türkiye ile ilgili çevre sorunlarını ilgili kurumlara bildirmektedir. 1970'li yıllardan beri çevre konusunda faaliyet gösteren, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Doğal Hayatı Koruma Derneği ve Türkiye Çevre Sorunları Vakfı gibi kuruluşların sayısı 1999'dan sonra artmaya başlamıştır. Bunlardan TEMA Vakfı çevre konusunda hükümeti etkileyen önemli politikalar üretmiştir. Anayasa'nın 56 No'lu çevre maddesi ve çevre kanunu bu kuruluşlar tarafından tasarlanmıştır²¹.

Bir diğer çevrecilik oluşumu yerel düzeyde gelişen reaksiyoner oluşumlardır. Yakın çevrelerinde yapılan yatırımlardan mağdur olan kişiler, bu olayların kapitalist sistemin kar ve rekabeti esas alan üretim nedeniyle meydana geldiğini ve yaşadıkları mekanın geleceği ile ilgili kararlarda kendilerinin de söz hakkı olması gerektiğini düşünmektedirler. Yerel halk kendi geleceklerini etkileyecek yanlış kararların düzeltilmesi için kampanyalar ve protesto hareketleri düzenleekte, gerek merkezi yönetimleri, gerek yerel yönetimleri ve de özel teşebbüsü yanlış kararlarını düzeltmeye davet etmektedirler. Türk kültürüyle ilgili olarak Osmanlı'dan beri var olan Semt Güzelleştirme Dernekleri de, son yıllarda reaksiyoner çevrecilik dalgası çekim alanına girmişlerdir. Ancak bu grupların faaliyetleri genellikle kendi yakın çevreleriyle sınırlı kalmaktadır.

1.3.1. Reaksiyoner Çevre Hareketleri: Bergama Direniş Hareketi ve Arnavutköy Semt Girişimi

Reaksiyoner çevre hareketlerine öncü bir örnek olarak Bergama hareketi örnek gösterilebilir. Bergama'da Alman firması Euro Gold'un siyanürle altın arama girişimine karşı, Bergamalılar çeşitli eylemlerle devleti protesto etmişlerdir. Bu protestonun başlama nedeni, dünyanın birçok yerinde, o bölgede yaşayan insanların fikri sorulmadan çok uluslu şirketlerin politikalarına uygun olarak alınan kararlarda olduğu gibi, Bergama'da da devletin yöre halkının fikrini almadan alanın altın

²¹ A.g.k., 264.

arama çalışmalarında kullanılacağını ve bu işlem için kendilerine tazminat verileceğini bildirmesi olmuştur. Bergamalılar yaşadıkları alanın kültürel ve toplumsal yapısı, tarımsal değeri hesaba katılmadan yapılan bu emri vakiye boyun eğmemişlerdir. Çoğunluğu ilkökul eğitilmiş olan yöre insanları, altın çıkartılmasında kullanılması önerilen maddenin insan ve çevre sağlığına etkileri konusunda bilgilendirilerek yıllar süren bir direniş başlatmışlardır. Bu hareketi örgütlerken basın mensuplarını, bilim insanlarını, hükümeti ve sivil toplum örgütlerini yöreye davet ettilerse de, bir süre sonra çok büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Hükümet bölgeye sadece bir defa Çevre Bakanlığı'ndan bir temsilci göndermiştir. Devletin kendilerini yok saydığını düşünen insanların karşı eylemlerinden biri 1997 yılı nüfus sayımına katılmamak olmuştur. Çevre halkı sorunlarını adalete taşımış ve Danıştay'ın 13 Mayıs 1997 tarihinde, İzmir İkinci İdari Mahkemesi'nin vermiş olduğu altın arama yönteminin zararlı olmadığı doğrultusundaki kararını bozdurmuştur. İzmir İkinci İdare Mahkemesi olaya ilgili olarak Danıştay'a uyan bir karar aldığı halde, 2001 yılında hükümet yabancı firmaya bir yıllık deneme üretimi yapma izni vermiştir.

Bu olayı inceleyen Petra Holzer bu direnişte STK'ların, basının ve aydınların rolünü eleştiren bir makale yazmıştır. Holzer Türkiye'de alınan kararlar ve yapılan araştırmaların, Yunanistan ve Çek Cumhuriyeti'nde benzer şirketlerin maden arama isteklerinin reddedilmesine yol açtığı halde, Türkiye'deki suskunluğun anlaşılır olmadığını belirtmektedir. Holzer'e göre Habermas'ın önerdiği kamusal alana, STK'lar Türkiye'nin Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerinde sahip çıkmaktadırlar ve bu kuruluşlar kırsal kesimle yeteri kadar ilgilenmemektedirler. Holzer, basını olayın sadece medyatik cephesini aksettirerek, olayın toplumsal yönüne yeterince yer ayırmamakla suçlamaktadır. 2001 Temmuz'unda basında, hükümet görüşü ile paralel, ekonomik krizden ancak madenlerin işletilmesi ile çıkılabileceğini savunan bir kampanya başlatılmış ve 2005 yılında yabancı firma altın arama çalışmalarına başlamıştır. Yazar Bergama olayının STK'larının ve

basının işleyişindeki aksaklıkları ortaya çıkaran bir örnek olduğunu belirtmektedir²².

Bergama olayından on yıl sonra, 1998 yılında İstanbul Boğazı'nda Arnavutköy ile Kandilli arasında yer alacağı ilan edilen 3. Boğaziçi Köprüsü projesine karşı semtlerinin doğal ve tarihi dokusunu korumak isteyen Arnavutköylüler aralarında bir iletişim ağı kurarak bu olayı protesto etmeye karar vermişlerdir. Bu amaçla ilk önce konu hakkında bilgilenmiş, daha sonra iletişim araçlarını kullanarak daha geniş kesimleri bilgilendirerek, sorunlarını ulusal ve uluslararası platformlara taşımışlardır.

Bergama Direniş Hareketi ve ASG'nin ortak ve farklı yönleri vardır. İki girişim de yerel halkın yaşadıkları alana sahip çıkmak arzusu ile doğmuştur ve Türkiye'de gelişmekte olan sivil toplumun bir göstergesidir. Ancak aralarındaki fark Bergama olayının kırsal kesimde, ASG'nin ise İstanbul'un tarihi bir geçmişi olan mutena bir semtinde meydana gelmesidir. Bergama direnişini araştırdığı makalede Holzer, zaman ve yer faktörlerinin basın ve yayın organlarını yapısal olarak kısıtladığını ve habercilikte sürekliliğe mani olduğunu belirtmektedir.

ASG'nin İstanbul'un 1500 yıllık bir semtinde meydana gelmesi ve sonuçta büyük bir kentin trafik sorununun çözümü ile ilgili olması, basının, siyasetçilerin, sivil toplum kuruluşlarının büyük desteğine yol açmıştır. Arnavutöy Semt Girişimi üyeleri 3. Köprü'nün Arnavutköy-Vaniköy arasından geçme kararı Belediye Meclisi'nde onaylanmadığı için resmi bir dava açma girişiminde bulunmamış, ancak SİT alanında bulunan tarihi eserleri yıkmanın anayasanın ihlali olacağını sürekli vurgulamışlardır. Proje, girişimin başladığı tarihten yedi yıl sonra Belediye Meclisi'nden geçmiş ve ardından köprü'nün güzergahının Beykoz-Sarıyer arasına kaydırıldığı bildirilmiştir. Güzergahın değişmesinde semt girişiminin payı olduğunu iddia etmek aşırı bir iyimserlik olabilir. Boğaz'ın en eski yerleşim birimi olan Arnavutköy şimdilik bir köprü tarafından ezilmekten kurtulmuş görünüyorsa da

²² Petra HOLZER, "Bergama Direniş Hareketi", 361-369.

devlet toplu taşımalık yönünde bir siyaset uygulamazsa gelecekte dördüncü ve beşinci köprüler de inşa edilecektir.

Doktora tezi olarak ASG'yi inceleyen bir Yunan akademisyen olan Amilia Voulvouli araştırması ile yaptığı ön çalışmada Londra'da yaşayan Türklerle görüştüğünü ve onların kendisine Türk vatandaşların çevre sorunlarıyla ilgilenmediklerini, çevre sorunlarıyla ilgilenen "Yeşiller" ve benzeri kuruluşlarda çalışan insanların yapacak başka bir işi olmayan ev kadınları, çok varlıklı insanlar veya işsiz güçsüzler olduğunu söylediklerini yazmaktadır. Ancak araştırmasının sonunda Batı ülkeleriyle kıyaslandığında aynı seviyede olmasa da, Türkler'de de çevre bilincinin uyandığına şahit olduğunu belirtmektedir. Bergama, Hasankeyf, İlisu Barajı ve Yusufeli olaylarını örnek olarak vermektedir. Bergama olaylarında devlet insan sağlığı için zararlı olan siyanid maddesinin altın maddelerinde kullanılmasına izin vermiş, Hasankeyf olayında binlerce yıllık bir tarih sular altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, diğer baraj olaylarında insanlar yaşadıkları yeri terk etmeye mecbur bırakılmıştır. Bu kararlara karşı yerel halkın yaptığı protesto girişimlerinde küresel çevre argümanları dile getirilmiş ve bazı siyasi partilerin olaya karışmaları sonucu olaylar sosyo-politik bir boyut kazanmıştır. ASG'yi ise hiçbir siyasi partiye yakın olmamıştır. Girişimi başlatanların bu özellikleri eşitli partilere mensup siyasetçilerin olayı desteklemesine yol açmıştır. Daha önceki köprü olaylarında öne sürülen köprü yerine Doğu bölgesine yatırım yapmak gibi İstanbul trafiği ile ilgili olmayan alternatifler yerine ASG ortak akıl yürüterek karar aldıkları tüp geçiş ve toplu taşımacılık alternatifini sunarak kamuoyunu yanlarına çekebilmişlerdir.

2. BÖLÜM : TEORİK ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde sivil toplum kavramının anlam ve olgu olarak gelişmesi üzerinde durulacaktır. 2006 yılında kavram Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir. 26 yıl öncesine kadar sadece siyasal düşünce tarihçilerini ilgilendiren kavramın anlam ve içeriği hala belirsizliğini koruyorsa da, Merkezi ve Doğu Avrupa'daki totaliter rejimlerin çökmesinden sonra sivil toplum ve devlet ilişkileri ve aralarındaki ayrıma ışık tutan tartışmalar dünya siyasetine yön vermektedir. Kökü yabancı dillerde olan bu kavram, Batı fikir tarihi içinde, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar çok değişik anlamlar kazanmıştır. 20. yüzyılın sonunda devlet ve devlete ait olmayan sivil toplum alanı ve sivil toplum örgütleri arasındaki ayrımı irdeleyen tartışmaları daha iyi anlayabilmek için kavramın düşünce tarihi içindeki yerinin incelenmesi gerekmektedir.

2.1. Sivil Toplum Kavramına Günümüzde Yüklenen Anlamlar

Günümüzde sivil toplum kavramı ilk liberal düşünürler olan Hobbes, Locke, Rousseau ve karşıt Marksist görüşü savunan Gramsci ve Marx gibi önemli filozofların düşüncelerinde oynadığı rolden sonra yeniden gündemdedir. Bu gelişme son yıllarda kapitalist ülkelerin dışına taşmış ve gelişmekte olan ülkelerin aydınları için de önemli bir kavram haline gelmiştir. Kavrama olumlu anlamlar yüklenmekte ve savunucularının gözünde sivil toplum demokratik bir mücadelenin alanı olarak görülmektedir. Bu anlayışın temelinde sivil toplumun devletin dışında ve bireylerin kendilerini ifade edebildikleri bir alan olarak kabul edilmesi yatmaktadır. Bu genel anlayışı kabul ettikten sonra gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde bu amacın tanımlanış biçimlerini incelemek mümkün olacaktır.

Sosyalistler için bireylerin kendi yaşamlarını yönlendirerek kendilerini doğrudan ilgilendiren kararlarda yer almaları önemli bir olaydır ve bu pratikler katılımcı bir demokrasi pratiğidir. Sivil toplumun sosyalist bir toplumun özelliklerini içinde taşıdığını düşündüren diğer bir yanı da son yıllarda ortaya çıkan

feminizm, barış hareketi, eşcinseller hareketi, ırkçılığa karşı mücadele gibi sınıfsal tabanı olmayan yeni toplumsal hareketleri de içermesidir.

Ancak giderek gelişen kapitalist düzende piyasa mekanizmasının ve bireyciliğin gelişebileceği en uygun alan olan sivil topluma sahip çıkmış ve Batılı egemen güçler tarafından özellikle askeri diktatörlüklerce yönetilen ülkelerde sivil toplumu kurma ve bu diktatörlükleri yıkma projeleri hazırlanmıştır. Sorun bu ülkeleri Batı'daki sivil toplum düzeyine getirmek olarak ortaya konmuştur. Bu gelişmelerden ötürü sivil toplum kavramı bugün hem sosyalizme geçmek isteyenlerin, hem de ussal bir kapitalist düzen kurmayı amaçlayanların sahip çıktığı ve iki zıt anlamı bağrında taşıyan genel bir olgudur.

Kavrama yüklenen anlamlar bazen soyut bir düşünceyi, bazen tarihi bir olguyu tanımlamaktadır. Örneğin Larry Diamond sivil toplumu "gönüllü, kendi kendini yaratan, büyük ölçüde kendi yaşamını kendisi sağlayan, devletten özerk ve hukuksal bir düzenle, ya da ortak değerler kümesiyle sınırlı olan örgütlü toplumsal yaşam alanı" olarak tanımlar.²³

Lapierre ise sivil toplumu soyut bir kavram olarak değil tarihi sosyal bir olgu olarak kabul eder ve sivil toplumun birbirine karışmadan birbirlerine eklemlenen çok sayıda kümenin oluşturduğu bir Sosyal Bütün'den, yani Global Toplum'dan başka bir şey olmadığına inanır²⁴. Lapierre'e göre devlet tarihin belirli bir döneminde oluşmaya başlayan somut bir gerçeklik olup zaman ve mekanla sınırlıdır. Buna karşılık sivil toplum sınırsızdır ve devletten önce de var olmuştur. Arkaik dönemde kabile, Greko Latin uygarlıklarda site halkı, feodal devirde senyörlük rejime özgü sivil toplum biçimleridir. XVI yüzyılda ise Devlet'e karşı denk düşen sivil toplum kavramı, ulustur. Siyasal bir kavramın gelişme süreci içinde geliştiği toplumun tarihsel ve sosyal geçmişiyle yakından ilgilidir.

²³ Cemal B. AKAL, *Sivil Toplumun Tanrısı*, 5.

²⁴ A.g.k., 32.

Sivil toplum kavramı bugün iki şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan biri Huntington'un²⁵ kullandığı gibi toplumları uygar veya barbar olarak tanımlamak için kullanılan söylemdir. Diğer söylem ise antropologların savunduğu ve her ülkenin kendi sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına göre bir sivil topluma sahip olduğu düşüncesidir. Bu konuda Chris Hann ve Elizabeth Dunn'un derlediği *Sivil Toplum* adlı kitapta Batı modeline meydan okuyan ve Endonezya, Arnavutluk, Türkiye gibi daha birçok ülkelerdeki sivil toplumu anlatan makaleler mevcuttur.

2.1.1. Antik Çağ ve Toplum

“Sivil toplum” kavramı Batı tarihinden alınmış bir kavram olup üzerinde pek çok tartışma yürütülen ve değişik anlamlar yüklenen bir kelimedir. Düşünce tarihinin Eski Yunan’da başladığı kabul edilmektedir. Devlet ve toplumla ilgili düşünceler Platon ve Aristoteles’in eserlerinde tartışılmıştır. Platon (428-348) Devlet adlı eserinde sivil toplum kavramını kullanmasa da insanın içindeki yüksek yetenekleri en iyi bir şekilde geliştirebileceği ortamı anlatmaktadır. Sağlıklı bir toplumda insanlar arasında iş bölümü olacağını ve aralarında çıkar birliği olan insanların birbirini daha çok seveceğini söylemektedir. Aynı eserde iyi bir devlet adamının özellikleri tartışılmakta ve iyi bir devlet adamının erdem sahibi olması gerektiği düşünülmektedir. Platon böyle bir yöneticinin halkın gelenek ve göreneklerinde saklı “yasa”ya üstünlük tanıyacağını belirtmektedir²⁶. Bu ifadelerden Platon’un sivil halka önem verdiğini saptayabiliriz. Platon ideal bir topluluğu tasavvur etmektedir.

Aristoteles (İ.Ö. 384-332) gözleme önem veren bir filozoftur. Yaptığı fetihler ve kurduğu büyük imparatorluklarla tanınan Büyük İskender’in hocası olan düşünür gündelik hayatın incelenmesine büyük önem vermiştir. Toplumsal hayatı aile/hane ve özel yaşama tekabül eden “oikos” ve politik topluluk/kamusal yaşamı

²⁵ Samuel P. HUNTINGTON , *Medeniyetler Çatışması*, 22.

²⁶ Mete TUNÇAY, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi*, 45.

ifade eden “polis” olarak ayırır. Günümüzden 2300 yıl önce sınıf kavramını kullanan filozof orta sınıfların toplumda istikrar ve denge unsuru olduğunu belirtmiştir. Sanayi devriminde Burjuva toplumunun siyasi ve bireysel hakların gelişmesinde oynadığı rol Aristoteles’in görüşünün önemini göstermektedir²⁷

Platon ve Aristoteles’in yaşadığı Atina’da ilk sivil toplum örnekleri agora denilen kent meydanlarında gözlemlenmiştir. İnsanlar eş zamanlı olarak bu meydanlarda siyaset, takas bankacılık işlemleri gibi birçok faaliyeti aynı anda yürütmekte ve tanrılara biatlarını ifade etmekteydiler. Agorada insanlar sürekli birbirleriyle ilişki kurarak konuşurlardı. Agora’da ihtiyaçlarını karşılayan insanlar güneşten yorulunca stoa denilen yerlerde dinlenirdi. Bu kamusal alanda insanlar kendi kaderleri hakkında karar alma süreçlerine aktif olarak katılırlardı²⁸. Agoralarda eşzamanda yapılan çeşitli faaliyetler demokrasinin gelişmesine hizmet etmiştir.

“Sivil” kavramı ilk olarak 6. yüzyılda kullanılmıştır. İmparator Justinien “Corpos Juris Civilis” hukuk kodunu, şehir ilişkileri içinde ortaya çıkan hukuk düzenini yansıtmak için kullanmıştır. Latince civilis sözcüğünden türeyen sivil²⁹ kavramı yurttaşa ve hayatına ilişkin bütünü belirlemektedir. Antik Roma’da da Atina’da olduğu gibi yurttaşın kent hayatına katılımını düzenleyen kanunlar vardı ve “agora” diye adlandırılan kamusal alanda çok canlı bir siyasal ve ticari hayat yaşanmaktaydı. Antik çağda devlet ve toplum ayrı düşünülmemiş ve 18. yüzyıla kadar kavram birbirleriyle nezaket kuralları içinde yaşayan bir barış toplumunu anlatmak için kullanılmıştır. Sennett Hristiyanlığın kabulünden sonra Roma’da kamusal yaşamın cansızlaştığını ve insanların duygusal enerjilerini boşaltma çabasıyla mistik dini bir alana yöneldiklerini yazar. Tektanrıcılığa geçiş insanlarda

²⁷ Vehhi BAYHAN, *Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj*, 147.

²⁸ Richard SENNET, *Ten ve Taş*, 44-46.

²⁹ Bkz, (23), AKAL, 10.

bir güvenlik arzusu ve iç değişime yol açmış ve insanlar bir kente mensup olmaktan çok kişisel tarihlerine önem vermeye başlamışlardır³⁰.

2.1.2. Burjuva Toplumunun Doğuşu

Batı ülkelerinde sivil toplumun gelişmesinin başlıca nedenleri arasında Rönesans ve Reform hareketleri sonucu oluşan Aydınlanma felsefesi, kapitalist sermaye birikimi ve feodalizmin çözülmesiyle ortaya çıkan burjuva sınıfı gösterilebilir. Rönesans ve reform hareketleri Batı insanına bireyci bir bakış açısı getirmiş, dünyanın insan eliyle yeniden yaratılabileceğine inanan bir anlayışı geliştirerek skolastik anlayışın terkedilmesine, bireysel hak ve özgürlüklere önem verilmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucu Batı'da liberal kurumlar gelişmeye başlamıştır. Aydınlanma felsefesi insanın aklını kullanarak yeni buluşlar, keşifler ve çağdaş yasalar yapma cesaretini vermiştir. Bu gelişmeler sonucu meydana gelen Sanayi Devrimi üretimin artmasına ve kapitalist sermaye birikiminin oluşmasına yol açmıştır.³¹

Batı'da Orta Çağı feodal düzen belirlemiştir. Feodalizm idaresi, bir kral ve asayiş sağlayan bir asiller sınıfından oluşmaktaydı. Kentlerde ticaretin canlanmasıyla bu sistem darbe almıştır. Bugün burjuva olarak tanımladığımız tüccar, küçük esnaf ve üreticilerden oluşan bu sınıfın gelişmesi ve haklarını korumak için yaptıkları girişimler, onların asillerle çatışmalarına yol açmış ve yaptıkları mücadele sonucunda kentliler bazı haklar elde etmişlerdir. Böylece kentlerde bir hürriyet anlayışı doğmaya başlamıştır. Kentte ortaya çıkan gruplar, "hükmi şahsiyet" kazanarak bu kimlikle iş yapmaya başlamışlar ve zamanla kentlerde oluşturdukları, kömünler, mahkemeler ve konfederasyonlarla yeni yaşam tarzları geliştirerek, kendi kendilerini idare edebilen birimler olarak gelişmişlerdir. Yükselen burjuvazi kendinden önceki egemen sınıflar olan aristokrasi ve kilisenin gücünü yitirmesine yol açmıştır.

³⁰ Bkz., (28), SENNET, 79.

³¹ Ali GEVGİLİLİ, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, 24-25.

Feodal devir sonrası ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla her devletin kendi milli sınırları içinde kendini savunma ihtiyacı sonucu güçlü ordular kurulmuştur³². Krallar ordu sayesinde güçlenince kent halkının haklarını geri almaya başlamışlar, ancak oluşmaya başlayan burjuva sınıfın gelişmesine mani olmak istememişlerdir. Meral Özbek İngiliz burjuva bireyinin özelliklerini anlatırken onların sahiplenici, girişimci rasyonel ve irade sahibi hesap-kitap adamları olduklarını ve çifte devrim devrinde ortaya çıktıklarını yazar.³³ Sivil toplumun gelişmesi burjuva toplumunun ve ekonominin gelişmesiyle yakından ilgilidir. Devlete karşı kendi menfaatlerini korumak için örgütlenen burjuva aile ile devlet arasında bir alan olan sivil toplumu oluşturmuştur.

2.1.3. 17. ve 18. Yüzyılda Sivil Toplum Tartışmaları

Sivil toplum kavramının modern biçimleri Aydınlanma döneminde ortaya çıkmıştır. Aydınlanma dönemi ile başlayan doğallık/siyasallık ayrımını tartışan filozoflardan bazıları Thomas Hobbes, John Locke ve J. Jacques Rousseau'dur. Bu düşünürler için sivil toplum siyasal toplumdandır.

Kavramı insanların yaşadığı doğa durumunun karşısı anlamında ilk kullanan filozof Hobbes (1588-1679) olmuştur. "Leviathan" adlı eserinde insanların doğal durumundan bahsetmekte ve bu devirde herkesin herkesle devamlı savaş halinde olduğunu anlatmaktadır. Bu anarşi halindeki topluluğu 'multitude' (çokluk) olarak tanımlayan³⁴ Hobbes için çokluk halktan ayrı bir kavramdır. Sivil toplum ise içinde halkı barındırmaktadır. Hobbes bir şehirde kendi idaresiyle bir meclise bağlanan insanlara halk denilebileceğini düşünür. Ona göre doğa durumundan kurtulan insanların tekrar o duruma dönmeleri için güçlü bir devlete ihtiyaçları vardır. Devletin olduğu yerde ise oy hakkına sahip olan burjuvalar vardır ve onlar devletin üç oluş şekli - demokrasi, aristokrasi veya monarşiden - birini kabul ederek sivil

³² A.g.k., 13.

³³ Meral ÖZBEK, "Çifte Devrim Döneminde Avrupa'da Uygarlık. Kültür ve Romantik hareket", İletişim, no.7, 2000, 144 içinde.

³⁴ Ali AKAY, Gelecek Demokrasi, (Sergi Katalogu), İstanbul, 6-7 içinde

toplumu oluşturur³⁵. Sivil toplum devletli bir toplumdur, güçlü bir devlet olmazsa anarşi olur. İnsanlar bir sözleşme yaparak bir devletin üyesi olmayı kabul eder ve doğa halinden “sivil” hale geçerler. Plato gibi Hobbes da mutlak bir otorite taraftarıdır. Hobbes sınırlı veya feshedilebilir bir sözleşmeye dayanan parlamentoyu reddeder. Azınlıkların, hatta çoğunluğun bile egemen gücü halkın aleyhine davranmakla suçlamaya hakkı yoktur. Sadece devletin kendilerini yaşamak, yemek, içmek gibi doğal yaşam haklarından mahrum ettiği zaman halk direnme gücüne sahip olabilir. Daha sonra bu düşünceler Rousseau'nun eserlerinde de yer almıştır³⁶.

Hobbes ile aynı devirde yaşayan John Locke (1632-1704), “sivil toplum” kavramına bambaşka bir anlam yüklemiştir. Ona göre doğa durumu başıbozukluk değil bir özgürlük durumudur ve toplum devlete göre öncelik taşımaktadır. Sınırsız devlet egemenliğinin tehlikeli olabileceği sorunu üzerine düşünen Locke anayasal devlet modelini geliştirmiştir. Locke'un siyaset teorisinde tabii kanun tanrının iradesidir, ancak insanlar bunu keşfedecek akıl ve yetiyle yaratılmışlardır. İnsanlar rasyonel oldukları gibi kendi hayatlarını seçmekte de özgürdürler. Ancak doğa durumunda özgürlükler garanti altında olamazlar. Bu sebepten dolayı insanlar aralarında bir sözleşme yaparak sivil-siyasi bir yönetim oluşturur ve kanun yapma hakkını devlete devrederler. Devletin görevi, vatandaşların inandıkları gibi yaşamalarını kolaylaştırmaktır. John Locke'un kuramı sivil toplum kavramını devletten bağımsızlaştırır.

Locke devletle sivil toplumu ayrı olgular olarak düşünür ve onun din, devlet ve toplum ayrımı liberal demokrasinin şekillenmesinde rol oynamıştır³⁷. “*Second Treatise*”, *İkinci İnceleme* adlı kitabı demokrasi üzerine geliştirilen kuramların önemli elemanlarını içerir. 1788 yılında kabul edilen Amerikan Anayasası bu kitaptaki maddeler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu maddelerden en önemlileri:

³⁵ A.g.m., 8-9.

³⁶ A. STROLL - R. H. POPKIN, *Introduction to Philosophy*, 214.

³⁷ John LOCKE, *Lettre Sur La Tolerance*, 10.

1. Devletin alt yapısı kaba kuvvet değil, kanunlardır. İnsanlar tanrının yarattığı varlıklar olarak doğuştan birçok haklara sahiptirler.

2. Devlet insanların hizmetinde olmalı ve çoğunluğun oylarıyla belirlenmelidir³⁸

Fransız düşünürü Jean Jacques Rousseau (1712-1778) siyaset felsefesini Hobbes gibi bir tabii hal üzerine kurar, ancak ötekini yok saymaz. *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* adlı kitabında Roma hukukçularının insanları ve bütün diğer hayvanları aynı doğa kanununa bağlı tuttuğunu ancak çağdaşların doğal kanunu “yetkisini akılla bezenmiş biricik hayvana , insana³⁹” hasrettiğini yazar. *İki Söylem* adlı denemesinde bugünkü sivil toplumun ortaya çıkışına kadar insanların geçirdiği evreleri anlatır. Ona göre modern insan masumiyetini kaybetmiş ve kendini bir eşitsizlik dünyasına sokmuştur. Bu durumun sebebi üretimin artması, özel mülkiyet hakkı ve ailenin kurulmasıdır⁴⁰. Daha sonra yazdığı *Toplum Sözleşmesi*’nde özel iradeleri onları kendinde toplayan, yani onları hem dile getiren hem de bastıran bir “genel irade” içinde kaynaştırmaya çalışmıştır. Rousseau’nun felsefesi çelişkiler içermektedir: o hem bireysel özgürlüğün övgücüsü, aynı zamanda totaliterciliğin kuramcısıdır⁴¹. Fransız İhtilali sırasında radikal Jakobenler uyguladıkları terörün haklı olduğunu kabul ettirmek için Rousseau’nun fikirlerine sığınmışlardır.

Aydınlanma filozofları sivil toplum’u hep devletle beraber düşünmüşlerdir. Kavramın günümüzdeki anlamına doğru evrilmesinde G.W. Hegel’in büyük katkısı olmuştur. Aydınlanma sonrası düşünürü Hegel⁴² sivil toplumun modern dünyanın yarattığı tarihi bir süreç sonunda ortaya çıktığını düşünmektedir. *Hukuk Felsefesinin Anahatları* adlı kitabında sivil toplumu aile ile devlet arasındaki ahlaki yaşam alanı olarak tanımlamıştır⁴³. Bu alanda birey ailesine bağlı olmaktan kurtularak, kendi

³⁸ Bkz. (36), STROLL-POPKİN, 10.

³⁹ Jean J. ROUSSEAU, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 1-15.

⁴⁰ Alex CALLİNİCOS, *Social Theory*, 26.

⁴¹ A.g.e. 33.

⁴² G.W.F. HEGEL, *Elements of the Philosophy of Right*, 220.

⁴³ George.W. HEGEL, *Hukuk Felsefesi*, 15-16.

eylemlerinin amacı haline gelmiş ve özgürleşmiştir. Genelde insanlar egoist olup sadece kendi kazançlarını, mutluluklarını ve statülerini korumayı düşünürler. Ancak insanlar gayelerine ulaşmak için başkalarıyla işbirliği yapmak zorundadırlar. Sonuçta bir gerginlik ortamı doğmaktadır. Hegel'e göre sivil toplum siyasi olarak düzenlenmediği takdirde kendi çoğulluğunu yok etme eğilimini bünyesinde taşımaktadır. Ona göre sivil toplum insanların ekonomik ilişkileri, bu ilişkilerin düzenlenmesi için gerekli hukuk sistemi, korporasyonlar ve toplumsal sınıflardan oluşmaktadır.⁴⁴ Hegel bu topluma Burjuva Toplumu adını vermektedir⁴⁵. Onun düşüncesinde devlet ile sivil toplum arasındaki ilişki bir sınırlandırma ilişkisidir. Kamunun iyiliği için devlet sivil toplumun rekabetçi yapısına ve bağımsızlığına sınırlamalar koyabilir. Hegel'e göre evrensel devlet, tarihsel gelişim sürecinin en yüksek noktasıdır ve laik tanrısallık olarak yorumlanabilir.

Hegel'in evrensel devlet modelinin içerdiği tehlikelere dikkat çeken ilk çalışma Alexis de Tocqueville'in *De La Democratie en Amerique* adlı yapıtıdır. Tocqueville'e göre evrensel devlet adına sivil toplumu yöneten devleti savunan çalışmalar despotizme yol açmıştır. Sivil toplumun siyasal erke tanıdığı haklar iktidarı kendisine karşı çevirebilir. Devletten bağımsız, çoğulcu ve öz örgütlü bir toplum, demokrasinin olmazsa olmaz bir koşuludur. Önünde toplumsal engeller olmayan bir devlet her zaman tehlikeli ve sakıncalıdır.⁴⁶

Marx, Hobbes, Locke ve Hegel'in savundukları modeli reddetmektedir. Ona göre devlet biçiminin kökleri Hegel'in sivil toplum adı altında topladığı maddi yaşam koşullarındadır ve devlet burjuvazinin işlerini gören bir araçtır.⁴⁷ *Das Kapital*'in birinci cildinde, devlet iktidarının, toplumun yoğunlaşmış ve örgütlenmiş gücü olduğunu söylemektedir. Bu sebepten dolayı çıkar çatışmalarından bağımsız olmayan devletin sivil toplum içinde doğan anlaşmazlıkları çözemeyeceğini belirtmektedir. Marx bu kavramı kullanmak yerine toplum/devlet karşıtlığını

⁴⁴ John KEANE, *Sivil Toplum ve Devlet*, 67-74.

⁴⁵ A.g.k., 67.

⁴⁶ John, KEANE, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, 80-81.

⁴⁷ Karl MARX, *Kapital*, 94.

kullanmaktadır. Sivil toplumun, devletin siyasal yapısının üzerine temellendiği ekonomik ilişkilerin alt-yapısını oluşturduğunu ve devletin sivil toplumdaki egemen ilişkileri yansıttığını belirtmektedir⁴⁸. Burjuva terimi ise onun için kapitalizm dönemindeki egemen toplumsal sınıfı ifade eder. Modern burjuva çağı siyasal ve toplumsal katmanlaşma biçimlerinin ayrılmasına yol açmıştır. Ancak Marx'a göre burjuva sınıfının ömrü sınırlıdır: çünkü burjuva tüm sınıfların yok olacağı işareti veren proleterya sınıfını yaratmıştır. Marx modern yaşamı ekonomik ve siyasal yapı karşılığıyla çözümlenmiş, toplumun tarihsel özgüllüğünü doğru vurgulasa da üretimden başka diğer sivil yaşam biçimlerine eleştirel bir sivil toplum kuramı getirememiştir⁴⁹. Örneğin toplum içinde sahip oldukları bilgi ve otorite sonucu saygın bir konum elde eden profesyonel doktor, avukat, mimar örgütlenmelerini göz ardı etmiştir. Bağımsız basın, toplantı özgürlüğü ve oy hakkı gibi mekanizmaları da burjuva iktidarını sağlamlaştırma biçimi olarak görmektedir.

Marx'ın tezi erken liberal siyasi düşünceye karşı özgürleştirici bir düşüncenin gelişmesine neden olmuştur. İlk liberallerin devlet iktidarını sivil toplum lehine sınırlama konusunda sahip oldukları devlet merkezli yaklaşıma karşı toplum merkezli bir perspektifin gelişmesine ve devletin sivil toplumda ortaya çıkan anlaşmazlıkların onaylandığı otoriter bir arena olarak görülmesine yol açmıştır.

Yıllar sonra Gramsci, sivil toplum kavramını ele almış ve onu yeniden yorumlamıştır. Gramsci sivil toplumun ekonomik ilişkilerde değil devletin civarında şekillendiğini iddia etmektedir. Bunlar devletin dışında, fakat devlet tarafından kontrol edilen mesleki örgütler, sendikalar, okullar, dinsel kurumlar vb yerlerdir. Egemen sınıflar "hegemonya"larını -güçlerini- bu kurumlar eli ile sürdürürler⁵⁰. Hegemonya "bir yönetici sınıflar fraksiyonları ittifakının (tarihsel blok) bağımlı sınıflar üzerinde-yalnızca kendi çıkarlarına uyulması için zor kullanılarak değil ama- bütünlüklü bir otorite kurması sonucu ortaya çıkar⁵¹. " Hakim sınıflar bağımlı sınıfların rızasını kazanmak için aktif bir faaliyet yürütürler.

⁴⁸ Karl MARX, *Alman İdeolojisi*, 49-50.

⁴⁹ Bkz., (46), KEANE, 78-79.

⁵⁰ Antonio GRAMSCI, *Modern Prens*, 158-60.

⁵¹ Meral ÖZBEK, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, 79.

Bu şekilde bağımlı sınıfların zihin yapısını hakim sınıfın ideolojisine uygun olarak biçimlendirirler. Ancak sürekli bir hegemonya hiçbir zaman kurulamamıştır. Gramsci *İtalya'da İşçi Konseyleri Deneyimi* adlı kitabında proleteryanın iktidara karşı örgütlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Batı'da hiçbir zaman bir sol devrim gerçekleşmemiş, kapitalizm ürettiği çözümlerle işçi sınıfını da içine almıştır. Devletler sosyalist bir anlayışla ürettikleri projelerle işçi sınıfına imtiyazlar tanımış, işçi haklarını koruyan sendikaların kurulmasına olanak tanımışlardır. Batı ile Doğu blokları arasındaki soğuk savaş döneminde, güçlü Batı devletleri toplumlarındaki dengeyi korumuşlardır. Marksist temelli Doğu Avrupa ülkelerinde ise toplum rejimin ilkeleri etrafında şekillendirilmeye çalışıldığından bireysel girişim gelişmemiştir.

Batı toplumu sivil ve sivilleşme kavramlarını, ikinci bir anlamda medeniyet ve uygarlıkla ilişkili olarak kullanmış ve bu şekilde Batı farklı kültürlerle karşı kendi yerini belirlemiştir. Meral Özbek⁵² kavramların anlamının sürekli büküldüğünü ve 18. yüzyıldan önce barbarlık karşıtı olarak kullanılan uygarlık kelimesine Aydınlanma düşüncesi içinde 'düzen' ve 'gelişmişlik' diye iki yeni anlam eklendiğini yazar.

Bu ikinci anlamıyla "uygarlık" geliştirmekte olan burjuva sınıfının öz bilincini yansıtmakta ve Batı uygarlığına atfedilen özellikleri simgelemektedir. Uygarlığı bu biçimde tanımlayan entellektüeller: "İnsanlık, burjuva toplumuyla birlikte artık tarihin en gelişmiş noktasına varmıştır; en uygar toplum bizim toplumumuzdur"⁵³ demektedirler. Batı'da uygar burjuva birey çekirdek aile sahibi, girişimci, rasyonel, duygularını kontrol edebilen erkek vatandaşdır. Bu bireyin kibarlığını oluşturan davranışları aristokrasiye öykünerek gelişmiştir. Kendini bu şekilde tanımlayan Batı, Öteki'ne uygarın karşıtı olarak ilkeli koyan bir aynadan bakmıştır. Evrimci düşünürler Ulus'la diğer toplumlar arasındaki farkı, uygarlıkla (civilisation) açıklamışlardır. Sivil Toplum/Sivil Olmayan Toplum ayrımı Batı'nın Öteki

⁵² Bkz., (33), ÖZBEK, 142.

⁵³ A.g.k., 144.

Dünya'yı sivilleştirme ve sömürgeleştirme çabasını meşru kılmak için kullanılan bir gösterge olmuştur⁵⁴. Öteki'nin keşfi Batı düşünce dünyasını etkilemiş, farklı tarihler yaşayan toplumların kültürleri incelenmeye başlamıştır.

2.1.4. Günümüzde Sivil Toplum ve Kamusal Alan

Sosyal teoriye ait kavramların günümüz siyasetinde kullanılması bazı sorunlara yol açmaktadır. Sivil toplum ve kamusal alan kavramları da tartışmalı kavramlardır. Gellner Batı'lı düşünürlerin özellikle 1945'ten sonra Batı toplumunun kazandığı "sivil toplum" özelliklerine her toplumun sahip olduğu yanılışına düştüklerini ve Batı ile Doğu arasındaki soğuk savaş sona erene kadar bu kavramın tedavülden kalktığını söylemektedir⁵⁵. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Batı'nın ilgi alanına giren Güneydoğu Avrupa halkları incelenmeye başlanınca buralarda yaşayan toplumun çok değişik özellikleri olduğu ve Batı'da kanıksanmış olan Obir sivil toplumun bu ülkelerde mevcut olmadığı görülmüştür. Sivil toplum kavramı uzun bir aradan sonra Doğu Avrupa'daki siyasal sistemleri demokratikleştirme kampanyaları sırasında yeniden ortaya çıkmıştır. 1980'lerin başında Polonya'da Dayanışma Sendikası ile başlayan ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla bu ülkelerde de demokratik rejime geçilmesiyle sonuçlanan süreçte, sivil toplum ve kamusal alan kavramları Batı ülkelerinde mevcut siyasi kültürün bu ülkelerde ne derece var olduğunu ölçmekte kullanılan analitik birer kavram olarak kullanılmışlardır.

Bu konuda Batılı evrensel görüşe karşı ülkelerinde de değişik kalıplarda olsa bile sivil toplumun mevcut olduğunu savunan Jenny B. White, David G. Anderson, Elizabeth Dunn, Chriss Hann gibi antropologlar Batı'lı klasik görüşe meydan okumuşlardır. Doğu Avrupa ve Endonezya, Türkiye gibi İslam ülkelerinde sivil toplumun nasıl oluştuğunu anlatan makaleler Chriss Hann ve Elizabeth Dunn tarafından *Sivil Toplum* adlı kitapta derlenmiştir. "Sivil toplum" sorunu son yirmi

⁵⁴ A.g.k., 37.

⁵⁵ Earnest GELLNER, *Conditions of Liberty, Civil Society and its Rivals*, 13-14.

yılda Ortadoğu'da da gündeme gelmiştir. Güçlü ordulara sahip devletlerin, devlet ile birey arasında bir tür tampon bölge oluşturacak kurumların gelişmesini engellediği öne sürülmüştür. Berlin Duvarı yıkılıp Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaş sona erdikten sonra İslam ülkeleri Batı tarafından "öteki" ilan edilmiştir. Earnest Gellner, Stuart Hall, Samuel Huntington gibi düşünürler İslam ülkelerinde sivil toplumun olmadığını açıkça ilan etmişlerdir. Bunlara karşı olumlu bir görüşü savunanlar devlet-toplum ayrımının dünyanın birçok yerinde geçerli olduğunu ancak bireyle toplum ve devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen kurumların farklı olduğunu savunmuşlardır. Toplumun sosyal hayatında dayanışma ve işbölümünü düzenleyen fikirler ve pratikler incelenirken devlet politikaları ve onları uygulayanların toplumla ilişkileri de önemlidir ve bundan dolayı devlet kavramı da araştırmaya dahil edilmek zorundadır. Elit tabakanın kurumsal faaliyetlerinin yanı sıra, halkın söylemi önemlidir⁵⁶. Elisabeth Özdalga ve Sune Persson *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası* adlı kitapta, 28-30 Ekim 1996'da İstanbul'da sivil toplum ve demokrasi arasındaki karmaşık ilişkileri inceleyen konferansa katılan İslam bilim adamlarının görüşlerini derlemişlerdir. Batılı anlamda bir sivil toplum geleneğine dayanmayan topluluklarda hem dinin, hem de dine karşı laikliği dayatan devletin toplum üzerinde bir baskı yarattığı yakın tarihte gözlemlenmesine rağmen, Türkiye, Lübnan gibi laik bir idare tarzını seçmiş ülkelerde demokratik yaklaşımı benimsemiş olan kitlelerin mevcudiyeti kabul edilmiştir. 18. yüzyıldan itibaren başlayan modernleşme hareketi ve gelişen kitle iletişim araçlarıyla fikirler daha hızla yayılmış ve bu fikirlere katılanlar Orta-Doğu'da da "kamuoyu" kavramının gelişmesine yol açmış ve devlet işlerinin devletin dışında tartışılması sağlanmıştır⁵⁷. Bu argümanlar ideal olarak Batı'daki toplumun gelişme sürecine uymasa da Doğu toplumlarındaki demokratik bir toplum arayışıyla ilgilidir.

Ancak günümüzde Batı'da da demokrasinin meşruluk krizi tartışmaları başlamıştır. Soru liberal demokrasinin ne ölçüde demokratik bir düzen olduğu ile ilgilidir ve genellikle akademik çevrelerle sınırlıdır. Esas neden 1970'li yıllardan

⁵⁶Jenny B. WHITE, "Civic Culture and Islam in urban Turkey", 17-24.

⁵⁷A.g.k., 11.

sonra dünyaya hakim olan neoliberal ideolojinin refah devletini küçültmeyi hedefleyen bir politika izlemesidir.⁵⁸ Neoliberal ideoloji, argümanını, devletin sosyal sorunları çözmekle görevli kılmanın, devleti bireyler üzerinde baskı kurmasına yol açtığı tezi üzerine kurmuş ve sivil toplum bireyler arası işbirliği ağı olarak düşünülmüştür. Bugün Avrupa'daki sosyal demokrat partiler dahi argümanlarını sivil toplumun genişletilmesi üzerine kurmaktadır. Aykut Çelebi buna örnek olarak Federal Almanya Başbakanı Schröder'in yazdığı bir makaleyi örnek vermektedir. Yeni sosyal demokratlar kendilerine neoliberalizmin savunucusu oldukları suçlamalarına karşı felsefelerini piyasa toplumu ötesinde sivil toplumu geliştirmek üzerine kurduklarını söyleyerek cevap vermektedirler. Yeni sosyal demokratlar aileyi de sivil toplum kavramına dahil etmişlerdir ve neoliberal görüşle birçok benzer yaklaşımları vardır.

Kavramın neoliberal ve onu izleyen sosyal demokratlar politikacılar tarafından güncelleştirilmesi sosyal teorideki anlamını da etkilemiştir. Örneğin Ernest Gellner sivil toplumun liberal siyasal kurumları da kapsamasını savunmakta ve bunu kapsamayan yaklaşımların liberalizm karşıtı ideolojilere hizmet edeceğini savunmaktadır. Gellner'in tezinde öne çıkan iki husus vardır. Birincisi olarak 18. yüzyılda savunulan devlet/toplum ayrımının liberal düzenle ortadan kalkması ve ikincisi ise sivil toplumu yaşatan unsurun liberal bir kamu düzeni olmasıdır. Gellner kuramlarında bu hususa yeterince yer vermeyen Amerikalı siyaset felsefecisi John Rawls ve onun 'müzakereci demokrasi' anlayışını savunan Cohen, Elster, O'Neill ve 'eleştirel' demokrasi kuramcıları Habermas, Benhabib, Arato ve Keane'i uyarmaktadır.

Sol ütopya sona erdikten sonra bir taraftan demokrasi sorgulanırken, diğer yandan kamusal alanın geçirdiği dönüşüm karşısında Richard Sennett, Zygmunt Bauman gibi düşünürler kendilerini yenik hissetmektedirler. Jürgen Habermas *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabında kamusal alanın ortaya çıkışını, geçirdiği dönüşümleri ve çözülmesini incelemektedir. Liberal kamusal alanın

⁵⁸ Aykut ÇELEBİ, "Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal bir Değerlendirme", 242.

devleti bilgili tartışma yoluyla eleştiren burjuva toplumu tarafından oluşturulduğunu söylemekte ve bu oluşumda edebi roman ve politik gazeteciliğin, insan haklarının öne çıkışının önemini vurgulamaktadır. “Burjuva kamusu” ndan 17. yüzyıl İngiltere’sinde ve 18. yüzyıl Fransa’sında söz edilebileceğini söylemektedir. O devirde Fransa’da kamuya ait olduğu düşünülen insanlar burjuva tabakasıyla birlikte saray ve tiyatro localarını dolduran kentsoylulardı. Sanatçılar saraylarda prenslerin hamiliğinde yapılan toplantılara katılırlardı. Daha sonra sarayın gördüğü kültürel işlevi kentler üstlenmiş ve aile salonlarında bir araya gelen insanların yaptıkları edebi tartışmalar zamanla siyasi nitelik kazanmıştır. Bu tartışmalar sayıları gittikçe artan sokak kahvelerinde devam etmiş ve elle yazılan mektuplar, aylık ve haftalık dergilerle bu eleştirileri tüm topluma duyurulmuştur⁵⁹.

Habermas refah devletinin gelişmesiyle, 19. ve 20. yüzyılda devletle toplumun iç içe geçtiğini, günümüzde bir takım karar alma mekanizmalarının güçleri sayesinde düşünce hayatını da ele geçirerek kitleleri yönlendirdiğini yazmaktadır. Bu güçler kamuoyu yaratmak amacıyla kamuoyu araştırmaları yapmakta, tanıtım yapmak için halkla ilişkiler ve benzeri kuruluşlarla, medyayı kullanmaktadır. Habermas egemen güçleri, akla dayanan bilgili tartışmalarla rasyonelleştiren klasik kamusal alanın, günümüz koşullarında yeniden kurulabilmesini arzu etmektedir.

Kamu/kamusal terimi 17. yüzyıldan beri burjuva toplumu ile beraber kullanılmaya başlanılan modern bir terim olduğundan bu araştırmanın da kapsamına girmektedir. 1980’lerde başlayan ⁶⁰demokrasi tartışmalarını etkileyen “kamusal alan” tartışması Jürgen Habermas tarafından farklı bir şekilde yorumlanmıştır. Antik çağların “özel” olarak belirttiği alanı o kamusal olarak tanımlamaktadır. Habermas’ı daha iyi anlayabilmek için Weinrub’un geliştirdiği şemaya kısaca bakmak faydalı olacaktır.

⁵⁹ Jürgen HABERMAS, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 114.

⁶⁰ Thomas McCARTHY, “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümünün 1989 İngilizce Baskısına Giriş”, 91.

Kamusallık üzerine yazan tüm yazarlar özel alan ile kamusal alan ayrımından yola çıkmaktadırlar. Bu ayrım mutlaka politik olmayabilir. Weinrub en genel düzeyde özel ile kamusal arasında kurulan ayrımın iki temel kriterde incelenebileceğini belirtmektedir. Bunlar görünürlük ve kolektif olma kriterleridir. Bu kriterleri çeşitli yazarlar değişik şekilde yorumlamışlardır.⁶¹ Ancak Weinrub bu ayrımın genellikle toplumların farklı etkinlik alanlarını ayırt etmek için politik analizde kullanıldığını düşünmekte ve dört başlık altında toplamaktadır.

1. Liberal ekonomist model. Bu modelde kamusal/özel ayrımı devlet idaresi ile pazar ekonomisi arasındadır aile ile yakın ilişkiler alanını göz ardı eder.

2. Cumhuriyetçi Erdem modeli: Bu modelde kamusal alan hem devlet idaresi hem de pazar ekonomisi alanlarından ayrılan politik topluluk ve yurttaşlık alanıdır. Bu modelde özel alan aile ve ekonomi alanıdır.

3. Sosyallik modeli: Kamusal/özel ayrımını özellikle antropolojide geçerli olan gündelik yaşamdaki sosyal bağlar ve özellikle kentsel mekanlardaki toplumsal etkileşim alanıyla aile ve yakın ilişkiler alanı arasındaki hat üzerine oturtmaktadır. Özel alan mahrem olan, kamusal ise sosyal hayat olarak düşünülmektedir. Modern kentli bireyin kendini ifade etme tarzını eserlerine temel alan Sennett'in çalışmaları bu alana girmektedir. Richard Sennett'de *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı kitabında büyük kentlerde insanların birbirleriyle iletişim kurmaktan kaçındıklarını ve "mahrem alanlarına" çekildiklerini belirtmektedir. Devlete güvenlerini kaybeden insanlar bilhassa büyük kentlerde yaşanan değişmelere ayak uyduramayınca kendi iç dünyalarına çekilmektedir. Sennett bireyler açısından kamusal ve özel arasında bir denge olması gerektiğine inanmaktadır. Onun kamusal alan anlayışı Weinrub'un siyasi sorunlardan bağımsız olarak incelediği "sosyallik modeli"ne dahil edilebilir. Özel alan genel olarak 'aile ve arkadaşlar alanı' olarak verilmektedir. Bu tanım 19. yüzyılda ortaya çıkan kamusal-özel ayrımı ile ilgilidir ve modern toplumdaki çöküşü anlatmaktadır.

⁶¹Bkz., (6), ÖZBEK, *Kamusal Alan*, 43.

4. Feminist model: Kamusal-özel ayrımını kadınlığa özgü tecrübeler bağlamında sorgulamakla birlikte genel olarak ev ve dışı arasındaki farka odaklanır.

Habermas kamusal/özel ayrımına farklı perspektiflerden bakmaktadır. Kamusal otorite alanı olarak devlet erkini, politik kamusal alan olarak burjuvanın politik alana katılımını düşünmektedir. Onun için özel alan burjuvanın ekonomik ilişkilerini içine alır ve burjuva kamusunun siyasal öz bilincinin zemini hazırlar. Bu tanım Weinrub'un "cumhuriyetçi erdem modeli"ne dahil edilebilirse de Habermas demokratik-sosyalist bir yeniden yapılanışı öngören söylemsel bir kamusal alan modeli önermektedir. Söylemsel model diyalog etiğine dayanmaktadır. Kamusal alanı "herşeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturabildiği bir alan⁶²" olarak tanımlamaktadır. Bireyler özel alanlarından çıkarak yaptıkları her konuşmayla kamusal alanın bir parçası olarak varlık kazandıklarını söylemektedir. Eşit haklara sahip yurttaşlar hukuk güvencesi altında yaptıkları eleştirel rasyonel tartışma sonucu ulaştıkları akla dayalı anlaşma uyarınca devleti denetleyebilmeli, toplumun genel yararına olacak rasyonel politikalar geliştirebilmelidir⁶³.

Habermas'a göre 18. yüzyılda burjuvazinin kamusal alan mücadelesi, burjuva sınıf çıkarının 'insanîyet' adına evrenselleşmesine yol açmıştır. Bu mücadele sonucu bireye ait üç kategoride sınıflandırılabilir haklar elde edilmiştir. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

1. Kamusal yaşamda bireysel özgürlükle ilgili ahlaki ve dinsel vicdan alanı .
2. Sivil toplumun gelişmesinden kaynaklanan 'ekonomik özgürlüklere' ilişkin haklar

⁶² A.g.k., 93.

⁶³ A.g. k., 49.

3. Özel hakların üçüncü anlamı özel hayattaki kişisel haklarla ilgilidir. Kamuyu ilgilendirmedeği söylenen ev işleri, cinsellik, çocuk bakımı vb. faaliyetler de kamusal alana dahil edilmektedir.

19. yüzyılda yapısal olarak özel alana ait kabul edilen ekonomi ve aile ilişkileri toplumun tümünü kapsayan sorunların çıkmasına yol açtığından “söylemsel meşruiyet kazandırılması gereken iktidar alanları olarak” yeniden tartışılmaktadır.⁶⁴ Habermas kamusal alanın 19. yüzyıldan itibaren dönüşümünü kapitalizmin rekabetçi bir yapıdan tekelci bir şekle dönüşme sürecine paralel olarak incelemektedir. Kamusal alan bir yandan devletle iç içe geçerek muğlaklaşırken, diğer yandan toplumsal mücadeleler aracılığıyla genişletilmeye çalışılmaktadır. Habermas sivil toplumun gelişmesini yeni bir demokrasi kuramıyla ilişkilendirmektedir. Bu radikal demokrasi anlayışıdır ve 1968’lerin sağladığı “katılımcı demokrasi” anlayışından yola çıkarak 1980 sonrası devlete karşı “sivil toplumu” öne çıkartan bir kamusal alan arayışı ile geliştirilmiştir.⁶⁵ Habermas’a göre demokratik siyasette başlıca üç model vardır. Bunlar liberal, cumhuriyetçi ve usulcü müzakereci görüşlerdir.

1. Liberal modelde demokratik süreçte özerk bir sivil toplumun istekleri siyasi aygıtta aktarılır. Devletin görevi farklı çıkarları eşgüdümlü hale getirmektir.

2. Cumhuriyetçi modelde sivil toplumun çıkarlarından ziyade vatandaşlar arasında bir dayanışma sağlanmaya çalışılır ve siyaset “ortak bir yararın, topluluğun ahlaki yaşamına kalıcı bir bakış getirilmesi” olarak düşünülür

3. Katılımcı veya radikal demokrasi modelinde siyasal sistem bir “eylem sistemi” olarak düşünülür; meşruiyet ve halk egemenliği gibi kavramlar yeniden tanımlanır. Habermas’ın “söylem” kuramı hem parlamenter organlar, hem de kamu alanının gayri resmi ağları aracılığıyla akan iletişim süreçlerinin-daha yüksek düzeydeki-özneler arasılığını vurgulamaktadır⁶⁶. Habermas, sivil toplumu, bireylerin kendi yönetimlerini denetleyebilme durumu olarak algılamakta ve

⁶⁴ A.g.k., 51.

⁶⁵ A.g.k., 188.

⁶⁶ Jürgen HABERMAS, *Theory of Communicative Action*, 339-341.

demokrasinin özgün anlamının özerk yurttaşlarca müştereken yerine getirilen kamu yararına akıl kullanmayı kuramsallaştırma olayındaki ısrarı olduğunu söylemektedir. Habermas'ın önerdiği aşağıdan yukarı gelişmeler 1980 sonrası dünyada ve Türkiye'de meydana gelen toplumsal hareketlerin belkemiği olmuştur.

Bu konuda verilebilecek en iyi örnekler çevre ve kadın hareketleridir. Çevreciler insanın doğaya hakimiyetinin doğanın sömürülmesine yol açtığını iddia etmektedirler ve doğa ve insanın uyum içinde yaşamasını savunmaktadırlar. Almanya'da parlamento dışında gelişen bu hareket daha sonra "Yeşiller" adıyla parlamentoya girmiştir. Kadın hareketi ise kamusal alan-özel alan tartışmalarını gündeme getirmiştir. Kadınlar yaptıkları eylemlerle özel yaşamlarının en mahrem yönlerini siyaset alanına götürmüş ve haklarını parlamentoda aramışlardır. Habermas'ın görüşüne uygun bir gelişme de Türkiye'de yaşanmaktadır. 2005 ilkbaharında yürürlüğü girecek olan yeni ceza kanunu ile ilgili olarak, Adalet Bakanlığı yeni bir taslak hazırlamış, görüş ve katkıları için bunu çeşitli kurumlara göndermiştir. Devlet sırrı kapsamına girecek konularla ilgili taslağı TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı) yetersiz bularak karşı bir taslak hazırlamıştır. Bu taslağa çeşitli kurumlardan değişik tepkiler gelmiştir. Adalet Bakanlığı bürokratlarının mesafeli davranmasına karşı Savunma Bakanlığı tasarımı "ileri" bulmuş, MGK Genel Sekreterliği "uygun" demiştir. Bu taslak Ankara'da tartışılacaktır. Bu önerinin bakanlığı ne ölçüde etkileyeceği bir süre sonra belli olacaktır. Önemli olan devlet sırrı anlayışının Türkiye'de demokratik değişim ve gelişmeyi engelleyici nitelik kazandığının sivil toplum tarafından fark edilmesi ve mevcut yasaları değiştirmek için çaba harcanmasıdır⁶⁷.

Ancak karşıt bir kamusal alan yaratmak isteyen anlayış içinde de bir farklılık vardır. Farklı görüşte radikal demokrasinin sağlamak istediği eşitlik, farklılık ve çoğulluk gibi taleplerin, kapitalizmin oluşturduğu yapı ortadan kalkmadan, bugünkü koşullarda ancak kısmen sağlanabileceğini iddia etmektedir. Bu ayrım radikal demokrasiye karşı sosyalist bir demokrasi anlayışını savunmakta ve kamusal

⁶⁷ Erdal ŞAFAK, "Yasak hemşehrim barikatları", Sabah Gazetesi, (13 Aralık 2004).

açısından Habermascı ve Negt-Klugeci kamusal alanlar arasındaki farkı içermektedir. Negt-Kluge'ye göre temel soru mülksüzlerin kamusal alanı ne ölçüde kullandığı ve egemen sınıfların bu alan aracılığıyla hangi çıkarlarını sürdürebildikleridir⁶⁸. Kluge "üretimsel ve karşıt" bir kamusal alandan söz etmektedir. Bu bağlamda kamusal alanı üç değişik kategoride düşünülebilir.

1. Egemen kamusal alan: Devletin ve uluslararası ve yerel ekonomik güçlerin denetlediği alan.

2. Alternatif kamusal alan: Sermayenin ve onun işlevlendirdiği devletin saldırılarını ezilenler lehine çözmeye çalışan düşünce ve eylemlerin üretildiği kamusal alan.

3. Karşıt kamusal alan: Emek-sermaye çelişkisinden yola çıkarak, amacı kapitalist sistemi ortadan kaldırmak olan, söz ve eylemlerin oluşturulduğu alandır.

2.1.5. Yeni Toplumsal Hareketleri Anlamakta Sosyal Bilimcilerin

Katkısı

19. yüzyıldan sonra dünyada meydana gelen sistem karşıtı hareketleri Immanuel Wallerstein şematik bir şekilde özetlemektedir.⁶⁹ Üçüncü grupta toplanabilecek bu hareketler, Wallerstein'a göre 1948 ve 1968 arasında ortaya çıkan sistem karşıtı hareketler olan işçi hareketleri ve ulusal kurtuluş hareketleridir. Bu hareketlerin ortak noktası örgütlenerek devleti ele geçirmek ve dünya sistemini değiştirmektir. Her iki hareket de birinci hedeflerini gerçekleştirerek iktidar olabilmiş ve refahın bölüştürülmesi, sağlık, istihdam ve eğitim gibi konularda başarılı olmuştur. Bu hareketler ikinci hedefleri olan, dünya sistemini değiştirmeyi başaramamışlardır.

Wallerstein 1968'den sonra ortaya çıkan ve siyahların eşit hak taleplerinden başlayarak feministlerin, çevrecilerin, savaş-karşıtlarının ve göçmenlerin sistem karşıtı hareketlerini yeni toplumsal hareketlerin başlangıcı olarak kabul etmektedir.

⁶⁸ O. NEG-T-A. KLUGE, *Public Spere and Experience*, 1.

⁶⁹ Immanuel WALLERSTEIN, *Büyük Kargaşa*, 5,

1968’lerde başlayan bu hareketler Üçüncü Dünya ülkelerinde emperyalizm ve Batı-merkezciliğine karşı gelişen hareketlerle devam etmiştir. 1970’lerden sonra Sosyalist Blok’ta bürokratik devlet yapısına karşı başlayan hareketler ise solun tamamıyla dağılmasına yol açmıştır.

Wallerstein makalesinde bu hareketlerin sınıf temelli hareketlerinden farklılıklarını anlatmaktadır. Bu hareketlerin ilgi alanları formel ve enformel ayrımcılık, farklılık ve ötekilik, bir dönüştürme aracı olarak görülen devletten şüphe gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Yeni toplumsal hareketler anti-hiyerarşik, bilinç yükseltme ve iletişime dayalı yeni biçimleri içeren hareketlerdir.⁷⁰ Makalesinin sonunda Wallerstein solun yeniden toparlanması için dört aşamalı bir strateji geliştirmiştir. Bu aşamalar solun yeniden politikleşmesini, kavramlaştırılmasını ve sınıf hareketleriyle yeni toplumsal hareketlerin kendi küçük dünyalarından çıkarak birleşmesini ve ‘dünya sistem karşıtı hareketler ailesinin’ kurulmasını içermektedir. Negt-Kluge da Wallerstein gibi ‘proleter/karşıt kamusal alan’ ve farklı muhalif hareketlerin birbiriyle bağlantılarını aramaya yönelik çalışmalarında ‘ilişkisellik’ ilkesinden bahsetmektedir. “İlişkisellik”⁷¹ teriminin Marksist işbirliği, birlik, dayanışma gibi terimlerin ‘akrabası’ olduğu söylenebilir. Solda 1989-1991 arası yaşanan dağılmanın yarattığı suskunluk döneminin ardından, kapitalizmin yarattığı eşitsizliklere karşı yerel ve ulusal düzeylerde meydana gelen karşıt hareketler, dünya çapında bir bilinçlenme, farklılık içinde birlikte ve adil koşullar içinde yaşama isteğinin göstergesidir. Bu hareketler henüz dünya tarihinde yeni bir dönemi başlatabilmiş değillerdir. İnsanlar hem düşünsel, hem de pratik alanda arayış içindedir. ‘İlişkisellik’ kavramı bu hareketlerde görülen sınıfsal/sınıf dışı, yerel/küresel, farklılık/birlik gibi diyalektik ilişkileri anlamakta önemli bir rol oynamaktadır. İlişkisellik arayışı yönündeki çabalar reel politika alanlarına ulaşmayı amaçlayan yeni eylem ve politika biçimlerini yaratmayı içermektedir.

⁷⁰ Bkz. (6), ÖZBEK, 203.

⁷¹ A.g.k. 205.

Ali Akay bu yaratıcı eylemlerin kökeninin 'tekil düşünce' akımıyla ilgili olduğunu yazmaktadır. *Tekil Düşünce* adlı kitabında 1929 ekonomik buhranından sonra toplumbilimcilerin analizlerinin ekonomi etrafında birleştiğini ve 1965'li yıllara kadar Üçüncü Dünya ülkeleri için ekonomik kalkınma projeleri ve kalkınma kuramları geliştirmekle meşgul olduklarını yazmaktadır. 1968'li yıllardan sonra ise sosyalist üretim biçimleriyle beraber kapitalizmin yarattığı buhranlar da şiddetle eleştirilmeye başlanmıştır.⁷²

Ali Akay, 1968 olaylarına yol açan düşünce akımının Fransız sosyolojisine yenilik getiren "tekil düşünce" akımından kaynaklandığını belirtmektedir. Tekil kelimesi tikel ile çoğul arasında bir anlama sahiptir. Cemaat yerine kullanılıyor gibi görünse de kendini aşan bir anlam taşımaktadır. Bu düşüncede Durkheim tarafından bastırılmış olan Gabriel Tarde'nin mikro-sosyolojisi yeniden ele alınmıştır⁷³. Gabriel Tarde için önemli olan büyük olaylar değil, belirli coğrafyalarda meydana gelen küçük sosyal değişikliklerdir. Marx'ı yeniden yorumlayan Avrupalı sosyologlar ve Amerika'lı sosyologların fikirleri insanları belli bir başkaldırı noktasına getirmiştir. 1968'de gençlik hareketleri olarak başlayan olaylar, pratik ve fikrî düzeyde merkezîyetçiliği sorgulamaktadır. Bu olaylar dünyanın değişik mekanlarında tekrarlanmaya başlanmıştır. Ufak gruplar transversal (yatay geçişli) bir mücadele vererek kendi özel problemlerini halletmeye çalışmaktadır.

Gilles Deleuze, Felix Guattari ve Michel Foucault gibi aydınlar bu olaylardan etkilenmiş ve olayları analiz etmişlerdir. Guattari 1968 olaylarında kapitalist üretimin kalitesi ve boyutlarının sorgulandığını belirtmektedir. Bu hareketlerde teorisyen aydın, insan gruplarını temsil eden bir özne değildir. Kitleler artık bilinçlenmişlerdir ve kendilerini temsil edecek insanlara ihtiyaç duymamaktadırlar. Foucault aydınların diğer insanları temsil etmeye kalkınca iktidar belirtileri göstermeye başladıklarını belirtmekte ve iktidara karşı vücut vücuda bir mücadele önermektedir. Ona göre iktidar her yere dağılmıştır, mücadele edilmesi gereken

⁷² Ali AKAY, *Tekil Düşünce*, 1- 19.

⁷³ A.g..k., 19.

kişi bir gazete başyazarı, bir şef, bir hapishane yöneticisi olabilir. Bu odakları bulmak, kimin ne yaptığının farkında olmak ve gizliliği ortadan kaldırmak gereklidir.

Aslında Foucault yeni bir devrimciliği vurgulamaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen olaylar arasında bir devamlılık olmadığını, iktidarı dayanılmaz bulan herkesin kendi yaşadığı coğrafyada özel mücadelesini verdiğini ve bu mücadelelerin devrim mücadelesinin bir parçası olduğunu söylemektedir. Çevre, insan hakları, kadın, barış, kalkınma/gelişme gibi konularda yapılan mücadeleler hem sorunlara yaklaşım, hem de mücadele şekilleri bakımından 1968 de başladığı kabul edilen “yeni toplumsal hareketler”in devamı olarak kabul edilmektedir⁷⁴.

Türkiye’de sosyal bilim çevrelerinde Foucault’dan alıntılarla model eleştirisi yapılmaktadır. Fuat Keyman, Orhan Tekelioğlu, Süleyman Seyfi Özen ve Ali Akay gibi sosyologlar, düzenledikleri “Foucault’dan yola çıkarak Hikmet’i Hükümet ve Yönetişlik” adlı panelde Türkiye’nin sorunlarını tartışmışlardır. Panelde Foucault ve beraberinde Guattari ve Deleuze’ün “yeni mücadele biçimleri” olarak tartıştıkları olayların Türkiye’de de gözlemlendiği konuşulmuştur. Aydınların ürettikleri makro teorilerin iktidar tarafından hor görülüp kenara itildiğini ve bundan dolayı mücadele edenlerin artık bir parti veya sendika tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymadan sadece eylem ve hareketle mikro mücadele yolları araması gerektiğine inanmaktadır⁷⁵. Foucault cezaevinde bir araştırma yaparak mahkumlarla görüşmeler yapmış ve bu araştırmayı teorisini ispatlamak için yapmadığını, teorisinin ancak bir alet kutusundaki araç görevini yaptığını belirtmiştir. Ona göre çağımızda aydının rolü sadece aracılıktır ve insanlar kendi adlarına konuşabilirler.

Yeni toplumsal hareketlerin en önemlileri Doğu Bloku’nu sarsan ilk olaylar olan Macaristan ve Çekoslovakya olaylarıdır. Batılı düşünürlerin sivil toplum

⁷⁴ Ali AKAY, Michel Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları, 157-160.

⁷⁵ Bkz. (72), AKAY, 63.

olmadığını söyledikleri ülkelerde insanlar sivil inisiyatiflerini kullanarak rejimlerin değişmesini sağlamışlardır. Doğu Bloku'un çökmesinden sonra Fukuyama *The End of History* (Tarihin Sonu) adlı kitabında “insanoğlunun ideolojik evriminin son noktasına ve insan olarak Batı liberal demokrasisinin evrenselleşmesine⁷⁶” varıldığını ilan etmiştir. Bu tarihten sonra meydana gelen gelişmeler bu iddiaların doğru olmadığını göstermektedir. Dünyanın değişik yerlerinde çeşitli etnik, ulusal ve kültürel gruplar toplumsal protesto hareketleri başlatmışlar ve terör eylemlerine katılmışlardır; ihtilaller ve bölgesel savaşlar artmıştır. Ronald Inglehart “Yeni toplumsal hareket siyaseti” olarak isimlendirdiği bu hareketleri maddecilik sonrası değerlerin ortaya çıkışı olarak ifade etmektedir.

Jurgen Habermas ise bu olayları “dağıtım meselelerinden”, “yaşam biçimlerinin grameri”ne geçiş olarak ifade etmektedir. Refah devleti koruması altında yaşayan insanlar içinde yaşadıkları düzeni sorgulamaya başlamışlardır. Batı'nın gelişmiş endüstri ülkelerinde öğrenci hareketleri olarak başlayan bu hareketlerde esas amaç üniversite sorunları da dahil olmak üzere sosyal ve politik düzenle ilgili sorunların bütün olarak çözümlenmesidir. Kapitalist düzeni sarsmak için anayasa teminatı altında bulunan söz, yazı, toplanma hürriyeti gibi klasik tenkit yolları ile yetinilmemiştir; bu geleneksel ve demokratik vasıtaların dışında kalan olağanüstü direnme şekillerine, kanunları zorlayan gösterilere, tahriplere ve o zamana kadar alışılmamış uyarma yollarına başvurulmuştur. Bu hareketler yeni toplumsal aktörler, belki de sivil toplumun kendisi tarafından düzenlenmektedir.

Yurdumuzda meydana gelen ve amaçları birbirinden çok farklı olan, 1989 Bahar Direnişi, Cumartesi Anneleri, Susurluk olaylarına tepki olarak meydana gelen Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi ve bu araştırmanın konusu olan 3. Köprü Projesine karşı düzenlenmiş Arnavutköy Semt Girişimi hep halktan başlamış hareketlerdir ve Türkiye’de gelişmekte olan sivil toplum bilincinin göstergesidir.

2.2. Osmanlı Devletinin Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum

⁷⁶ Francis FUKUYAMA, *The End of History and the Last Man*, 15.

Osmanlı Devleti Türkler'in devlet kurma alışkanlıklarıyla İslam kültürünün birleştiği bir temel üzerine kurulmuştur. Osmanlı toplumunda yapı ve organize bir cemaat mevcuttu ve bu cemaatin Kuran'ın ilkelerine dayanan bir hukuki sistemi ve ekonomik düzeni vardı. Kuran'a göre mülk Allah'a aittir ve Sultan onun yeryüzündeki temsilcisidir. Devletin hedefi İslam felsefesine, eşitlik ve adaletine uygun bir toplum yaratmaktır.

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıla kadar geçerliğini koruyan en önemli özelliği, her alanı kaplayan güçlü bir devletçilik ve tek üretim aracı olan toprakta devlet mülkiyetinin kaide olmasıdır⁷⁷. Toprağın devlet mülkiyetinde ve memur askerlerin denetiminde olması köylünün hayatını güvence altına aldığı gibi, köylüden sağladığı gelire Osmanlı Devleti güçlü bir orduya sahip olarak büyük bir imparatorluk kurmuştur. Devletin bireysellikten uzak cemaatçi toplumsal yapısını anlamak Asyagil Üretim Biçimini inceleyerek mümkündür.

3.2.1. Asyagil Üretim Biçimi

Osmanlı Devletinin sosyo-ekonomik kuruluşunu Asyagil Üretim Biçimi belirlemiştir. Asyagil üretim biçimi iki türden oluşmaktadır. Bunlar nomadik ve hidrolik türlerdir. Nomadik toplumlar geçimlerini hayvancılıkla, hidrolik toplumlar ise tarım yaparak sağlamışlardır.

Nomadlarda iki türlü hakimiyet ilişkisi olup, birincisi bir grup nomadın diğerleri ile, ikincisi bir grup nomadın yerleşik tarımsal toplumlar ile ilişkisidir. İkinci türde özgül toprak ilişkileriyle devlet düzenine varılmıştır. Nomadlar ve yerleşikler arasındaki savaş ve ticaret olarak iki türdür. Nomadik toplum hareket halinde bir ordu gibidir. Sürüyü üreten insan bir savaşçı olarak yeniden üretilmektedir. Zamanla düzen ve tabiyet (dependence) özellikleri birlikte gelişen politik bir yapı oluşturur. Nomadik ordu toplumu yerleşik bir düzene geçmekte zorlanır, Asyalıların deyimi ile "oturak"

⁷⁷ İsmail CEM, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, 19..

ya da “çatak”⁷⁸ olmaktan kaçır. Bu duruma Oğuz Han töresi denir ve bu yapı Osmanlı Devleti’nde de gözlenektedir. Kollektif ilişkilerin üstünlük kazanmasıyla üretici savaşçılar “practorien”, hakim bir sınıfa ve sürüyü yeniden üretme ilişkileri özünde militer ilişkileri yeniden üretmeye dönuşür.

İdris Küçükömer “Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Sivil Toplum” adlı makalesinde Batı’da görülen sivil toplum kurumlarının niçin Doğu’da oluşmadığı sorusuna cevap aramakta ve buna sebep olarak Asyagil Üretim biçimini göstermektedir⁷⁹. Doğu’daki toplumların sosyoekonomik durumunu belirleyen Asyagil üretim biçiminin bu toplumlarda sivil toplumun gelişmesine olanak tanımadığını iddia etmektedir. Küçükömer bu düzende Grek ve Roma’lıların vatandaşını, siteleri, servet farklılaşmasını, parlamenter ögeyi ve demokrasiyi bulamayacağımızı, ve bu durumu sivil toplumu oluşturacak öğelerin yokluğu olarak kabul edebileceğini belirtmektedir. Devlet üretime dönük olmayıp iç ekonomik taban militer örgütün üretimi için var olduğundan merkantil bağlar ve burjuva sınıfı gelişmez. Politik düzende hakim sınıflar kentlerde oturur gözüke de devlet düzeni bir istila düzenidir⁸⁰. Küçükömer’in bu yaklaşımı Batı’nın sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullandığı ‘uygarlık’ tanımına yakındır.

Asyagil üretim biçimi Marx tarafından da incelenmiştir ve bu konuda yazdığı en önemli metin Moskova’da 1939’da yayımlanan *Kapitalizm Öncesi Ekonomi*⁸¹ şekilleridir. Karl Marx⁸² da nomadlarda hayatın üretimi ve yeniden üretiminin sürünün yeniden üretimi olduğunu belirtmiş ve bunlar arasındaki kanlı savaşlara değinmiştir, ancak bu üretim biçiminin özgül politik ilişkilerini incelememiştir.

Şerif Mardin İdris Küçükömer’e göre daha olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Şerif Mardin “toplum” kavramını merkezi bir noktadan çıkartarak geniş yankılarla anlam kazanan bir kavram olarak düşünülmesi gereğine inanmakta

⁷⁸ İdris KÜÇÜKÖMER, *Sivil Toplum Yazıları*, 37.

⁷⁹ A.g.k., 27.

⁸⁰ A.g.k., 32.

⁸¹ Bkz., (1), *Büyük Larousse*, 919.

⁸² Bkz., (78), KÜÇÜKÖMER, 32.

ve Osmanlı Devleti'nde sivil toplumun olmadığını söylemekle, baştan metodolojik açıdan zayıf bir duruma düşüleceğini ifade etmektedir⁸³. Bu kavramın Türkiye ile ilgili tartışmalarda toplumumuzun siyasi yapısını anlamakta faydalı olduğunu ve siyasi kurumlarımızın bazı eksiklikleri konusunda duyduğumuz rahatsızlıkları gidermekte faydalı olduğunu belirtmektedir. Batı'nın sosyal tarihi içinde görülen ve sivil toplumun gelişmesine olanak yaratan "kilise/seküler güçler, feodalite/burjuvazi/endüstri proleteryası; yerel odaklar/milli odaklar"⁸⁴ şeklindeki kutuplaşmalar yerine Osmanlı'da çatışmalar devlet/cemaat ekseninde yer almıştır. Padişahla tebaası arasında aracı bir güç olmadığından dolayı Batılılar Osmanlı idare şeklini "Doğu Despotizmi" şeklinde yorumlamışlardır.

Mardin Osmanlı'da detaya inildiğinde "kul" statüsünde olan sade vatandaşın hayatının idareci sınıfa göre daha emniyetli olup Şeriat tarafından korunduğunu belirtmektedir. Bunu anlamak için "ümme" kavramını anlamak gerektiğini söylemektedir. İslamın ilk yıllarında peygamberin yanında teşekkül eden müminlere İslam Ümmeti denilmekteydi. Cemaatin günlük hayatında siyasetin önemli bir yeri vardı. Siyasi ilke "Emr bil ma'ruf." (iyiyi arayın ve kötüden çekinindi⁸⁵). İslami devlet ortaya çıkınca devletin çıkarları Kuran'da cemaatle ilgili ilkelerle çatışmaya başlamıştır. Oluşan gerilim zaman zaman çatışmaya dönüşmüştür. Osmanlı Devletinin başarısı, oluşmuş olan Ulema sınıfını devletin içine almak olmuştur. Ancak Ulema'nın Osmanlı İmparatorluğunda ikili bir işlevi olduğu, bir kısmının devlet piramidinde yer aldığı, ikinci kısmın ise halkın çıkarlarını temsil ettiği görülmektedir. Devletin karşısında odaklanan toplulukların başında tasavvuf kurumları sayılabilir ve bunlar devlete "kök söktüren" ayaklanmalar çıkarmışlardır. Şerif Mardin, Osmanlı'da özel hayatın "Örf-i Sultani"den uzak, korunmuş olarak yaşanmasından dolayı "Sivil Toplum"un varlığının öne sürülebileceğini söylemektedir⁸⁶. Sistemde gerçekten eksik olanın Fransızların "Corps Constitutes"

⁸³ Şerif MARDİN, Türkiye'de Toplum ve Siyaset, 21.

⁸⁴ A.g.k., 23.

⁸⁵ A.g.k. 26.

⁸⁶ A.g.k. 29.

olarak isimlendirdikleri toplum kurumları, burjuva sınıfı ve serbest şehirlerin olduğunu belirtmektedir.

Osmanlı'da devlet toplum ilişkisinde üç ayrı dönemden söz edilebilir. Birinci dönem devletin kuruluşundan on altıncı yüzyıla kadar süren dönemdir. Devletin uç beyleri etrafında örgütlendiği bu dönemde "ahilik" ve "lonca" gibi esnaf kuruluşları siyasal normları belirlemekte önemli bir rol oynamışlardır. Kültürel alanda ise tarikatlar devleti sivil toplum için bir engel haline gelmekten alıkoymuşlardır. Osmanlı Devleti hoşgörünün ve serbestliğin mevcut olduğu bu ortamda hızla gelişmiştir.

Fatih devrinden itibaren devletin ve bürokrasinin öne çıktığı ve sivil toplumun gittikçe bastırıldığı görülmektedir. Bu devirde padişah ve sultanlar tarafından kurulan vakıflar en önemli sosyal yardım kuruluşlarıdır. 19. yüzyıl üçüncü dönem olarak kabul edilebilir. Bu dönemde çökmekte olan devleti kurtarma amacıyla hukuk, eğitim, ordu, sanayi alanında yenilikler getiren kararların alınmasından sonra sivil toplum gelişmeye başladıysa da, bir yandan da sivil toplumun gelişmesine engel olacak politikalar üretilmiştir. Bundan sonraki bölümde 19. yüzyılda sivil toplum ile ilgili gelişmeler etraflıca anlatılmıştır.

2.2.2. 19. Yüzyılda Osmanlı Modernleşmesi

Tanzimat'la (1839) başladığı kabul edilen Türk modernleşme süreci siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla sivil toplum ve STK'ların gelişimini yakından ilgilendirmektedir. 1940'lara kadar geçen 100 yıllık süre Türkiye'nin geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçiş sürecidir. Örgütlü sivil toplumun temeli bu devirde atıldığı gibi bugün demokrasimizde yaşanan sorunların kökleri de bu zaman diliminde aranabilir.

19. yüzyılda Osmanlı aydınları İmparatorluğun çöküşünü önlemek için Batı'daki ulus-devletleri model olarak adalet, eğitim ve idari sistemde reformlar

uygulamaya başlamışlardır. 1839 Tanzimat, 1856 Islahat Fermanlarının, 1876 ve 1908 Meşrutiyet hareketlerinin ortak noktası Batılılaşmaktır. Bu eğilim çeşitli nedenlerle doğmuştur. Bazı aydınlar samimi olarak üstün bir ekonomisi olan Batı'nın kurumlarını ve kültürünü alarak kurtuluşun mümkün olacağına inanmıştır. Asıl nedense bu kültürün ekonomik nitelikleri, Osmanlı hakim zümrelerinin çıkarları ve Batı kapitalizminin Türkiye üzerindeki emelleridir⁸⁷.

Tanzimat reformlarının ürünü olarak Osmanlı İmparatorluğunda “kamuya açık alan” (public sphere) oluşmuş, Bab-Ali kalemlerinin gazetelerde çıkan yazıları yeni bir sosyolojik yapı bir çeşit “amme efkari⁸⁸” yaratmıştır. Ancak Osmanlı aydını eğitimsiz halk kitlelerine ulaşamamıştır. Halk kitleleri, Batı kaynaklı reformlara cephe alarak tarikat çalışmalarını hızlandırmıştır. Şerif Mardin bu durumu şeriat, özel hukuk, halk uleması tabakasının, devlet-bürokrasi-merkez kümesiyle olan çatışmasının farklı bir şekli olarak değerlendirmektedir.

II. Abdülhamid (1879-1908) iktidara geldikten hemen sonra, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında parlamentoyu kapatmış ve anayasayı yürürlükten kaldırmıştır. Bu dönemde bir yandan siyasi baskılar artarken, öte yandan iletişim, eğitim, ulaşım, sanayi, ordu ve bürokrasi alanlarında yapılan yenilik hareketleri sivil toplumun gelişmesine ve dernekleşmeye katkıda bulunmuştur.

1889 yılından itibaren gizli siyasal örgütlenmeler başlamış ve 1907 yılında bunların sayısı 20'yi bulmuştur. Örgütlenen gruplar yeniden “hürriyet”- ikinci meşrutiyetin ilanı- için çalışan veya azınlıklar söz konusu olduğunda bağımsızlık amacıyla kurulan gizli dernekler olmuştur.⁸⁹ İstanbul'daki gizli örgütlenmelerin neredeyse tamamı Mülkiye Mektebi, Harbiye Mektebi ve Tıbbiye Mektebi gibi yüksek okullarda kurulmuştur. Bu devirde mezunlarını veren yüksek okullardan yetişen gençler bazen yasadışı, bazen yasal kurumların kurucuları olmuşlardır. 1880'lerden sonra yönetimin toplum üzerindeki baskısı daha da artmıştır.

⁸⁷ Bkz., (77), CEM, 199.

⁸⁸ Bkz., (87), MARDİN, 31.

⁸⁹ İter TURAN, Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK'lar, 197.

1908’de II. Meşrutiyet’in kurulması ve Anayasa’nın yürürlüğe girmesiyle dernek sayısı artmaya başlamıştır. Bu devirde eğitimde meydana gelen gelişmeler sonucu kadın okuryazarlık oranının artmış ve kadın dernekleri kurulmasıyla feminist bir hareket başlamıştır⁹⁰. Diğer dernekler arasında sosyal yardım, spor ve kültür dernekleri sayıca çoğunluktadır. Ancak İttihat ve Terakkiciler de iktidarları süresince başka bir siyasi parti kurulmasına izin vermedikleri gibi kurulan dernekleri de etkileri altına almaya çalışmışlardır⁹¹.

Mütareke ve İstiklal Savaşı yıllarında sivil toplum kurumları birbirleriyle ve devletle yakın ilişki içinde olmuşlardır. Özellikle İzmir’in işgalinden sonra İstanbul’daki STK’lar Anadolu’ya destek vermişler, ortak toplantılar ve yürüyüşler yapmışlardır. Bunlar öğretmen, öğrenci, kadın dernekleri gibi örgütlerdir. Böyle özel durumlar dışında sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle ilişki kurması pek görülmez⁹². Kadın dernekleri dahil bütün bu derneklerin faaliyetlerine 1930’larda son verilmiştir.

2.2.3. 1923-1950 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplum

Türkiye Cumhuriyeti’ni Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde ve birçok siyasal ve toplumsal örgütün katkılarıyla kurulmuştur. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu konuda önderdir ve Cumhuriyet’in kurulmasından önce adı Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Mustafa Kemal Atatürk uyguladığı devrimlerle bir ulus yaratmış ve halkı ümmet statüsünden millet statüsüne geçirmiştir. Uygulanan reformlarla çağdaş bir Türk ulusu yaratılmaya çalışılmıştır.

Ancak Sivil Toplum kavramının Türkiye’de gelişmesi oldukça sancılı dönemlerden geçmiştir. Ülkemizde modernlik adına yapılan birçok uygulama

⁹⁰ Mehmet, Ö. ALKAN, “1856-1945 İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları”, .99.

⁹¹ A.g.k., 108.

⁹² A.g.k., 110.

halkın özgürleşmesini geciktirmiştir. Türkiye’de modernleşmenin üç temel faktörü laikleşme, merkezîyetçi gelenek ve pozitivist yaklaşımdır. 1923-50 döneminde piyasa ekonomisinin olmadığı cemaat ağırlıklı bir toplumda ulusal birlik ilkesi birinci planda tutulmuş ve devletle toplum arasındaki çelişki devlet lehine gelişmiştir.⁹³

Türk siyasal kültürünün ana karakteri otoriter ve merkezîyetçi oluşudur. Yönetici sınıf halka modernleşme projesinin yüzeysel bir şeklini benimsetmiştir. Bu anlayışta kökü tarihe uzanan her gelenek ve topluluk Cumhuriyet idaresine karşı bir tehdit olarak algılanmış ve “merkezkaç”⁹⁴ bütün yaklaşımlar -ister ademi merkezîyetçi, ister İslami, ister etnik tınılı olsunlar- engellenmiştir. Yeni Türk Devleti kurulduktan sonra devlet sivil toplum kurumlarının gelişmesini engelleyen pek çok önlemler almış devlet yapısına uymayan her türlü dini ve etnik kökenli hareket bastırılmıştır⁹⁵.

Bu önlemlerin alınmasının nedeni Türkiye’nin toplumsal yapısının laik Batı kurumlarını kabul etmek istememesidir. Ankara’da kurulan T.B.M.M. iş başına gelmesinden birkaç ay sonra mecliste büyük bir muhalefet grubu ortaya çıkmıştır. Bu grup, Batı yanlısı elit bürokrasinin karşısında yer alan halk muhalefeti olmuştur. Bu ortamda yapılacak iki şey vardı; ya “hürriyetçilik”⁹⁶ adına ihtilalci kadronun azınlık haline düşeceği bir anarşik ortama sürüklenilecek, ya da duruma uygun olarak merkezîyetçi ama halkın iktidardan kopmasına yol açacak şiddet yolu seçilecekti. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Politika’da 45 Yıl* adlı kitabında kendisinin de yer aldığı devrimci kadronun içinde bulunduğu yalnızlığı anlatarak, Devrimi Koruma sloganını geliştirdiklerini yazmaktadır. Atatürk Serbest Fırka veya Terakkiperver Fırka gibi partilerin kurulmasına izin vermiştir. Ancak Doğu’da meydana gelen Şeyh Said İsyanı, Terakkiperver Fırka’nın gericilik yaptığı iddiası ile, 15 Haziran 1925’te, daha kuruluş aşamasında kapatılmasına yol açmıştır.

⁹³ Nilüfer GÖLE, *Mühendisler ve İdeoloji*, 9.

⁹⁴ Aydın UĞUR, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, 219.

⁹⁵ Bkz., (90), ALKAN, 119.

⁹⁶ İdris KÜÇÜKÖMER, *Düzenin Yabancılaşması*, 91.

Batı'da gelişen, İzmir ve Balıkesir'de yeşil bayrak ve Menemen olaylarından sonra Serbest Fırka kapatılmıştır. İdris Küçükömer dini olarak gelişen bu muhalefetin esas nedeninin cumhuriyet bürokratinin üretim ilişkilerinde anlamlı bir değişiklik getiremeyişi olduğunu yazar⁹⁷. Tek parti döneminde her türlü toplumsal muhalefet örgütleri kapatılmış ve 1935 yılında genel olarak derneklerin kapatılmasının ardından bir çok sivil toplum kuruluşu yasal denetim altına alınmıştır.⁹⁸ Sivil toplum çeşitliliğinin ifade edilebildiği bir alandır. Bu uygulamalar 1945'lere kadar sivil toplum düzeyinde bir gelişmeye mani olmuştur.⁹⁹ Cumhuriyet'in kurulmasından çok partili döneme kadar geçen bu süreç bir vesayet dönemi olarak kabul edilmektedir.

2. 2. 4. 1950 Sonrası Türkiye'de Sivil Toplumla İlgili Yaşanan Gelişmeler

II. Dünya savaşından sonra uluslararası politikada oluşan yeni güç dengeleri Türkiye'nin iç politikasını da yakından etkilemiştir. Müttefik kuvvetlerin zaferi aynı zamanda liberal demokrasinin zaferi sayılabilir. Savaşın galip gücü A.B.D., dünyada çok partili ve serbest seçimle işbaşına gelecek demokrasilerin kuruluşunu teşvik etmiştir. Bu yıllarda Türk Sovyet ilişkileri gergin olduğundan, Sovyet tehdidine karşı Türkiye Batı Bloku'nda yer almayı tercih etmiştir. Bu kararın ardından Batı'dan alınan yardımlar sonucu gelişen ekonomi iç politikada da yumuşamaya yol açmıştır¹⁰⁰.

Türkiye'de 1950'den sonra piyasa ekonomisi, sosyal ve politik hareketler gelişmeye başlamış ve din daha serbest ifade edilmiştir. Bu gelişmelerin devlet dışında toplumsal bir alanın, sivil toplumun oluşmasına olanak sağlaması gerekirken, patrimonyal devlet anlayışı bireysel özgürlüklerin ikinci plana

⁹⁷ Bkz., (90), ALKAN, 104.

⁹⁸ A.g.m., 126.

⁹⁹ S. ERDER- A. UĞUR vd., Türkiye 1997 İnsani Gelişme Raporu, 10

¹⁰⁰ Cemil KOÇAK, Çağdaş Türkiye 1908-1980, 134.

itilmesine yol açmıştır¹⁰¹. Çağdaş liberal demokrasilerde yurttaşların inançları doğrultusunda örgütlenmeleri doğal kabul edilmektedir. Türkiye’de ise devlet vatandaşlarına “iyi ve doğru” yaşam konusunda ilkeler sunmuştur.

Unutulmaması gereken bir gerçek Batı’da sivil toplumun sosyoekonomik ve siyasal kurumlarda yaşanan süreklilik sonucu oluştuğudur. Türkiye’de ise demokrasi zaman zaman kesintiye uğramıştır. 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası katı merkezîyetçi yapıyı değiştirebilecek demokratik kurumların gelişmesine zemin hazırlamış ve ülkede bir kamuoyu oluşmasına ve sivil toplumun gelişmesine yol açmıştır. Ancak ilk defa özgür bir ifade ortamına kavuşan sivil toplum kuruluşları artan siyasî kutuplaşma sonucu sağ ve sol kamplara ayrılmış ve 1971 muhtırası ile temel hak ve özgürlükler yeniden kısıtlanmıştır.

Nilüfer Göle Sivil Toplumun gelişmesindeki bu gecikmeleri otoriter devlet yönetiminden değil, toplumu oluşturan bireylerin zayıf tarihselliklerinden yola çıkarak açıklamaktadır. Göle’ye göre tarihlerini bilmeyen aktörler kendilerini gelecekteki veya geçmişteki bir toplumla özdeşleştirmekte ve günün sosyal ve kültürel hareketlerinden kopmaktadır. Ütopik boyut ideolojiden koptuğu oranda sosyal hareketler yerini 1970-1980 arası görülen toplumsal şiddete bırakmıştır. Totaliter eğilimler sosyal aktörlerin hareketlerinde görülmüştür. Devlete başkaldırı şeklini alan bu durum, uzlaşmacı yatay ilişkileri ve sivil toplumun gelişmesini önlemiştir. Sivil toplumun gelişmesi toplumların modernleşmeden modernliğe geçebilmeleri, kendi toplumsal deneyimlerinin sonucu olarak kendilerine özgü tarihi yaratabilmeleri ile yakından ilgilidir¹⁰². Modernleşme hareketi Göle tarafından yukardan aşağı bir eylem, modernlik ise toplumun kendi içinde gelişen bir hareket olarak kabul tanımlanmaktadır.

¹⁰¹ Bkz., (94), UĞUR, 3.

¹⁰² A.g.m., 18.

2.3. 1980 Sonrası Türkiye’de Devlet Toplum ve Birey İlişkileri

12 Eylül darbesinden sonra Türkiye’de öğrenci, sendika ve parti liderlerinin tutuklanmasıyla bir sessizlik dönemi başlamış ve bu durum sendika ve derneklerin faaliyet göstermesine izin verilen 80’li yılların ikinci yarısına kadar sürmüştür. 1990’den sonrası sivil toplum tartışmaları artmış ve 28 Şubat kararları ile toplumun gündemine yerleşmiştir. Bu tartışmaların ana fikri sivil toplumun gelişmesi ile beraber demokrasi kültürünün de gelişeceği varsayımdır. İş adamından sanatçısına kadar toplumun tüm kesimleri bu noktada anlaşmış gibi görünmektedir.¹⁰³

Aydın Uğur sivil toplum kavramının gelişmesini üç devrede incelemektedir. 1965-75 arasındaki on yıllık zamanı birinci devre olarak nitelendirilmekte ve bu devrenin sivil kavramının bir yokluğu ifade ettiğini, 1975-1990 arasına oturtulabilecek ikinci dönemde ise sivil toplum kavramının bir özlemin ifadesi olarak kullanıldığını ve bilhassa Birikim dergisinin oluşturduğu bir platformda tartışıldığını belirtmektedir¹⁰⁴. Uğur 1980 yılında yapılan askeri darbeden sonra derneklere üye olmayı zorlaştıran anayasal değişiklikler yapıldığını, fakat farklılaşan ahlaki ve kültürel değerler karşısında bu yasakların fazla etkili olmadığını yazmakta ve 1990 yılından sonra Türkiye’de gerçek anlamda bir sivil toplumdaki bahsedilebileceği belirtilmektedir.

Fuat Keyman “Globalleşme, alternatif moderniteler ve Türk kapitalizminin kültürel ekonomisi adlı”¹⁰⁵ makalesinde, 1990 sonrası Türkiye’de başlayan globalleşme tartışmalarının siyaset (ulus-devlet) ve ekonomik (serbest pazar) alanları arasındaki ilişkiyi çözme yönünde geliştiğini ve devlet-toplum/birey ilişkilerinde yaşanan değişimi çözümlenmenin bu tartışmalara dahil olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte devletten topluma, ideolojiden kimliğe ve yapıdan aktöre bir geçiş olmuştur. Yaşanan ekonomik sorunlar ve Susurluk olayında doruğa çıkan

¹⁰³ Rifat N BALI, “Sivil toplum hareketinin iki zaafı: İşadamları ve elitizm”, 33-40.

¹⁰⁴ A.g.m., 17.

¹⁰⁵ Fuat KEYMAN, “Globalleşme, alternatif moderniteler ve Türk kapitalizminin kültürel ekonomisi”, 83-109.

hukuksuzluk ortamı devletin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu ortamda o zamana kadar kendisini homojen bir milli kimlik içinde devletle özdeşleştiren “toplumsal benlik” de sorgulanarak Türkiye’de toplumsal olan sosyolojik olarak değişerek hareketlenmiş ve yeni toplumsal aktörler ortaya çıkmıştır. Tabandan gelen bu değişimlerin en önemlisi İslami kimliğin siyasi kültürel ve ekonomik olarak kurumlaşması, Kürtlerin etnik bir grup olarak tanınma istekleri ve STK’larının niteliksel ve niceliksel olarak yükselmesi ve çeşitli grupların taleplerini toplumsal hareketler düzenleyerek dile getirdiği eylemlerin artması olmuştur.

Bu yıllarda sanayici ve işadamları tarafından kurulmuş olan TÜSİAD, MÜSİAD ve SİAD gibi “baskı grupları” kendilerini Türkiye’nin demokratikleşmesine katkıda bulunan “sivil toplum örgütleri” olarak tanımlamışlar ve güçlü devlet geleneğinin toplumun sorunlarına çözüm olamadığını söyleyerek üç ayrı alternatif modernite modeli sunmuşlardır. Bunlar liberal, islami ve muhafazakar modernite modelleridir. Bu modeller 1992- 2001 döneminin toplumsal ilişkilerden kopuk devlet merkezci siyaset anlayışının sebep olduğu düşünülen 19 Şubat ekonomik krizinden sonra öne sürülen alternatif modernite modelleridir. Üçünün ortak yanı yukarıdan aşağı modernleşme modeline karşı geliştirilmiş olmalarıdır.

1. Liberal modernite modelinde toplumsallaşma “bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçme süreci” olarak tanımlanmış ve bu süreç “globalleşmeyle uyumlu vatandaş-bireyler tarafından hayata geçirilmiştir. Bu model Avrupa normlarına uygun, ulus devleti aşan bir süreçtir. Devleti toplumdan kopuk baskıcı ve populist olarak görmekte ve teknik bir kuruma indirgenmesini amaçlamakta ve siyaset-ekonomi ilişkisini IMF politikalarına uyumlu olarak yeniden kurma çağrısı yapmaktadır. Kurumsal olarak bu modele en güçlü örnek TÜSİAD, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği’dir.

2. Neoliberal hiperglobalizme karşı muhafazakar modernistlere göre Türkiye önce bağımsız olmalı, siyasal olarak Avrupa Birliğine ve ekonomik olarak IMF’ye

karşı yapılacak mücadelede, finans sektörüne değil üretime önem verilmelidir. Emperyalizmle bir bağlantısızlık ilişkisi kurulmalı ve bu mücadelenin baş aktörü olarak devlet yüceltilmelidir. Bu modelde istikrarlı, homojen ve bağımsız ulus isteği ön plandadır. Bu modeli destekleyen en önemli kuruluş yereli temsil eden sanayi ve işadamları dernekleri olan SİAD'lardır. Bu kuruluşlar Anadolu'yu tarıma bağlı bir bölge olmaktan kurtarmak için, geleneksel aile şirketlerini global serbest pazara eklemeye çalışmaktadırlar. Bu kuruluşların başarılı olanları "Anadolu Kaplanları" olarak anılmaktadırlar.

3. İslami modernite anlayışı toplumsal mekanı şehir ve bölge ölçeğinde gören ve toplumsal kimliği aile ya da etnisite temelinde de tanımlayan muafazakarlara karşı toplumsallığın belirleyici aktör rolünü "benliği dinsel olan topluluk" (cemaat) olarak tanımlamakta ve geleneksel kültür ile serbest pazar arasındaki bağı güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu anlayışı temsil eden en önemli kurum MÜSİAD'dır. 3000 üyesi olan bu kuruluş "Homo İslamicus" söylemini savunmakta ve serbest pazara dinsel kimlikle, geleneksel ve organik toplumla eklenilebileceğini düşünmektedir. Atomistik ve çıkarıcı bireye karşı toplumsal ahlakı koruyan etik kodların korunmasını savunan MÜSİAD globalleşme sürecine ve Avrupa Birliğine olumlu bakmaktadır.¹⁰⁶

2. 3. 1. Türkiye'de 1980 Sonrası: İstanbul'da Değişen Küresel ve Yerel Dinamikler

Türkiye'nin birçok anlaşmalarla bağlı olduğu "küresel güçler" ve üyesi olmak istediği A.B. Türkiye'yi, Batı demokratik siyasal kültürü ve dünya piyasa ekonomisiyle bütünleşmeye itmektir. Küresel güçlerin en önemli kurumları A.B.D. kaynaklı finans kapitaldir (IMF, Dünya Bankası ve benzeri kuruluşlar, çok uluslu şirketler). Türkiye'de bu konuda farklı görüşler mevcutsa da çoğunluk Batı ile bütünleşmekten yanadır. 1980 yılı Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve içe dönük kalkınma politikaları yerini neo-liberal politika anlayışına bırakmıştır. Bu açılım sonucu 1980-2000 yılları arasında Türkiye'de yatırım yapan

¹⁰⁶ A.g.m., 105.

yabancı sermaye ile ithalat ve ihracat hacimleri büyük artış göstermiştir. İthalat 7.9 milyar dolardan 41.4 milyar dolara, ihracat ise 2.9 milyar dolardan 31.3 milyar dolara çıkmıştır.¹⁰⁷

1980’li yıllardan bu yana dünya ekonomisiyle değişik bir şekilde eklemlenen Türkiye’de sosyal, politik ve demografik alanlarda da değişim yaşanmaktadır. Bu değişim en çok dış kaynaklı faaliyetlerin yoğun olduğu İstanbul’da hissedilmektedir. 2001 yılı istatistiklerine göre toplam ithalatın %39’u ve ihracatın %46’sı İstanbul üzerinden yapılmaktadır.¹⁰⁸ 1997 yılına kadar ülkeye giren yabancı sermayenin %41.8’i ve yabancı sermayeli şirketlerin %58’i¹⁰⁹, yabancı sermayeye dayalı bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin %95’i İstanbul’da konumlanmıştır. Bu değişimler neticesi kentin istihdam yapısı değişmiş, endüstriyel işgücü gerilerken, finans, sigortacılık ve gayrimenkul hizmetleri her on yılda 100.000 kişiye yeni iş olanakları sağlayarak iş gücü içindeki paylarını 2001 yılında %8’e yükseltmiştir. Bu gelişmeler sonucu medya reklamcılık sektörlerinde de bir patlama yaşanmıştır.

Mal ve sermayenin çok hızla hareket ettiği dünyada bazı kentlerin önemi artmaktadır ve bu kentlere “dünya kenti” denilmektedir. Çokuluslu şirketler küresel ekonomiye yön veren kararlarını bu kentlerde almaktadırlar. Sosyalist blokun çökmesinden sonra coğrafi ve stratejik öneminden dolayı İstanbul’un küresel bir kent olma şansı artmıştır. Ülke milli gelirinin % 22’sinin elde edildiği İstanbul, bünyesinde bir dünya kenti olmanın karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

1980’den sonra kapitalist tüketim kalıpları ve kültürel etkinlikler bir kısım İstanbullular tarafından benimsenmesine rağmen küresel kentlerde görülen değişiklikler İstanbul’da farklı şekilde gelişerek küreselleşme olgusu zıt uçların çatıştığı mekan ve zamanlarda oluşmaktadır. Bir taraftan kent uluslararası

¹⁰⁷ D.İ.E.-Devlet İstatistik Enstitüsü-2001; 2002 b.

¹⁰⁸ A.g.k., 2002 b,

¹⁰⁹ L. BERKOZ, “The interregional location of foreign investors in Turkey”, 8.

şirketlerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılırken, diğer yandan hızla kırsal kesimden kente devam eden göç sonucu plansız bir şekilde büyümektedir.

1980'den sonra Türkiye'de yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmıştır. Merkez yönetimin yerel belediyelere tanıdığı haklar, İstanbul'un küresel bir kent olmasını düşleyen dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'a kenti yeniden inşa etmek için gerekli projeleri uygulama şansını vermiştir.¹¹⁰ Üçüncü dünya ülkelerinde faaliyet gösteren uluslararası şirketler işlerini en rahat ve hızlı şekilde yürütmeleri için gerekli olan şartları aramaktadırlar. Bu şartların en önemlileri geniş yollar ve konforlu otellerdir. Bu dönemde kentte beş yıldızlı oteller, sahil yolları, küresel işlevlere uygun olarak tasarlanmış ticaret merkezleri yapılmış ve eski imalathanelerin kent dışına taşınması teşvik edilmiştir. Tarihi eserlerin yer aldığı semtler turistleri cezbedecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Uluslararası firmalara ait butikler, hipermarketler ve fast-food lokantalarının sayısı hızla artmıştır. Yabancı bankalar ve sigorta şirketleri İstanbul'da şube açmış, pazarlama, bilgisayar, hukuk hizmetleri, reklam tasarım alanlarında İstanbul büyük bir dönüşüm yaşamıştır¹¹¹. Hizmet sektöründe çalışanların oranının yükselmesi sonucu küresel ekonomik pazara uyum sağlayabilen iyi gelir sahibi bir sınıf doğmuştur.

Bu gelişmelere karşı, Türkiye'deki siyasi ve ekonomik belirsizlikler, fiziki ve hukuki alt yapı eksikliği İstanbul'un küresel bir kent olma yolundaki gelişimini yavaşlatmıştır. Dönemin liberal Belediye Başkanı kente taşradan göç etmiş grupların ezici bir çoğunlukta olduğunu göz ardı ettiğinden dolayı bir sonraki seçimleri kaybetmiştir. Yerine gelen sosyal demokrat başkan göçmen nüfusa karşı popülist bir politika uygulamıştır.

1950 yılından sonra İstanbul bir sanayi kenti olarak kırsal kesimden büyük göç dalgalarına maruz kalmış bir kenttir. 1980'lere kadar erkekleri sanayi sektöründe ucuz işgücü, kadınları ise ev işlerinde enformel işgücü olarak çalışan bu

¹¹⁰ Çağlar KEYDER, İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, 26.

¹¹¹ A.g.k. , 24.

insanlar popülist politikacılar tarafından oy potansiyeli olarak görülmüşlerdir. Bu tarihten sonra bu insanlar arasında kurulan güvene dayalı dayanışma örgütlerinin sayısı hızla artmış, aralarından yetişen liderler kent yönetimini ele geçirecek amaçlarının hemşehrilerine hizmet etmek olduğunu açıklamışlardır.¹¹² Bu insanlar için konut en önemli sorun olmuştur. İlk yerleşmeler bir gecede inşa edilen gecekondular olmuş ve zaman zaman köylülerle polis ve jandarma arasında çatışmalar çıkmıştır. Bu olaylar baştan çok yadırgandıysa da zamanla kentsel yaşamın bir parçası haline gelmiş, kültürel, etnik ve dinsel kimlik kazanmıştır.

İstanbul'a göç, enformel ilişki ağlarına dayanan bir sivil toplumun gelişmesine yol açmıştır. Bu ilişki ağlarının gelişmesinin birinci sebebi kentsel kurumların göç eden insanların sorunlarına karşı kayıtsız kalması, ikincisiyse göç eden insanlar arasında var olan güçlü dayanışma sonucu maddi durumu iyi olanların hemşehrilerini korumaları ve her türlü problemlerini kendi aralarında halletmeye çalışmalarıdır. Jenny B. White¹¹³ İstanbul'daki gecekondu bölgelerindeki sivil toplumla ilgili araştırmasında, varoşlarda yaşayan insanların bireysel ve sözleşmeli olarak gönüllü kuruluşlara üye olmaktan ziyade güven ve karşılıklı alışverişe dayanan enformel ilişki ağları kurarak örgütlendiklerini yazmıştır. White İslami ve laik grupların politik organizasyonlarını bu şekilde genişlettiklerini gözlemlemiş, dolayısıyla sivil toplumla siyasi partiler arasında yakın bir ilişki olduğunu saptamıştır. Bu grupların çoğu zaman tek bir problemin halli için-elektrik, su problemleri vb- bir araya geldiğini söyleyen White, sözleşmeli üyelikle aza olunan sivil toplum kuruluşların orta sınıf veya elit gruplara ait olduğunu belirtmiştir¹¹⁴. Bugün İstanbul'un tezatlar içeren kozmopolit bir kent olduğu söylenebilir.

Türkiye'de 1980'lerden sonra merkezkaç kuvvetlerin vardıkları noktanın odağı yükselen İslami hareket olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra şeriat kaldırılarak din devlet denetimi altına alınmış ve İslamiyet kişilerin özel hayatını ilgilendiren bir mesele olarak düşünülmüştür. Yapılan reformlarla

¹¹² A.g.k., 69.

¹¹³ Jenny B. WHITE, "Civic culture and Islam in Urban Turkey", 146-152.

¹¹⁴ Ag.m., 145.

kadınlara erkeklerle eşit eğitim, oy kullanma, mirastan eşit pay alma, medeni nikah ve boşanma hakkı verilmesine rağmen bu haklar daha çok kentlerde yaşayan kadınlar tarafından kullanılmıştır. Kentli kadınlar Batı tipi giyim tarzını benimsemiş ve üniversitelerde eğitim görerek çeşitli meslek alanlarında erkeklerle beraber çalışmaya başlamışlardır. Köylerde ise İslami normlar gündelik hayatı düzenlemeye devam etmiş ve kadınlar geleneksel başörtülerini örterek tarlalarda çalışmışlardır. Ancak günümüzde kentlerde türban siyasi islamın simgesi olmuş geleneksel başörtüsünün yerine kullanılmaya başlamıştır. Tesettür dindar kadınlar arasında sosyo-ekonomik bir statü yaratan moda akımı haline gelmiştir.¹¹⁵

1950 yılında yapılan çok partili seçimlerde İslamiyet tekrar politik hayatta ses bulmuş ve siyasi partilerin içinde veya yanında varlığını hissettirmeye başlamıştır. 1980 ihtilalinden sonra askeri hükümet ülkeyi komünizm tehlikesinden uzaklaştırmak için İslamı öne çıkararak, imam hatip okullarının sayısını arttırmıştır. Televizyon kanallarında yapılan dini programlarda, İslamın kadına atfettiği role uygun olarak kadınların anne ve ev kadını rolleri öne çıkartılmıştır.

Seçimle iş başına gelen Turgut Özal iktidarda olduğu yıllarda siyasi islamı savunan politikacılara devlet yönetiminde görev vererek, ideolojik yapının farklılaşmasına ve İslam-laiklik tartışmasının başlamasına yol açmıştır. Aynı dönemde ekonomide başlatılan liberalleşme toplumdaki gelir eşitsizliğini daha da arttırmıştır. Bu eşitsizlik en fazla 10 milyon nüfusu ve daha iyi bir yaşam beklentisiyle kırsal kesimden göç etmiş insanların yaşadığı İstanbul şehrinde hissedilmiştir. Bu insanlar siyasi tercihlerini sosyal adalet vadeden İslami partilerden yana kullanmışlardır.

1970'li yıllarda sadece Milli Selamet Partisi aracılığı ile mücadele veren İslami kesim 1990'lı yıllarda birden fazla partiyle geniş bir siyasi taban oluşturmuştur. Bu taban ekonomik ve kültürel alanda meşruluk kazanmak için örgütlü bir şekilde çalışmış, kurdukları ağlar sayesinde yandaşlarını ekonomik olarak desteklemiş onlarla iş anlaşmaları yapmıştır. Mesajlarını halka ulaştırmak

¹¹⁵ Jenny B. WHITE, "İslami Moda", İstanbul Küresel ile Yerel Arasında , 96-104.

için basın ve medyayı kullanmış, ekonomik adaletsizlik ve Batı ahlaki değerlerinin getirdiği yozlaşmaya karşı İslami değerleri ön plana çıkartmıştır. İslami kesimde değişik fraksiyonlar mevcuttur. Bazıları birtakım tarikatlar tarafından desteklenmekte ve aralarında laik devletin yerine şeriatı getirmek isteyenler de bulunmaktadır.

1994 yılında İstanbul'un fethinin 542'inci yıldönümü dolayısıyla yapılan tören Refah Partisi kimliğiyle ilgili tartışmaların alevlenmesine yol açmıştır. İslami yükselişe tepki olarak laik kesim, sivil toplum adına adeta bir seferberlik ilan etmiştir¹¹⁶ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Açev, Rotary Kulüpleri okuma yazma bilmeyen kadınları eğitmek için seferber olmuşlardır. Türk kadını sosyal hayata kazandırmak için günümüzde "Haydi Kızlar okula" adlı bir kampanya yürütülmektedir. Bu kampanyada devlet ve sivil toplum kuruluşları beraber çalışmakta ve köy köy dolaşarak aile reislerini kızlarını okula göndermeleri için ikna etmekte ve ihtiyaçları olanlara burs vermektedir. Eğitim örneğinde görüldüğü gibi doğum kontrolü, çevre, sanat vb alanlarda da devlet ve sivil toplum beraber çalışmaktadır.

2.3.2. 1980'lerden sonra İstanbul'da STK'lar

Bugün sivil toplumu yücelten politika anlayışı yeni bir biçim almaktadır. STK'lar genellikle tek bir sorun etrafında örgütlenen, yatay kişisel ilişkilere dayanan, iktidari hedeflemeyen kuruluşlar olarak tanımlanırlar. 1994'ten sonra ve özellikle Habitat zirvesinin açtığı yeni görüşün de tesiriyle STK'lar devletin yapamadığı veya yapmak istemediği bir çok işlevi üstlenen, sivil toplum bilincini yerleştirmek amacıyla projeler yaparak, faaliyetler düzenleyerek, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak devlet kanalıyla gerçekleştirilmesi güç projeleri hayata geçirme görevini üstlenmeye başlamışlardır. Bu bağlamda STK'lar sistemin sermaye ile devlet

¹¹⁶ Bkz., (105), KEYDER, 221.

dışındaki diğer gücünü oluşturmaktadırlar. Diğer taraftan Avrupa Birliğinin bütünleşme sürecinde ortaya çıkan yerindenlik ve yönetim anlayışları, BM'lerin çeşitli kuruluşları, Dünya Bankası fonlarıyla tamamlanarak hakim politikaların yürütülmesini üstlenmiş bir STK'lar olgusu ortaya çıkarmaktadır.¹¹⁷ Bu bölümde Türkiye ve özellikle STK'ların faaliyetlerinin en fazla olduğu İstanbul'da STK'ların öneminin artmasına neden olan gelişmeler anlatıldıktan sonra Türkiye'de STK'ların zaafalarını anlatan eleştirilere yer verilecektir.

Uluslararası ve ulusal platformlarda, gerek özel gerekse kamu sektöründe dünyanın karşılaştığı hayal kırıklıkları STK'ların önemini arttırmıştır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de ve İstanbul'da da sivil toplum kuruluşlarının sayısı hızla artmaktadır. Bu artış 1980 Ocak ayında başlatılan istikrar ve yapısal reform programlarının Türk ekonomisinde yarattığı dönüşümle ilgilidir. Bu reformlar sonucu devletin ekonomideki yeri azalmıştır. Özel iş dünyasının kamu hayatındaki yeri genişlerken, nispeten yüksek gelir sahibi profesyonel bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin örgütlenmeye üç yönden katkısı olmuştur.

1. İmaj ve halkla ilişkilere önem veren büyük şirketler, sosyal hizmet amacıyla ya kendi kuruluşlarını oluşturmuş, ya da kamu ihtiyaçlarını karşılayan derneklere destek vermiştir.

2. Yüksek ücret alan bir profesyoneller sınıfının oluşması, aralarından liderler çıkmasına imkan veren bir insan gücü oluşturmuştur.

3. Kişi başına düşen yıllık gelirdeki artış orta ve üst sınıfa mensup insanlara gelirlerinin bir kısmını sosyal faaliyetlere ayırabilme imkanını vermiştir¹¹⁸.

STK'ların sayısındaki hızlı artış para ve insan ögesinin bir araya gelmesine bağlanabilir. Bu yayılma sonucu sivil toplum kuruluşlarının toplumla, devletle ve kendi aralarındaki ilişkiler de yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. 1980 sonrası

¹¹⁷ Gülnur ACAR-SAVRAN, *Sivil Toplum ve Ötesi*, iv.

¹¹⁸ Bkz., (90), ALKAN, 203.

STK'larının daha fazla özerklik kazanmasına neden olan dönüşümlerden bazıları şunlardır.

1. 1980 öncesi STK'lar varlıkları için devlete dayanırlar ve bazı hizmetlerin yürütülmesi için Bakanlıklar tarafından görevlendirilirdi. Bu çalışmalar Aile Planlaması, İşlevsel Okuma-Yazma Projeleri, Anne-Çocuk eğitimi gibi sosyal hizmet amacıyla veya siyasi partilerin seçmene ulaşması amacıyla olabilirdi. Milli Eğitim Bakanlığının aldığı kararlar doğrultusunda bu tür eğitim çalışmaları günümüzde de Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, AÇEV, Uluslararası Rotary Kulüpleri tarafından devam ettirilmektedir ve toplumumuz için çok faydalı olmaktadır. Özel girişimin ekonomideki itici bir rol oynamaya başlamasıyla eşzamanlı olarak ülkemizde hem dernek sayısı artmış ve devletin STK'lar üzerindeki denetimi göreceli olarak azalmıştır.

2. Ulusal ve yerel örgütleri, çeşitli sorunların çözümünde bir araya getiren devlet dışı örgütlerin (NGO) Türkiye'deki faaliyetlerinin artması tüm örgütlerin daha özerk hale gelmesinde etkili olmuştur. Evrensel literatürde NGO olarak anılan bu STK'lar belli bir konuyla ilgili toplumsal grubun toplumsal bilincini artırarak grubu harekete geçirmeyi amaçlamakta ve kalkınma, insan hakları, dayanışma ve yerel yönetime yurttaşların katılımını artırma gibi değişik alanlarda faaliyet vermektedirler. 2.3.3. nolu bölümde uluslararası STK'lar daha kapsamlı olarak anlatılmıştır.

Türkiye'de 1990 yılından sonra yapılan toplum tartışmalarının odak noktasını sivil toplumun gelişmesi ile beraber demokrasi kültürünün de gelişeceği varsayımı teşkil etmiştir. Değişik toplumsal sınıflara mensup işadamları, sanayiciler, sanatçılar, meslek odaları sivil toplumun gelişmesi konusunda olumlu düşüncelere sahiptirler. Ancak ortaya çıkan durum farklı bir tablo içermektedir. Büyük şirketlerin STK'lar aracılığı ile kent ve kültür alanlarındaki etkilerini pekiştirmeye yönelik çabaları vardır ve STK'ların şirketler için bir halkla ilişkiler yöntemine dönüşmesi gözden kaçmamaktadır. 1980'den sonra Özal devrinde başlayan liberalleşmeyle gelişen burjuvazi, kurdukları veya destekledikleri STK'lar aracılığıyla toplumda

saygın bir yer edinmekte, politikaya ve kültüre yön vermektedirler. Kendi çıkarları doğrultusunda devlet bürokrasisi ile de yakın temas halinde olan bu kuruluşların verdikleri davetlerde, açılışlarda devlet erkani her zaman öndedir. Emekli bürokrat ve askerler bu kuruluşların yönetim kurullarında üyedirler. Bu ilişkiler sonucu varılan noktada iş adamları Türkiye'nin en önemli meseleleri üzerine yurt içinde ve dışında fikir üreten entelektüeller olarak yer almaktadırlar.¹¹⁹

Devlet özel sektör ilişkisi iki yönlüdür. Devlet, özellikle Batı'da düzenlenen lobi ve tanıtım faaliyetlerinde üyeleri arasında işadamlarının ağırlıklı olduğu STK'larına görev vermektedir. Örnek olarak başkanlığını Jak Kamhi'nin yaptığı 500. Yıl Vakfı ile İnan Kırac'ın başkanı olduğu Galatasaray Eğitim Vakfı'nın Türkiye'yi tanıtmak amacıyla Versailles sarayında düzenlediği sergiyi gösterebiliriz. Aynı sergide Fransa'yı silah üreten bir firma olan Aerospataile Matra temsil etmekteydi. Bu durum "tanıtım-işadamları-büyük ihaleler alan veya almayı ümit eden şirketler" görüntüsünü meydana getirmektedir. İş adamlarını samimi yurttaşlık ve sivil toplum bilinciyle yaptıkları girişimler gibi görünen bu davranışların bilinçli bir stratejiyle uygulanan bir halkla ilişkiler kampanyası olduğu kabul görmektedir.¹²⁰

Türkiye'de semt ve hemşehri dernekleri dışında derneklere üye olmak maddi açıdan da pahalı olduğundan seçkinlere ait bir faaliyet özeliği taşımaktadır. Sivil toplumun gündeme gelmesi, 17 Ağustos depremi ve AKUT örgütü ile birlikte olmuştur. AKUT örgütüne düzenlenen methiyeler uzun süre basında yer almış ve aynı zamanda bu gençlerin toplumun elitleri olduklarının son derece ayrımcı bir üslupla vurgulanmıştır.¹²¹ Örnek olarak Sabah gazetesinde yer alan bir yazı nakledilmiştir. Bu yazıda AKUT üyeleri ile Sivil Savunma Teşkilatındaki memurların özellikleri karşılaştırılmaktadır. AKUT üyesi gençlerin yüksek eğitimi ve yüksek gelir sahibi, dünyadaki benzeri örgütlerle iletişim ve dayanışma içinde olup onlardan kendine maddi destek bulan, birkaç yabancı lisan bilen bireyler

¹¹⁹ Bkz., (103), BALİ, 38.

¹²⁰ Metin TOKER, (13 Haziran 1999), "Versaille'da bir akşam", Milliyet.

¹²¹ Bkz., (103), BALİ, 39.

olarak tanıtılmakta, SST'deki gençler ise asgari ücretle çalışan, eskimiş teşkilat kanunlarına zincirli, bürokrasinin yüküyle hareket kabiliyetini kaybetmiş, ufku sınırlı insanlar olarak sunulmaktadır. AKUT üyeleriyle yapılan röportajlar basında büyük bir yer bulmuş ve onların hayatları iş hayatına yeni atılmış gençlerimizin hayallerini süsleyen Batılı bir üst düzey hayat tarzının simgesi olmuştur¹²².

Toplumdaki gelir dağılımında büyük farklar olan Türkiye'de birçok sivil toplum hareketi geniş kitlelere yayılamamakta bir seçkinler hareketi olarak kalmaktadır. Örneğin bir STK'nın düzenlediği okuma-yazma kurslarında gönüllü olarak çalışan öğretmenlerle yapılan mülakatta, gönüllü olarak ders veren öğretmenlerden bazıları okuma yazma bilmeyen yetişkinlere faydalı olmanın kendilerine büyük mutluluk verdiğini söylemiş, fakat kentin varoşlarına gidip gelmenin bütçelerini sarstığından yakınmışlardır¹²³. Bundan dolayı bütçesi sınırlı olan insanlar sosyal hayatlarını yakın çevrelerinde devam ettirmekte ve ancak çocuklarının veya semtlerinin problemlerini halletmek için çevreleriyle işbirliğine girmektedirler. Oysa yurdumuzda sivil toplum çalışmalarıyla iyileştirilebilecek pek çok sosyal problem vardır. Yine aynı araştırma sırasında görüşme yapılan kurs talebeleri oturdukları bölgelerde eşleri tarafından okuma-yazma kurslarına gönderilmeyen pek çok kadın olduğunu belirtmişler ve aydın kadınların bu ailelere ziyaretler yaparak eşlerini ikna etmelerini istemişlerdir. Bazı bölgesel ve mahalli kuruluşlar maddi nedenlerden dolayı uluslararası kuruluşlardan destek sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu süreç profesyonel bir şekilde hazırlanmış projeler gerektirmektedir.

Cengiz Kurtuluş, Önder Küçükural, Ural Uğraş ve Bahattin Akşit Türkiye ve Ortadoğu'daki sivil toplumla ilgili olarak yaptıkları araştırmada Cumhuriyet dönemi sosyal bilimlerinin en büyük eksikliğinin, Türkiye'deki din, toplum ve devlet tartışmalarını Orta Doğu ülkeleri ile kültür-din tarih coğrafya birliği yokmuş gibi sürdürmek olduğunu söylemektedirler. Batılı olmayan toplumlarda sivil

¹²² A.g.m., 40.

¹²³ Nurten ÖZMELEK (2003), "İstanbul'da 30-60 Yaşları Arasındaki 30 Kadının Okuma-Yazma Kurslarına Verdikleri Anlam", Yayınlanmamış Tez, Yeditepe Üniversitesi, 82.

toplumu o ülkenin toplumsal koşullarına göre değerlendirmek gerektiğini, bu toplumları incelerken Batı referans alınmazsa hayal kırıklığının daha az olacağını belirtmektedirler. Kùltürler arası alış veriş kaçınılmaz olduğundan, dünyada sivil toplum konusunda yaşanan gelişmeler Doğu ülkelerine de sızmakta o ülkelere ait kurumlarla yaşanan etkileşim doğrultusunda melez bir nitelik göstermektedir. Bu yazarlar Batı'lı olmayan toplumlardaki örgütlenmeleri anlatmak için "mivil" kavramını kullanmakta bu "mivil" toplum analiz edildikten sonra sivil topluma eklenmesinin incelenebileceği belirtmektedirler. Doğu ülkelerinin tarihsel ve toplumsal gelişiminin Batı'dan farklı olması nedeniyle bu ülkelerde iktidar ve bireyler arasında ilişki olmadığı ya da bireylerin kendi aralarında ilişki olmadığından söz edilemez. Daha önce belirtildiği gibi bir yandan küresel sivil topluma eklenmeye çalışan Türkiye'de STK'ların nicelik ve niteliğinde hızlı bir gelişme yaşanırken, aynı zamanda Doğu ülkelerine mahsus devletle, partilerle, hemşehri ilişkileri ve karşılıklı güven ilişkileri içinde gelişen bir sivil toplum mevcuttur¹²⁴.

1990'ların ilk yarısında İstanbul'daki STK'lar, ulusal ve uluslararası boyutta gelişen ilişkileri gözden geçirmek amacıyla sempozyumlar düzenlemiştir. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün düzenlediği Habitat II Konferansı'na ev sahipliği yapan İstanbul'da 1500 civarında STK iletişim içine girmiştir. Diğer bir iletişim nedeni de Helsinki Yurttaşlar Derneğinin yerel yönetimlere yurttaşların katılımını arttırmayı amaçlayan projesi olmuştur. Bu sempozyum Doğal Hayatı Koruma Derneği, Tüketiciyi Koruma Derneği, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Türkiye Felsefe Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Heinrich Boll Vakfı'nın katkısıyla düzenlenmiştir. Oturumlarda STK'ların gelişim tarihi, devlet, yerel yönetimler ve özel sektör ilişkileri, demokrasi ve katılım sorunları tartışılmıştır.

Bu gelişimlerin ardında yatan fikir yurttaşların içinde yaşadıkları sorunların çözümüne bizzat katılmasıdır. Toplantılarda sivil toplumu ilgilendiren etik konular

¹²⁴ Cengiz KURTULUŞ, Önder KÜÇÜKURAL vd., "Türkiye ve Ortadoğu'da Sivil Toplum Tartışmaları", 213-225.

da tartışılmıştır. Ahmet İnsel¹²⁵ Radikal gazetesinde yer alan bir makalesinde Türkiye’de devlet dışı olmanın suç sayıldığı Türkiye’de NGO’ların sivil toplum kuruluşları olarak ifade edildiğini ancak bunların katılım, özveri ve diğerkamlık üzerine kurulu geleneksel dernek örgütlenmelerinden çok farklı kuruluşlar olduklarını yazmaktadır.

2.3.3. STK’ ların Uluslararası Sistemdeki Önemi

Geleneksel dayanışma ve yardım örgütleri dışında uluslararası düzeyde kalkınma, yardım, insan hakları ve dayanışma gibi alanlarda faaliyet gösteren STK’lar vardır. Bu kuruluşları tanımlamak için evrensel literatürde STK kelimesi yerine NGO kısaltması kullanılmaktadır.¹²⁶ NGO kavramı terim ve tanım olarak bazı çelişkiler içermektedir. Hükümet dışı örgütler, (non-governmental organizations) anlamına gelen NGO kısaltması anlatılmak istenen kavramı tam olarak karşılamasa da, uluslararası yazında ana dile tercüme edilmeden kullanılmaktadır.

Geleneksel derneklere insanlar işlerinden arta kalan zamanlarını yararlı olduklarını düşündükleri faaliyetlere ayırır ve derneğin amaçları doğrultusunda en geniş kitleye ulaşmak isterler. Ancak kitlesel olmaları her zaman demokratik olmaları anlamına gelmez. NGO’lar ise neoliberal akımların etkisi altına aldığı ülkelerde gerçekleşen siyasetsizleşme sonucu ortaya çıkan boşluğu doldurmak için ortaya çıkmışlardır ve kitlesel olmayıp kendi içinde özel amaçları olan ve proje bazında çalışan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar daha ziyade vakıf şeklinde örgütlenmektedirler. Proje hazırlamak, bu projeyi uygulamak için gerekli geliri bulmak zorunda olan bu kuruluşların iç yaşamı da gittikçe daha profesyonel bir örgütlenme haline gelerek, gelir elde eden kurumlar haline gelmektedir.

¹²⁵ Ahmet İNSEL (8 Mart 2003), “Sivil Toplum Örgütleri”, Radikal Gazetesi.

¹²⁶ Ag.k., 10.

Bu kuruluşların ayakta kalmaları maddi durumlarıyla ilgilidir. Mali kaynaklar kamuoyu, hükümetler, ya da uluslararası örgütlerle, fon toplayıcı diğer STK'lardan sağlanmakta ve bu kuruluşlar STK'larının faaliyetlerinde kısıtlayıcı veya belirleyici rol oynamaktadır. Hükümet fonları ya da uluslararası fonlar söz konusu olduğunda, yardımı veren kuruluşlardan çok sıkı denetim talepleri de gelmektedir. Bu talepler STK'ların idari işlerini çoğaltmakta ve profesyonelleşmesine yol açmaktadır

Uluslararası STK'ların kurulması 1940'ların sonunda Batı'nın Üçüncü Dünya ülkeleriyle işbirliği çerçevesinde başlayan çağdaş bir olgudur. Bu kuruluşların tarihçesi başlıca üç dönemde incelenebilir¹²⁷. Kesin bir ayırım yapılması zor olduğu halde, birinci devre 1950-1960 arası olarak düşünülmektedir. 1940'tan itibaren sömürgeci devletler idarelerindeki ülkelerin korunması ve gelişmesi için oluşturdukları fonlarla öncü olmuşlardır. İngiltere 1925 ve Fransa 1946 yılında bu amaca fon ayırmıştır. II. Dünya Savaşından sonra ABD bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin sosyalist bloka katılmasını önlemek amacıyla Marshall Planını başlatmıştır. Özel sektörün elindeki üretim fazlası gıda stoku kamu kuruluşları aracılığıyla geri kalmış ülkelere gönderilmiş ve bu yardım geri ülkelerde faaliyet gösteren dini örgütler tarafından halka dağıtılmıştır. Ayrıca kalkınma amaçlı daha çok montaj sanayini destekleyen yardımlar yapılmıştır. Bu ülkelerin yapılan yardımlarla lineer bir şekilde kalkınabileceği düşünülmüştür. Savaştan sonra kısa bir zamanda toparlanan Almanya, bu sürece Alman kiliseleri öncülüğünde katılmıştır. Diğer Avrupa devletleri, dini kuruluşlar ve siyasi partiler aracılığı ile başlangıçta insani amaçlar taşıyan laik örgütler kurmuşlardır. Zaman içinde STK'lar haline gelen bu örgütler değişik ideolojilere göre şekillenerek kendi düşüncelerini Üçüncü Dünya Ülkelerine taşımışlardır. Yine II. Dünya Savaşından sonra kurulan Birleşmiş Devletler Teşkilatı tarım, eğitim, kültür, çalışma ve sağlık alanında kurduğu yan kuruluşlarla Üçüncü Dünya ülkelerine yardım çalışmaları başlatmıştır.

Gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımlar bazı konulara geçici çözümler getirmişse de sonucun tatmin edici olduğu söylenemez. STK'ların politikaları ile

¹²⁷ WALD; Başyazı, "Sivil Toplum Örgütleri", 17.

Batılı hükümetlerin ve uluslararası şirketlerin politikaları arasında benzerlik vardır. STK'lar barışçı yollardan komünizm karşıtı faaliyetler yürütmüşlerse de, kısa zamanda insani yardımların ötesinde, gelişmekte olan ülkelerin iç işlerine müdahale ederek toprak, vergi, bankacılık, eğitim gibi alanlarda projeler önermişlerdir.

1960-75 arası soğuk savaş mücadelesi zirveye tırmanmıştır. A.B.D.'nin Vietnam Savaşı, Küba çatışması ve Portekiz'in Afrika'daki savaşları halk sınıflarını sessisleştirerek sermayenin uluslararasılaşmasına yol açmıştır. Bu dönemde STK'lar bocalamaya başlamıştır. Bazıları anti-komünist ideolojiye yardım ederken, diğerleri yeni perspektifler geliştirerek, ülkelerin toplumsal yapılarını değiştirmek isteyen devrimci gruplara yardımcı olmuşlardır. Sivil ve askeri hükümetlerin halka kapattığı eylem alanlarının yeniden açılması amacıyla kamuoyunu bilinçlendirmek için konferansların finansmanından, çeşitli örgütlerin desteklenmesine kadar çeşitli faaliyetlerle politika alanına girmişlerdir. Bu dönemde toplumsal hareketlere yakın STK'lar Batı'da olduğu gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde de faaliyetlerini artırmışlardır. Kadın hareketleri, etnik hareketler ve yerel toplulukların mücadelelerine destek vermişlerdir. Bazı durumlarda devletler STK'ları kendi politik amaçları için kullanmaya devam etmişlerdir.

1975'ten sonra, dünyaya o zamana kadar hakim olan ekonomik sistemler çökmüş ve neoliberal model ekonomiye hakim olmuştur. Dünya Bankası ve IMF'nin kredi vermek için ülkelere dayattığı Yapısal Uyum Programları ülkeleri Batı'ya bağımlı hale getirmiştir. Sonuç olarak dünyada yoksulluk artmıştır. Gelişmiş ülkelere yoksul ülkelere akan yardım yılda 70 milyar dolar iken bu ülkelerin uluslararası piyasadaki kaybı 500 milyar doları bulmaktadır. Neoliberal modelin dünyada mevcut eşitsizliğin artması Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi, Batı'da da halk katmanları arasındaki gelir eşitsizliğini de artırmıştır. Bu durum uluslararası düzeyde kaygı yaratmakta ve yoksulluğa karşı yardım programları yürürlüğe koyulmaktadır. STK'ların genel olarak halka daha yakın ve

daha az bürokratik olması, onların devletin küçülen yapısından doğan boşluğu dolduracak bir üçüncü sektör olarak görülmesine neden olmaktadır.¹²⁸

Kapitalist üretimin küreselleşmesi nedeniyle istihdam imkanları azalmış ve emekçi örgütlerinin gücü azalmıştır. Bu sebepten ötürü haklı veya haksız nedenlerle STK'lar halk hareketlerinin politik alanına girebilmektedirler. Nüfusunun çoğunluğunu ücretlilik ilişkisine sokamadığı toplumlarda çatışmalar prekapitalist tepkiler biçiminde gelişmekte ve pek çok çatışmalar meydana gelmektedir. Böyle durumlarda STK'lar açlık çeken, fiziki saldırıya uğrayan veya göç etmek zorunda kalan insanlara yardım etmektedirler¹²⁹.

STK'ların olumlu yanları dünyanın birçok yerinde görülen toplumsal hareketlere verdikleri destektir. İnsan haklarının çiğnendiği durumlarda STK'lar onlara destek olmaktadır. Örneğin Türkiye'deki töre cinayetlerinin ortadan kalkması için yapılan çalışmalar ve şiddet gören kadınları korumak için açılan sığınma evleri sorunları kamuoyuna taşımakta ve sorunlara çare aramaktadır. Ayrıca dünyada meydana gelen doğal afetlerde STK'lar insanların yaralarını sarmaktadır.

Eğitim konusunda sisteme girememiş yetişkinleri meslek sahibi yapmak veya sadece okuma yazma öğretmek için uluslararası düzeyde bir çalışma vardır. Dünyada örgütlü eğitimden faydalanamamış bir milyara yakın kişi bulunmaktadır. Bu insanları topluma kazandırmak, bilinçlendirmek ve toplumun diğer kesimlerini bu insanlara yardım konusunda harekete geçirmek STK'ların faaliyetleri arasındadır. Eleştirel bakış açısından bu çalışmaların dünyadaki eşitsizliği gidermeyeceği söylene de bu kurslar sistem dışı kalmış insanları topluma kazandırmaktadır.

¹²⁸ Daniel CORSİNO, "Uluslararası İşbirliğinde STÖ'lerin Payı", 42-70.

¹²⁹ A.g.m. 45.

Bazı STK'lar yerel yönetimlerle ve o yörenin seçilmiş temsilcileriyle birlikte halkın menfaatleri doğrultusunda devleti etkileyerek demokrasiye işlerlik kazandırmaktadırlar. 1992 yılında BM tarafından Rio de Janeiro'da yapılan konferansta karara bağlanan Çevre ve Kalkınma Eylem Planı Gündem 21'in dokuz ayrı bölümünde, "önemli toplumsal grupların" karar alma sürecine dahil edilmeleri uluslararası STK'lar için yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve onları 21. yüzyılın cazip birer aktörü haline getirmiştir.

Olumsuz özelliklerinin en belirginini genellikle mevcut toplumsal sistemin yeniden üretilmesine katkıda bulunmalarındır. Örneğin Hindistan'da çalışma karşılığı gıda yardımı yapan bir proje altında çiftlik sahiplerinin durumunu güçlendirebilmektedir. Diğer bir olumsuz yönü seçkinlerin yer aldığı kuruluşlar olmaları ve bu tabakanın toplumsal gücünü ve saygınlığını arttırmalarına katkıda bulunmalarındır.

En önemli tehlike STK'ların topluma vadettikleri hedeflerinden saparak zararlı faaliyetler yürütme tehlikesinin her zaman mevcut olmasıdır. Bundan ötürü mali güçlerini hangi kuruluşlardan aldıkları önemli bir sorundur. Örgütleri destekleyen üst kurumlar onların her zaman kendi politikaları doğrultusunda çalışmalarını istemektedirler. STK'ların neoliberalizmin araçları mı, yoksa halka dayalı alternatifler mi olduğunu anlamak için her zaman çok dikkatli bir şekilde denetlenmeleri gerekmektedir.

Küresel sivil toplum kavramı 21. yüzyılda çok kullanılan bir kavramdır. Devlet merkezli politikalara karşı dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen hareketler, iletişimin geliştiği ve hızlandığı dünyada kısa zamanda birbirlerinden haberdar olmakta ve küresel bir sivil toplum oluşturmaktadır. Aynı uzam da hem halktan gelen talepler hem de neoliberal güçler kendi çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Hall'e göre küresel sivil toplum şeylerin olup bittiği uzamdır¹³⁰. Bu uzam "sosyal hareketlerin ve örgütlenmelerin, uluslararası araştırma ve savununu

¹³⁰ A.g.m. 226.

ağlarının, küresel politika yapılarının, NGO'ların ve INGO'ların (International Non-Governmental Organization) devletler, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası yapılarla ve özel sektörün kendisiyle etkileşime girdiği" mekandır. Bu kavramı geliştiren Pasha ve Blaney¹³¹ küresel ağlar, uluslararası STK'lar ve internet ağları üzerinden yeni bir toplumsal bilincin şekillendiğini belirtmektedirler. Bu alana hem sosyal demokratlar hem de neo-liberaller sahip çıkmaktadırlar.

Avro-komünizminin sosyalizm projesi içinde STK'ları geliştirmek sosyalizme, katılımcı ve demokratik bir mücadele alanına giden yoldu.¹³² Feministlerin, eşcinsellerin mücadeleleri anti-nükleer, çevrecilik ve ırkçılık karşıtı hareketler de bu görüş açısından değerlendirilmekteydi. Bu anlayış gelişmiş ülkelerdeki kapitalizmin özgül gelişmesiyle aynı zaman dilimine denk düşmüştür. Batı'da refah devleti, Doğu'da ise komünizm sona ermiş ve serbest piyasa ekonomisi bütün dünyaya hakim olduğundan, gelişmiş ülkeler sivil toplumu piyasa ekonomisinin daha iyi işlemesi ve kendi kültürlerini yayma amacıyla kullanmaya başlamışlardır. Sivil toplum kavramı az gelişmiş ülkelere bu ikiliği bağrında taşıyarak girmiştir.

Bu araştırmada incelenecek olan ASG gerek yerel, gerek uluslararası STK'larından farklı bir yapıya sahip bir toplumsal harekettir. Bu girişim yaşam alanlarını korumak isteyen mahallelinin tavrıyla ortaya çıkmıştır. Girişimi başlatanlar arasında ilgi alanları birbirinden farklı sınıflara mensup insanlar olan mahallenin berberi, manavı, işadamları, profesörler, doktorlar vardır. Arnavutköy Semt Girişimi aydınlar ve mahallelinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır ve kendi ayakları üzerinde duran bir yapıya sahip olmuştur. Hiçbir büyük kuruluştan ve siyasi partiden maddi destek almamıştır. Yaptıkları eylem planı çerçevesinde uyguladıkları düzenli faaliyetlerle varlıklarını yedi yıldır devam ettirmişlerdir. Kimsenin şef olmadığı ve herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bu hareket şiddet içermeyen bir toplumsal girişimdir ve Türkiye'de sivil toplum bilincinin ve bilginin

¹³¹ A.g.m. 225.

¹³² Bkz. (112), .SAVRAN, 11.

gücünün göstergesidir. Ancak yeterli değildir. İnsanların hayatlarının geleceği ve mutlulukları için kendileri hakkında tüm konularda alınan kararları sorgulayacak bilince ulaşmaları gerekmektedir.

Araştırmanın 3. bölümünde Arnavutköy semtinde alan araştırmasının amacı, yöntemi ve Arnavutköy semtinin yeri tarihi ve toplumsal yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra semtte uygulanan kent planlaması ve koruma politikaları ilgili olumlu ve olumsuz kararlar ve 3. Köprü Projesi irdelenmiştir.

3. BÖLÜM: KÜLTÜREL MİRASA 3. KÖPRÜ SALDIRISI

Bu bölümde SİT alanı olarak belirlenen bir semte yapılan 3. Köprü saldırısına karşı oluşturulan girişim bir alan araştırması yapılarak incelenmiştir. Arnavutköy Semt Girişimi (ASG) adıyla başlayan bu eylemin tarzı, türü incelenerek, bir hak isteme sürecinin safhaları ve ne gibi süreçlerden geçtiği saptanmıştır. Günümüz Türkiye'sinde insanlar merkezi ve yerel idarelerin yanlış veya yetersiz olduklarını iddia edebilmekte ve otorite sahibi kişilerle yatay ilişkiler geliştirerek, tartışarak ve bigilendikleri konu hakkında alternatif çözümler üreterek kararların değiştirilmesinde aktif bir rol oynayabilmektedirler.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmaya, sivil toplum kavramıyla ilgili olarak yapılan literatür taramasından sonra, 1998 yılında Arnavutköy'de başlamış olan semt girişimiyle ilgili alan araştırmasıyla devam edilmiştir. Ön çalışma olarak mahallenin toplumsal yapısını tanımak amacıyla gecekondularda yaşayan dört ev kadınıyla, çarşıda faal olarak çalışan üç esnafla ve tarihi bir köşkte yaşayan ve bir üst düzey yöneticinin eşi olan bir Alman hanımla ön görüşmeler yapıldıktan sonra, ASG'inde yer alan on beş kişi, biri iktidar diğeri muhalefet partisi üyesi olan iki İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi üyesi, İTÜ Ulaşım Bölümünden bir öğretim üyesi ve 3. Köprü Projesini hazırladığını söyleyen bir Karayolları mühendisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada niteliksel yöntemler kullanılmıştır. Bunun nedeni girişimde yer alan semt halkının yaşadıkları yatay ve dikey ilişkilere verdikleri anlamı kendi ifadelerinden öğrenmektir. Antropolog Bozkurt Güvenç değersel, tutumsal ve davranışsal bilgi ve verilerin ayrımını yapmış ve bu veri türlerinden ilk ikisinin anket tekniği ile incelenemediği halde davranışlarda gerçek kültürle ilgili doğru

bilgilerin alan araştırması, ya da “katılma yoluyla doğrudan gözlem” tekniği ile elde edilebileceğini savunmuştur.¹³³

Alan araştırması yönteminde çalışılan basamaklar altta sıralanmıştır:

1. **Literatür Taraması:** Konu ile ilgili olarak kaynakçada yer alan eserlerden yararlanılmıştır.

2. **İkincil Kaynaklar:** Mimar Sinan Üniversitesi’nde “Arnavutköy’de Mekansal Değişmeler” adlı bir tez hazırlayan İsmail Üstün’ün tezine ilave bir çalışma olarak ASG hakkında gazetelerde çıkan haberleri derlediği katalog ve ASG’de yer alan kişilerin düzenledikleri arşivler incelenmiştir. Bu arşivler Boğaziçi Arnavutköy’lüler Derneği binasında muhafaza edilmektedir.

3. **Katılma Yoluyla Doğrudan Gözlem:** Araştırmacı kırk yılı aşkın bir zamandır bu semtte yaşadığından dolayı semtte yaşanan bir çok değişime yakından şahit olmuştur. ASG’de faal olarak yer almamasına rağmen panayirlara katılmıştır. ASG sonrası kurulan Arnavutköy Koruma Derneğine üye olarak katıldığı yıllık genel kurul ve haftalık toplantılarda üyelerle tanışmış ve yapılan faaliyetleri izlemiştir.

4. **Derinlemesine görüşmeler:** ASG’ye katılan 15 kişi, Karayolları’nda çalışan bir mühendis, İTÜ Ulaşım Bölümü’nden bir inşaat mühendisi ve iki İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi üyesi ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler çözümlenerek analiz edilmiştir.

3.1.1. Araştırmada Kullanılan Teknikler

1. **Katılım Yoluyla Doğrudan Gözlem:** Bu teknik antropoloji biliminde kullanılmaktadır. Katılarak yapılan gözlemlerde araştırmacı, gözlemlediği olaya ya da

¹³³ Bozkurt GÜVENÇ, İnsan ve Kültür, 129-137.

toplumsal gruba bizzat katılarak bilgi sahibi olmakta ve bu bilgileri standart gözlem aracı kullanmadan toplamaktadır. Örneğin, bir köy topluluğunu, o köye yerleşerek ve uzunca bir süre orada yaşayarak, o topluluğun bir üyesi olarak gözlemleyen bir araştırmacının yaptığı gözlem bu türdendir¹³⁴.

2. Derinlemesine görüşme: Derinlemesine görüşme alan araştırması yapanların kapsamlı veri elde etmek için kullandıkları bir tekniktir. Verileri ilerde tekrar kullanabilmek ve incelenen olayın özelliklerini kalıcı bir şekilde belirlemek için görüşülen kişinin izniyle fotoğraf ve kayıt cihazı kullanılabilen ve bu görüşmeler kişilere ucu açık sorular sorularak ve cevaplar teybe kaydedilerek yapılmaktadır. Bu yöntemle kişilerin olaylar hakkındaki görüşleri ile ilgili etraflı bilgi alınmakta ve yapılan görüşmeler çözümlendikten sonra elde edilen bulgular analiz edilmektedir.

Bu araştırmada, derinlemesine görüşmeler yapılacak kişiler belirlenirken “kartopu¹³⁵” tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı çalışmasına haberci olarak belirlenen bir kişiyle görüşerek başlamıştır. Bu kişiden konuyla ilgili kişilere ulaşmak için gerekli bilgiler alınmıştır. İkinci etapta, görüşülen kişilerden yeni görüşmecilerin isimleri alınmıştır. Bu yöntemde tek bir kişinin tavsiye ettiği insanlarla görüşmek araştırmanın tek yanlı gelişmesine yol açmaktadır, bu sebeple araştırmada karşı taraf olan Karayolları ve İstanbul Belediye Meclisi üyeleri ile de görüşülmüştür.

Görüşmeler kişilerin işyerinde veya görüşmecinin evinde yapılmıştır. Görüşülen kişiler faal bir çalışma temposu içinde olduklarından bu görüşmeler için ayrılan süre bir saati geçmemiştir. Kendilerine etik olarak isimlerinin yazılıp yazılamayacağı sorulduğunda isimlerinin yazılmasında bir sakınca görmediklerini söylemelerine rağmen, araştırmacı şahısların isimlerinden çok bir toplumsal harekette bireylerin ve kurumların rolü ile ilgilendiğinden görüştüğü kişilerin

¹³⁴ Sami GÜVEN, *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*, 67.

¹³⁵ Janet RUANE, *Essentials of Research Methods*, 117.

isimlerini gizli tutmuş ancak gazete haberlerinde yer alan isimleri olduğu gibi yazmıştır.

Derinlemesine görüşmeler yapılırken bir görüşme cetveli hazırlanmıştır. “Bir gözlemcinin bilgi sağlanacak kişilerle yüz yüze gelerek sorduğu ve yanıtları bizzat kendisinin kaydettiği, genellikle açık uçlu sorulardan oluşan bir tekniktir. Görüşme cetveli kullanarak yapılan görüşme tekniğini, anket tekniğinden ayıran en önemli yön, burada gözlemcinin kendisinden bilgi alınacak kimselerle karşı karşıya gelerek doğrudan ilişki kurması ve ucu açık soru ve yanıtlar aracılığı ile gözlemde bulunmasıdır.”¹³⁶

Ucu açık soruların yanıtları kişilerin ASG sürecinde kendi yaşadıkları tecrübeleri içeren geniş bir bilgi birikimi oluşturmuştur. Bazı görüşmelerde görüşmeciler sorulan soruların dışına kayabilmektedir. Böyle durumlarda görüşmeci konuyu genel çizgisinden saptırmamak için elindeki soru cetvelinden faydalanmıştır. Bu araştırmada soru cetvelinde olan sorulara tamamen bağlı kalınmamış, ancak araştırmanın konusunun genel çizgiden sapmaması açısından soru cetveli faydalı olmuştur. Genellikle her şahsın yaşadıkları farklı olduğundan ağırlık verdikleri bölümler de değişik olmuştur. Bu görüşmelerden bölümler eklere eklenmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Etik Boyutu

Sosyal bilimlerde pek çok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalar insanların güvenlikleri ve sağlıklarıyla ilgili olabilir. Bu sebepten dolayı araştırmacı bir takım etik kuralları benimsemelidir. Öncelikle araştırmayı hangi kurum için yapıyorsa o kurumdan yazılı bir izin almalı ve araştırma sırasında görüştüğü kurum ve kişilere kimliğini, araştırmayı yapmaktaki amacını açıkça anlatmalıdır. Yapılacak görüşmelerin teybe kaydedilmesi araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır; ancak görüşülen kişiye bu durum anlatılmalı ve izin istenmelidir.

¹³⁶ Bkz. (133), GÜVEN, 67.

Hindistan'da sosyal ve sağlık bilimcilerden oluşan bir etik komite (NCESSRH), sosyal bilimlerde yapılacak araştırmalar için bazı yasalar hazırlamış ve bu tip araştırmalarda dikkat edilmesi gereken dört ana prensip üzerinde durmuşlardır. Bu prensipleri şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Zarar vermeme prensibi: Araştırmaya katılan kişiye ve genel olarak halka zarar vermemelidir.
2. Yarar prensibi: Araştırma insanların refahı ve yararına olumlu bir katkıda bulunmalıdır.
3. Otonomi Prensibi: Araştırma katılanların haklarına ve şerefine saygılı olmalıdır.
4. Adalet Prensibi: Araştırmanın yararları insanlar arasında eşit bir şekilde blştrlmelidir.

Bu tavsiye raporunda kurumların araştırmacıya karşı yükümlülükleri ve araştırmacının bireysel hakları da belirtilmiştir. Kurumlar araştırmacıya uygun ortamı yaratmak ve onların ahlaki kurallar içinde çalıştıklarını denetlemekle yükümlüdür. Araştırmacı da ahlaki kurallara uymayan bir durumda araştırmayı bırakmak hakkına sahiptir. Araştırmacı yardım aldığı, ya da beraber çalıştığı insanlara karşı duyarlı olmalı, onları toplanılan bilgilerin gizliliği ve kendilerinin hukuki hakları konusunda bilgilendirilmelidir.

Arnavutköy Semt Girişimi ile ilgili araştırmada da etik sorunlara dikkat edilmiştir. Araştırmacı kimliğini gizlememiş, görüştüğü kişilere amacını açıkça belirtmiş, konuşmaları teybe almak ve resim çekmek için izin istemiş, kişilerin kimliklerini açıklamamıştır.

Bu araştırmada 3. Köprü projesini hazırlamış olan ve köprünün Arnavutköy'den geçmesini uygun gören Karayolları mühendisi ile de görüşme yapılmıştır. Kendisi devlet memuru olduğu için teyp kullanılmasına izin vermemiş bu görüşme bir sohbet havası içinde gerçekleşmiştir. Ayrıca biri AKP, diğer CHP'ye mensup iki İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi yesi ile grşlmştir.

3.2. Araştırmanın Çalışma Alanı.

Bu araştırmada 1989 yılından sonra Türkiye’de meydana gelen toplumsal hareketlerden sadece biri olan Arnavutköy Semt Girişimi incelenmiştir. Bu bölüm araştırmanın mekanı, tarihi ve toplumsal yapısı ve semtte gerçekleştirilen kent planlaması ve koruma politikaları ile, bunlar yok sayılarak yapılan olumsuz uygulamalarla ilgilidir.

3.2.1. Araştırmanın Gerçekleştiği Mekan ve Arnavutköy’ün Tarihi

Arnavutköy İstanbul’un Avrupa yakasında, Boğaziçi kıyısında yer alan bir yerleşim birimidir. Semt Ulus semtinden sahile doğru inen yamaçlardan başlayarak, sahil boyunca doğru uzanır. Bir zamanlar ünlü Arnavutköy çileğinin yetiştirildiği bostanların bulunduğu tepelerde, günümüzde yüksek duvarlar ve görevli kişiler tarafından korunan lüks siteler yer almaktadır. Bunların etrafında az sayıda da olsa gecekondular yer alır.

Tepelerden sahile doğru inildikçe köyün dar sokaklarında bitişik nizamda yapılmış üç dört katlı evler 19. yüzyıl Osmanlı başkentinin mimari zevkini yansıtmaktadır. Eklektik, Oryantalist, Ampir ve Art Nouveau mimari üslupları bu evlerde başarı ile kullanılmıştır. Bu küçük evlerden başka tek tük mahalle içine dağılmış görkemli taş malikaneler ve ahşap köşkler mevcuttur. Köyde yer alan Tevhidiye cami, Taksiarhas Kilisesi ve manastırlar İstanbul’un çok kültürlü geçmişini belgeleyen anıtsal yapılardır.

Sahil şeridinde Arnavutköy İskelesi’nden Kuruçeşme’ye doğru adeta kol kola girmiş gibi bitişik yalılar yer alır. Geleneksel mimari tarzında inşa edilen ve kat sayısı beşe kadar yükselebilen bu yalıların cephelerine uygulanan kozmopolit mimari denemeleri pitoresk bir tablo görünümünü verir. 1974 yılında SİT alanı kapsamına alınan Arnavutköy’de 54 adet eski yalı, 288 adet sivil mimari örneği, 32

adet aynen korunması gereken resmi ve dini yapı, 5 bostan, 30 adet anıt ağaç SİT olarak tescil edilmiştir¹³⁷.

Antik çağda Hestai ismini taşıyan Arnavutköy, Bizans devrinde Roma Konsülü Promotus'un bölgede bir villa inşa etmesiyle Promutus adıyla anılmaya başlanmıştır¹³⁸. Tarihçi Polivos ve coğrafyacı Strabon'un eserlerinde Bizans devrinde köyün *büyük akıntı* anlamına gelen Mega Revma adıyla anıldığını belirtilmektedir. Osmanlı arşivlerinde köyün adının ilk defa Arnavutköy olarak geçtiği görülmektedir.¹³⁹ Fatih Sultan Mehmet'in kenti aldıktan sonra Arnavut asıllı yeniçerileri köye yerleştirdiği ve bu olaydan sonra semtin bu adla anıldığı düşünülmektedir. 17. yüzyılda Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Arnavutköy'den, "Lebi deryada bağlı bahçeli mamur haneleri vardı ki, cümle Rum ve Yahudiye mahsus olup, cami, mescit, imaret yoktur. Cemaati müslimi gayet azdır¹⁴⁰," diye bahsetmektedir. 1887 yangınından sonra Yahudiler Ortaköy ve Kuzguncuk gibi semtlere taşınmışlardır¹⁴¹. III. Selim devrinde düzenlenmiş Bostancıbaşı defterine göre o tarihte Arnavutköy sahillerindeki yalıların tamamı Rumlara aittir. Köyün evlerinde kafes olmaması geçmişte köyde yaşayan Müslüman nüfusun azlığına bağlanmaktadır. 1861 yılında yayınlanan *Ethnographie de la Turquie* adlı kitapta köyün nüfusu 1400 Müslüman ve 7600 Rum olarak gösterilmektedir. II. Mahmut köye bir cami ve süslü karakol diye bilinen karakol binasını yaptırmış ve köye Türklerin yerleşmesini teşvik etmiştir.

20. yüzyılın başından itibaren, köyün Rum nüfusu iki ülke arasındaki siyasi olaylara bağlı olarak azalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'un Rum nüfusuna bir baskı uygulanmadığı halde, 1914 ile 1924 yılları arasında pek çok Hıristiyan ülkeyi terketmiştir.¹⁴² Yine 1923-24 yıllarında Yunanistan'la Türkiye arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi İstanbul'un "yerleşik" sakinlerini

¹³⁷ İsmail ÜSTÜN, "Su Uyur Köprücüler Uyumaz", İstanbul Dergisi, Temmuz, 2000, 15.

¹³⁸ Orhan TÜRKER, *Mega Revma'dan Arnavutköy'e*, 18.

¹³⁹ Evliya ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 123-124.

¹⁴⁰ Bkz. (1), *Büyük Larousse*, 1282.

¹⁴¹ Bkz. (137), TÜRKER, 10.

¹⁴² Bkz., (110), KEYDER, 214.

kapsamamasına rağmen, Cumhuriyet devrinde köyün Rum nüfusu azalmaya devam etmiş ve 1950 yılında 3.000 kişiye inmiştir. 1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olayları, 1964 Kararnamesi ve 1974 Kıbrıs olaylarından sonra köyde 50-60 Rum vatandaşı kalmıştır¹⁴³. Mahalle muhtarıyla yapılan görüşmede semtte günümüzde 4500 kişinin yaşadığı ancak bu nüfusun da gittikçe azaldığı öğrenilmiştir. Bu düşüşün sebebi dar gelirli kalabalık ailelerin, eski ahşap evlerine bakmakta zorlanması ve evlerini satarak başka semtlere yerleşmeleridir. Satılan bu evlerin bir kısmı iş yeri, bazıları konut olarak iskan edilmektedir. İşyeri sayısının artması yerleşik nüfusun azalmasına yol açmaktadır.

3.2.2. Arnavutköy'ün Toplumsal Yapısı

1950'lerde Arnavutköy'ün iç kesimleri Karadeniz'den gelen vatandaşlar tarafından iskan edilirken yalılar ve köşkler yeni gelişen Türk burjuvasisinin tercih ettiği mekanlar olmuştur. Arnavutköy'ün 1950'li yıllardaki toplumsal hayatı Evin İlyasoğlu'nun Teodora'nın Düşmanları adlı eserinde anlatılmaktadır. Romanda 19. yüzyılda Osmanlı Sarayında tercümanlık, doktorluk gibi görevlerde bulunan ve ticaretle meşgul olan varlıklı Rum ailelerinin çoğunun, Osmanlı devleti aleyhine faaliyetleri olduğundan istenmeyen kişiler ilan edildikleri ve köşklarini yeni gelişen Türk burjuvasisine satarak Türkiye'yi terketmek zorunda kaldıkları anlatılmaktadır.

Semtte bir Amerikan Kolejinin eğitim vermesi, bir çok varlıklı ailenin çocuklarının eğitimi için bu semte yerleşmesine yol açmıştır. Romanda yeni gelişen Türk burjuvasına hizmet veren insanların çoğu Rum'dur ve Rum kalfalar Türk ailelere büyük bir sadakatle hizmet etmektedir. Köşklerde gelenekle, yenilik arasında bocalayan bir hayat süregelmektedir. Mevlitler, kabul günleri, dans davetleri, bezik partileri, tenis turnuvaları hayatı renklendirmektedir. Semtte Müslümanlarla, Hristiyanların dini inançları da birbirine karışmıştır. Romanda anlatılan köşkte yaşayan Avusturyalı gelin, başka bir kadınla ilişki kuran kocasını kendisine döndürmek için Eyüp Sultan'a giderek dua etmekte ve adak adamaktadır.

¹⁴³ A.g.k., 21.

Müslümanların Şeker ve Kurban Bayramı'nın yanı sıra, Ortodoks Hıristiyan'ların yortuları da köyde coşkuyla kutlanmaktadır. 6 Ocak'ta yapılan Teofania yortusunda papaz haçı denize attığında, geleneklere göre Rum bir delikanlının bu haçı denizden çıkarması gerektiği halde, romanda bir Türk delikanlısı evvel davranarak haçı denizden çıkarır ve papaza verir; papaz da bu olayı büyük bir olgunlukla karşılar.¹⁴⁴

Varlıklı ailelerin yanısıra köyün Türk nüfusunun çoğunluğu orta halli esnaf aileleri oluşturmaktadır. Sayıları hayli azalmış olan yaşlı semt esnafı ile yapılan görüşmelerde, köyün şimdiki nüfusunun çoğunluğunu oluşturan orta sınıfa mensup Türklerin 1940'lı yıllarda, genellikle Rumların yanında çırak veya çilek tarlalarında işçi olarak çalışmak üzere Arnavutköy'e yerleştikleri öğrenilmiştir. Şimdi köyde mal mülk sahibi olan bu insanlar, o günlerde Rumların kendilerinin köye yerleşmelerini pek istemediklerini, etnik farklılaşmanın zaman zaman tertipli şiddet hareketlerinin oluşmasına yol açtığını anlatmışlardır. İlk gelen Karadenizli göçmenler bahçe ve balıkçılıkla ilgilenmişler ve her akşam üstü kurulan semt pazarında sebze ve balık satarak Rumlara rakip olmaya başlamışlardır. Bu rekabet sonucu Rum esnafı Karadenizliler arasında kavgalar çıkmış ama hiçbir zaman bir cinayet işlenmemiştir. Arnavutköy'lü esnaf Rumca öğrendikten ve dil problemi ortadan kalktıktan Rumlarla iyi ilişkiler içinde yaşadıklarını anlatmıştır. Rum kızlarının Türk kızlarına göre daha serbest olması bu yıllarda pek çok Türk gencinin Rum kızlarıyla evlenmesine yol açmıştır. Şimdi orta yaşlarında olan Karadeniz'li bir esnaf Rumlar'dan sosyal yaşama dair, iyi şeyler öğrendiklerini itiraf etmiştir¹⁴⁵.

Cumhuriyet devrinde Arnavutköy'de, Cumhuriyet Bayramları coşkulu bir şekilde kutlanmaya başlanmıştır. Köyün kahvecisinin anlattığına göre Kuruçeşme'de bulunan kömür depolarında çalışan işçiler meşalelere dönüştürdükleri konserve ve gaz tenekeleriyle Arnavutköy'e yürür ve karakolun önünde halay çekerlermiş. Semt halkının Atatürk'le ilgili anıları da hala belleklerde

¹⁴⁴ Evin İLYASOĞLU, Teodora'nın Düşmanları, 82.

¹⁴⁵ Semt tuhafiyecesi ve yorgancısı ile yapılan ön görüşmelerden edinilen bilgiler,

yaşamaktadır. Atatürk, kız kardeşi Makbule Atadan'ı ziyaret etmek için sık sık onun Arnavutköy'deki yalısına gelirmiş. O zamanlar çocuk olan bir profesörün naklettiğine göre Atatürk Akıntı Burnu'nda Todori ve Udi Margo'nun işlettikleri bir balıkçı lokantasında balık yer ve müzik dinlemiş. Bir gün lokantanın pencerelerinin camlarında bir sürü parmaklar, eller gören Atatürk, şaşırarak yanındakilere bu insanların ne istediklerini sormuş. Todori Ata'ya "Ne olacak seni görmek istiyorlar" deyince, Atatürk hepsini içeri davet ederek onlara balık ısmarlamıştır. Atatürk kızkardeşinin yalısına geldiğinde, bu yalının denize bakan terasında kahvesini yudumlarken balıkçılar tuttıkları balıkları ona ikram eder ve o da sahile inerek balıkçılarla sohbet edermiş.¹⁴⁶ Bugün Arnavutköylüler semt meydanına Ata'nın balıkçılarla yakınlığını gösteren bir anıt yaptırmak arzusundadırlar. Dernek toplantılarında Türkiye'deki ilk en önemli çevreci olarak Atatürk'ün toplu taşımacılık konusuyla ilgili olarak demiryollarına önem vermesi ve Cumhuriyet'i kurduktan hemen sonra kültürel varlıkları koruma konusunda aldığı olumlu kararlar konuşulmaktadır.

Kıbrıs olayları başlayana kadar Arnavutköy'de Türklerle Rumlar arasındaki ilişkiler dostane bir şekilde devam etmiştir. Kıbrıs olayları yüzünden Türk ve Yunan devletlerinin aldıkları kararlar, Yunan tebaalı Rumlar'ın sınır dışı edilmesiyle sonuçlanmıştır. Arnavutköy'ü terk etmek zorunda kalan Rumlar, her yıl dini bayramlarda Arnavutköy'e gelerek Rum Ortodoks kilisesini ve eski komşularını ziyaret etmektedirler.

1950'den sonra endüstrinin gelişmesi sonucu kırsal kesimlerden İstanbul'a başlayan göçten Arnavutköy de nasibini almıştır. Bu göç Rum'ların köyü terk etmesiyle eşzamanlı olarak gerçekleştiğinden, köye gelen Karadenizli vatandaşlar Rum'ların terkettiği evlere yerleşmişlerdir¹⁴⁷. Sınır dışı edilen Yunanlılar'ın mal

¹⁴⁶ 8. derinlemesine görüşmeden elde edilen bilgiler.

¹⁴⁷ H. DEMİR-R. AKAR, İstanbul'un Son Sürgünleri, 18.

mülklerinin devredilmesine getirilen kısıtlamalar ve bir kısım mülklerin vakıflara ait olmasından ötürü satılamaması birçok evin gasp edilmesine yol açmıştır¹⁴⁸.

Arnavutköy'ün tarihi sivil mimarisi tesadüfen korunabilmiştir. Bu evlerin çoğu içinde tek bir ailenin barındığı ufak ahşap evlerdir ve belli belirsiz art nouveau tarzında yapılmış yapılarıdır.¹⁴⁹ Arsalarının küçük olması müteahhitlerin kat karşılığı apartman inşa ederek kar elde etmesini olanaksız hale getirmiştir. Bu evlerin yeni sahipleri de yeterli maddi güçleri olmadığından, ahşap evlerin yerine İstanbul'un diğer yerlerinde olduğu gibi apartmanlar inşa edememiştir. Uzun yıllar boyunca Arnavutköy'ün içindeki mahalleler ucuz kiralarla dar gelirli insanların yaşadığı yerler olmuştur.

1974 yılında semt SİT alanı ilan edildikten sonra, mevzuat bu evlerin dış cephelerini aynen korumak şartıyla evin içinde restorasyon yapılmasına izin vermiştir. Zaman içinde bu evlere yüksek gelir sahibi insanlar talip olmaya başlamış ve dış cepheleri aynen korunarak evlerin içleri modern hale getirilmiş, ev ve işyeri olarak iskan etmişlerdir.¹⁵⁰ Arnavutköy'ün yeni sakinleri profesyonel meslek sahibi ve kendilerine "simgesel sermaye stoku yaratmak isteyen" yeni bir orta sınıftır. Bu insanlar için kent dokusu korunması gereken kültürel bir mirastır, çeşitlilik ve toplumsal heterojenlik üzerine titrenmesi gereken değerlerdir. 1980 sonrasının getirdiği liberalleşme sonucu kentlerde önemli ekonomik, sosyo-kültürel, mekansal ve politik değişimler meydana gelmiştir. Üretim sistemlerinde meydana gelen farklılaşma mesleklerde de değişime neden olmuş ve profesyonel, idari meslekler ve hizmet sektörü ön plana çıkmıştır. Ekonomik yeniden yapılanma yaşam tarzlarında da farklılaşmaya yol açmıştır. Bankalarda, reklamcılık, eğitim ve medya gibi sektörlerde çalışan genç insanlar daha iyi yaşam koşullarına ulaşarak kendilerine yeni bir yaşam tarzı seçmişlerdir. Bu yeni yaşam üslubunun benimsenmesine *yuppieleşmek* denilmektedir. İstanbul'un merkezindeki apartman dairelerinde ya da

¹⁴⁸ Bkz.(110), KEYDER, 214.

¹⁴⁹ A.g.k., 215.

¹⁵⁰ A.g.k., 216.

çevrede gelişen toplu konutlarda yaşamak istemeyen bu insanlar, kent merkezinde kültürel ve tarihi değer taşıyan semtlere ilgi duymaktadırlar. Arnavutköy İstanbul'da bu özlemleri kucaklayacak ender semtlerden biridir.

Bu insanlar Arnavutköy'ün mütevazı boyutları ile birçok insanın bütçesine uygun olan eski tarihi evlerine sahip çıkmışlardır. Büyük gelir sahipleri deniz kıyısındaki yalıları restore ederken, daha mütevazı olanlar Arnavutköy'de küçük tarihi evleri restore ederek otantik bir mahallede yaşamayı tercih etmişlerdir. Semtin tepelerinde yer alan köşkler ise, Türk burjuvasinin elitleri ve Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklu iş adamları tarafından iskan edilmektedir. Bu değişim Arnavutköy'e yakın bir semt olan Kuruçeşme'de ve diğer Boğaz köylerinde de izlenmektedir. Bu sürece Türkçe'de soyululaştırma veya seçkinleştirme olarak tercüme edilen *gentrification* süreci denilmektedir. Bu kelime ilk olarak 1964 yılında Londra'da işçi mahallelerindeki konutların orta ve üst sınıf tarafından satın alınarak yerlerine lüks konutlar inşa edilmek suretiyle, bölgenin fiziki ve sosyal karakterini değişmesi ile ilgili olarak kullanılmıştır. "*Gentrification*, kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıf ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir".¹⁵¹

İstanbul'da soylulaştırmanın ilk örnekleri Boğaz kıyısında yer alan Kuzguncuk, Ortaköy ve Arnavutköy'de görülmüştür. Bu üç semt de zengin çevresel özellikler ve tarihi değerlere sahip semtlerdir. Arnavutköy mimari açıdan 19. yüzyıldan kalma iki üç katlı sıra evleri ile bir Osmanlı köyünün özelliklerini taşımaktadır. 1983 yılında çıkarılan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu gereği, soylulaştırma çalışmaları sırasında binaların dış görüntüleri aynen muhafaza edilmek zorundadır. Semt geçmişin çok kültürlü etnik yapısını kanıtlayan kilise, sinagog ve cami gibi yapılara sahiptir. Osmanlı zamanında mevcut iken, günümüzde yok olmaya yüz tutmuş geleneksel meslekler Arnavutköy esnafı

¹⁵¹ Nilgün ERGÜN, "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği", 15.

tarafından hala devam ettirilmektedirler. Mahalle arasında yürürken kalaycı, kunduracı, marangoz, demirci, terzi gibi küçük esnafın dükkanları arasında geçmiş yaşamak, semt pazarından alışveriş yapmak mümkündür. Arnavutköy’de geleneksel esnafın mütevazı dükkanlarının yanında, restore edilmiş bakımlı binalarda 20. yüzyılın meslekleri olarak tanımlanabilecek müzik organizatörleri, reklam şirketleri, halkla ilişkiler büroları, uluslararası taşımacılık şirketleri, mimarlık ve iç dekorasyon şirketleri yer almaktadır. Semtin iş merkezlerine olan yakınlığı nedeniyle “bilgi-yoğun hizmet sektörü”¹⁵² çalışanları bu semtte işyerleri açmayı tercih etmektedir.

Arnavutköy’ün tepelerindeki geçmişte çilek tarlası olan alanlarda, günümüzde yoğun bir yapılaşma gerçekleşmiştir. Müteahhitler tek tek sahiplerini bularak satın aldıkları arsalar üzerinde güvenli siteler inşa etmişlerdir. Bu evleri satın alanlar, şirketlerin üst basamaklarına yükselmiş “küresel ekonomik bütünleşme dalgasının ürünleri” olan insanlardır.¹⁵³ Bu gelişmeler Arnavutköy’ün gelir düzeyinin yükselmesi anlamını taşısa da, Arnavutköy halkı ile bu güvenli sitelerde yaşayanlar arasında bir kaynaşma olmamıştır. Semtte yaşayan insanlar arasında gelir ve hayat tarzı bakımından büyük farklılıklar vardır. Bu sitelerin hemen yanında, sonradan tapu verilmiş gecekondular yer almaktadır. Bu evlerde yaşayan insanlarla yapılan görüşmelerde pek çok kişinin asgari ücretle çalıştığı ve kırk yaş üstü kadınlar arasında okuma yazma bilmeyen pek çok insan olduğu öğrenilmiştir. Bu ailelerin çocukları Arnavutköy’deki kafe ve lokantalarda iş bulabilmektedirler. Ancak görüşme yapılan kişiler ücretlerin düşüklüğünden yakınmışlardır ve çok zor şartlarda yaşadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁴ Bu dar gelirli insanların evlerinin çok yakınındaki tarihi taş evlerde ise astronomik kira ücretleri ödeyen uluslararası şirketlerde müdürlük yapan yabancılar yaşamaktadırlar. Eşi uluslararası bir şirkette müdür olan bir Alman hanım, evlerini İstanbul’a gelmeden tavsiye üzerine kiraladıklarını ve Boğaz manzaralı bir evde yaşamaktan çok mutlu olduğunu

¹⁵² Tolga İSLAM, “Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma”, 43-58.

¹⁵³ A.g.k., 216.

¹⁵⁴ Arnavutköy sirtarındaki gecekondularda yaşayan kadınlarla yapılan ön görüşmelerden elde edilen bilgiler.

anlatmıştır. Bu insanlar sosyal hayatlarını İstanbul'un çeşitli semtlerinde yer alan uluslararası kulüplerde devam ettirmektedirler ve semt halkıyla hiçbir bağlantıları yoktur.¹⁵⁵ Semtte yer alan Amerikan Koleji'nde çalışan yabancı öğretmenler yerli esnafla daha fazla temas içindedirler ve 19. yüzyıla nazaran Türk nüfusun çoğunlukta olduğu semtte, çok kültürlü bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Arnavutköy aralarında büyük gelir ve kültür farkı olan insanların bir arada yaşadıkları bir semttir.

Arnavutköy'ün sahilinde sayıları gün geçtikçe artan lokanta ve kafeler, özellikle hafta sonları İstanbul'un her yerinden gelen insanlar için bir eğlence mekanıdır. Tarih Arnavutköy'de tüketilen bir meta haline gelmiştir. Boğaz'ın doğal güzelliği, mahalle içinin otantik görünümün yanı sıra, tarihi yalıların nostaljik atmosferi Türk ve yabancı birçok insanı, özellikle hafta sonları, Arnavutköy'e çekmektedir. Geleneksel balıkçı lokantaları orta yaşa hizmet verirken, değişik müzik türlerinin dinlenebildiği gece kulüpleri, kafeler gençlere hitap etmektedir.

Arnavutköy'e yoğun ilgi gösteren insanlar, Boğaz'ın doğal güzelliğinden keyif almanın ötesinde, semt esnafının güleryüzlü ve hoşgörülü davranışından etkilenmekte ve belki de geçmişin kozmopolit dünyasını yeniden yaratmayı hayal etmektedir. Kozmopolit kelimesi ilk defa "Ben bir dünya vatandaşıyım" diyen Diyojen tarafından kullanılmıştır ve "kosmou polites" kelimesinden gelmektedir¹⁵⁶. Diyojen insanları milliyetçi ve ön yargılı duyguları aşarak bütün insanları kucaklamaya davet etmekteydi. Bu düşünce çok kültürlü Osmanlı Devleti zamanında mevcuttu. Rum, Ermeni ve Musevi ırkına mensup insanlar burada Türklerle yan yana yaşıyorlardı. Bugün azınlıkların sayısı 15-20 aileye inmişse de Arnavutköy'ün şimdiki sakinleri semtlerine gelen insanlara karşı hoşgörülü davranarak eski geleneği devam ettirmektedir.

¹⁵⁵ Bir yabancı şirketin müdürünün eşi ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler.

¹⁵⁶ Martha C. NUSSBAUM, "Patriotism and Cosmopolitanism", 7.

Arnavutköy farklı sınıflara mensup bir toplumsal yapıyı barındırmasına rağmen, günümüzde pek kalmayan geleneksel komşuluk ilişkilerinin hala yaşandığı bir yerdir. Geleneksel mesleklerin, modern işyerleriyle yan yana faaliyet gösterdiği bu semtte çeşitli toplumsal sınıflara ve siyasal görüşlere sahip insanlar semtlerinin geleceği için bir arada çalışabilmektedir. Onların ortak özellikleri Arnavutköylü olmalarıdır. Günümüzde bu çalışmalar, Boğaziçi Arnavutköylüler Derneği üyeleri tarafından semtte yaşayan varlıklı insanların yaptıkları bağışlarla restore edilmiş tarihi bir evde devam ettirilmektedir. Arnavutköy'ün geçmiş günlerini belgeleyen fotoğraflar bu evde sergilenmektedir.

3.2.2. Arnavutköy'de Kent Planlaması ve Koruma Politikaları ile İlgili Olumlu ve Olumsuz Uygulamalar

Batı'da uygarlık tarihinin aklın tarihi olduğu kabul edilmekte ve aydınların görevinin bunu halka anlatmak olduğuna inanılmaktadır. Bu düşünceden yola çıkan Anatole France¹⁵⁷ (1844-1920) geçmiş medeniyetleri araştırarak yazdığı *Hatıralar İçin Kanun* adlı eserinde, insanların aklının ürünü olan maddi kültüre ait eserlerin korunması gerektiğini yazmıştır ve 1850 yılında Fransa'da kentlerle ilgili ilk koruma yasası yürürlüğe girmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan felaketler Batılı devletlere insanlığa ait sanat eserlerinin evrensel olduğunu ve korunması gerektiğini bir kere daha hatırlatmıştır. 1954 yılında Lahey'de yapılan bir toplantıda kültürel varlıkların tüm insanlığa ait olduğu kabul edilerek, silahlı bir çatışma halinde, bu eserlere zarar verilmemesi için bir sözleşme yapılmıştır. 1975 yılında ise yine kültürel eserlerin korunmasını amaçlayan Tarihi Kentler Birliği kurulmuştur.

Koruma politikaları kavramı bize Avrupa'dan 120 yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla gelmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" sözüyle fikrini açıklayan Atatürk, 9 Mayıs 1920'de yurt içindeki bütün eski eserlerin tespit edilmesi için bir karar almıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve

¹⁵⁷ Bkz., (40), CALLINİCAS, 25.

Vazifelerine Dair Kanun (No. 5805) çıkartılmış, 1960'ta 7463, 1973'te 1710 ve 1973'te 1741 sayılı yasalarla korunması gereken varlıklarla ilgili ilke ve uygulama kararlarını alacak bir örgüt kurulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak Yüksek Koruma Kurulu kurulmuştur¹⁵⁸. Ancak ülkemizde yetkiler yerel yönetimlere geçtikten sonra merkezi ve yerel yönetimler ile koruma kurulları her zaman eşgüdüm içinde çalışmamışlardır. Bunun birinci nedeni kentlerin rant getirecek spekülasyonlara müsait alanlar olmasıdır. Diğer önemli bir neden de, Türkiye'de kent ve bölge planlaması yetiştirecek eğitim kurumlarının kentleşme olgusu başladıktan sonra kurulmasıdır. Yerel yönetimlerde eleman sayısı fazla olmasına karşın vasıflı eleman eksikliği söz konusudur. Yönetimlerin sorumsuz davranışlarının önüne ancak güçlü bir toplumsal bilincin oluşturulması ile geçilebilir. Kentsel dönüşüm projeleri uygulanmadan önce o bölgede yaşayan insanların onayları alınmalıdır. Türkiye'de 2000 yılında kurulan Tarihi Kentler Birliği üç ayda bir yurdun değişik kentlerinde toplantılar yaparak ana kent yönetimleri ile koruma kurulları arasındaki işbirliğini artırmaya ve kentlerin planlı bir şekilde gelişmesine çalışmaktadır.

Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 1970 yılında 55995 sayılı "Boğaziçi Yalıları Tescil" kararı ve 1976'da 9483 sayılı "Arnavutköy Tescil" kararıyla bölgeyi SİT alanı ilan etmiştir. Devletin semti korumaya yönelik aldığı kararlar kişisel ve kurumsal baskılar karşısında yetersiz kalmıştır. Arnavutköy semtinin tarihi ve kültürel kimliğine zarar veren uygulamaların bazıları gecekondulara getirilen imar affı, tarihi yalıların önünden geçirilen kazıklı yol ve semtin yeşil alanlarında yapılmasına izin verilen lüks sitelerdir. Kentler gelişirken kültürel ve doğal dokunun korunması için kentliler, teknisyenler ve seçilmiş yöneticiler arasında işbirliği gerekmektedir. Batı'da şahısların ve yerel yönetimin kente karşı işlediği suçlar "urban crime", kent suçu olarak hukuk literatüründe yer alır. Bizim hukuk sistemimizde ise imar suçu şahısla yerel yönetim arasında meydana gelen bir sorun olarak kalmıştır.

¹⁵⁸ Oktay EKİNCİ, İstanbul'u Sarsan On Yıl, 81.

Günümüzdeki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için İstanbul'da modernleşme olgusunu ve kentin mimari gelişimini gözden geçirmek gerekir. Genellikle şehirlerin fiziki modernleşme süreçleri aşağıda verilen unsurları içerir.

1. Modern toplumun bir parçası olan kurumlara ait binalar
2. Bulvar ve caddelerde oluşan sirkulasyon şebekesi
3. Demiryolu aksenleri
4. Planlı konut mahalleleri¹⁵⁹

İstanbul kenti 18. yüzyıl sonlarına kadar Haliç ve Marmara denizi ile çevrili bir üçgen içindeydi. 19. yüzyılda Galata, Haliç ve Boğaz'a doğru genişlemeye başlamıştır. Yönetici seçkinlere ait saraylar ve bürokratlar için yeni çalışma ve ikamet binaları Tophane-Ortaköy arasına ve daha sonra Arnavutköy, Bebek sahil yolu boyunca inşa edilmiştir. Boğaz kıyısında yapılan bu binalar devrin görkemini simgelemekte ve Boğaz'ın doğal güzelliğiyle beraber görselliği öne çıkarmaktadır.

İstanbul diğer Avrupa şehirleri gibi merkezden dışa doğru değil, topografik özelliği dolayısıyla belirli akslar üstünde gelişmiştir. Birinci aks Boğaz'a doğru giderken, ikinci bir aks Karaköy'le Tünel'den Taksim'e doğru ilerlemiştir. Bankalar caddesinde büyük bankalar ve şirket merkezleri yer alırken, Tünel'le Taksim arasında yer alan İstiklal Caddesi, kahvelerin, pasajların ve eğlence merkezlerinin yer aldığı bir cadde olarak gelişmiştir. İstanbul'un demiryolu şebekesinin ana garları da kentin merkezine kadar inmiş ve Avrupa ve Asya demiryolu boyunca banliyö semtleri oluşmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Başkent Ankara'ya taşınınca diğer metropollerin yaşadıkları sürecin aksine, sanayileşmenin Anadolu'ya kaydırılması ile İstanbul'un nüfusu azalmıştır.¹⁶⁰

Çiğdem Aysu *Boğaziçi'nde Mekansal Değişim* adlı doktora tezinde Boğaziçi'nin 26 asırlık tarihi içinde kültürel iz bırakacak nitelikteki yerleşmenin 18.

¹⁵⁹ İhsan BİLGİN, "Modernizmin Şehirdeki İzleri", 87-100.

¹⁶⁰ A.g.m. 91.

yüzyılda gerekleştigini, 1950 yılına kadar doğal özelliklerin coğrafi görünümüne hakim olduğunu, 40 yıl boyunca yerleşmenin gittikçe arttığını, 1985'ten sonra ise Boğaziçi'nin yeni bir iskan hamlesine açıldığını yazar. Önce seyrek nitelikte gecekondularla başlayan konut yerleşmelerini, daha sonra apartmanlar ve siteler takip etmiştir¹⁶¹.

İstanbul'la aynı zamanda Boğaziçi, 1930 yılında ilk defa fiziki planlama zorunluluğu getiren bir Belediye Yasası ile karşılaşmıştır. Bu planlar nüfusu küçülen bir kentin ana yolları ve bu yolların yakın çevresinde yer alan yapılarla, çevrenin düzenlenmesini hedeflemekteydi. Fransız plancı Proust ve devrin İstanbul valisi Lütfi Kırdar'ın projeleri bu kapsamda değerlendirmiştir. O devirde en geniş çaplı imar projesi Taksim-Maçka-Dolmabahçe arasındaki vadide yapılan modern şehir parkıdır. Bu Park'ın içine Dolmabahçe Stadı, Açık Hava Tiyatrosu, Spor ve Sergi Sarayı, Taksim Belediye Gazinosu gibi kamusal amaç taşıyan binalar inşa edilmiştir. Taksim-Şişli-Nişantaşı arasındaki yerleşmeler yapılan caddelerle birbirine bağlanmıştır. Yerleşmenin tümü için bir plan düşünüldüğü söylenemez.

Menderes'in 1950'lerde uyguladığı planlar modern şehir yollarını tarihi yarımadağa taşımış ve İstanbul Üniversitesi ve Belediye Sarayı gibi modern binalar yapılmıştır. Beşiktaş'ı Maslak'a bağlayan Barboros Bulvarı inşa edildikten sonra, bu yol İstanbul'un bundan sonraki gelişiminde büyük rol oynamıştır. Levent, Etiler gibi semtlerle başlayan üst ve orta tabakalara ait yerleşmeler Boğaz'ın sırtlarına doğru ilerlemiştir. İstanbul'a büyük göç başladığında, Boğaziçi kendine özgü bir biçimde kırsal görünümünden kentsel bir görünüme göre değişmiştir. Boğaz kıyısında birbirinden ayrı olarak dizilmiş olan köyler, Maslak yoluna doğru genişlemeye başlamıştır. Boğaziçi'nin fiziki özellikleriyle beraber, geçmişte yaratılan beşeri kültürünü konu almayı amaçlayan girişimler etkisiz kalmıştır. İstanbul'un modernleşmesini anlamak için onu Avrupa şehirleri ile değil, üçüncü dünyanın Kahire Rio gibi büyük kentleriyle kıyaslamak gerekir. Devletin konut, metro ve

¹⁶¹ Çiğdem AYSU, "Boğaziçi'nde Mekansal Değişim", T.C. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul, 30-33.

kanalizasyon sistemleri gibi altyapı ile ilgili yatırımlara yeterince bütçe ayıramadığı yerlerde şehir anayollarının geçtiği akslar üzerinde gelişmektedir.¹⁶²

1923-1950 yılları arasında var olan kamu yararı düşüncesi, daha sonra yerini hür teşebbüs ve kişi yararına bir anlayışa bırakmıştır. İstanbul için çeşitli projeler hazırlandıysa da uygulamada, planlama ve koruma disiplininin uzaklaşmıştır¹⁶³.

1960 yılından sonra İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Büyük İstanbul Bölge Planı hazırlanmıştır. 1965 yılında kurulan Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu İstanbul için hazırladığı nazım planı 1980 yılında tamamlayabilmiştir. 1983 yılında İstanbul Boğazı alanının kültürel ve tarihsel değerlerini, doğa güzelliklerini gözetmek ve nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılaşmaya mani olmak için 2960 sayılı Boğaziçi Yasası çıkarılmıştır¹⁶⁴. Kıyı şeridinde gezinti yeri yapmak amacıyla yeterince toprağın kamulaştırılabilmesi bu yasanın önemli hükümleri arasındadır. Genellikle önlem ve yaptırımlarla korumayı gerçekleştirmek isteyen bu yasa, planlı bir yaklaşımı öngörmektedir. Ancak 1985 yılında iktidara gelen siyasi parti Boğaziçi yasasını 3194 sayılı imar yasası ile değiştirmiştir. Bu yasa yetkileri anakent belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında bölüştürmüştür. Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar Müdürlüğü adlı organlar kaldırılarak bu kuruluşların görevleri anakent ve ilçe belediyelerine bırakılmıştır. Boğaziçi Yasası'nın 3. maddesinde nüfus ve yapı yoğunluğunu arttırıcı plan değişiklikleri ve Boğaziçi kıyı ve sahil şeridinde ve öngörünüm bölgesinde konut yapmayı, birleştirme ve ayırma işlemlerini yasaklamış olduğu halde 3194 sayılı yasa ile bu mutlak yasaklar kaldırılmıştır. Boğaziçi'nde pek çok villa ve lüks konut sitelerinin inşa edilmesini mümkün kılan bu yasa 18. 04. 1987 tarihinde resmi gazetede yer alan bir kararla kıyılara inşaat izni veren 48. maddeyi iptal ettiği halde, nüfus ve yapı yoğunluğu göz önüne alınarak planda değişiklik yapılmasına izin veren

¹⁶² A.g.m. , 96-97.

¹⁶³ Bkz (158), EKİNCİ, 26.

¹⁶⁴ Resmi Gazete, 22 Kasım 1983, No 18229.

maddeyi anayasaya aykırı bulmamıştır¹⁶⁵. Bu yerlerde yapı izni verme yetkileri de ilçe belediyelerine bırakılmıştır.

Ülkemizde yapılan planların, siyasi partiler ve belediyeler tarafından çıkarılan yasalarla değiştirilebilmesi bir yönetim sorunu olduğunu göstermektedir. Büyük kentlerde toprak büyük bir gelir aracıdır ve imara açılabilen her arazi müteahhitlere ve spekülörlere büyük kazançlar sağlamaktadır. Özellikle kıyılar ve bu kıyılarda yer alan yeşil alanların bütün bir kent halkının faydalanabileceği alanlar olarak muhafaza edilmesi gerekirken, bu yerlerin imara açılması bu kararlardan bazı çevrelerin rant sağladığı gerçeğini doğrulamaktadır. Kent Planlaması, başıboşluğa, bencilliğe ve düzensizliğe mani olarak bireyin yararıyla toplumun genel yararı arasında bir denge kurmak için kurulmuş bir bilim dalı olmasına rağmen ne yazık ki ülkemizdeki bazı bürokratlar görevlerini gerektiği şekilde yerine getirecek vasıflara sahip değildir ve yanlış uygulamalar yapabilmektedirler.

Bu usulsüz uygulamalardan biri Arnavutköy-Bebek arasında inşa edilen kazıklı yoldur. SİT alanlarıyla ilgili 2863 sayılı yasa gereği Koruma Kurulu'nun onayı alınmadan yapılan bu yol yasal değildir. Mimarlar Odasının bu "talimat planına" karşı açtığı davada ancak 1993 yılında "yürütmeyi durdurma" kararı verilebilmiştir

3. 3. Boğaz Köprüsü Projeleri

Kentlerin geleceğini şekillendirmede gelişim ve ulaşım planlarının büyük önemi vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'dan gelen uzmanların tavsiyesi ile Türkiye'de Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuş ve oto yolların yapılmasına önem verilmiştir. Ulaşım politikaları açısından gerek 1856 yılında başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulusallaştırılmış olan demiryollarının, gerekse 1955 yılında kurulmuş olan Denizcilik İşletmesinin, üç yönden denizlerle çevrili olan Türkiye'nin taşımacılık ve ulaşım sorununa katkısı sınırlı olmuştur.

¹⁶⁵ Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, 445-446

İstanbul'u raylı ulaşım sisteminden uzaklaştıracak ilk çalışmalar Adnan Menderes zamanında başlamıştır. Aynı yıllarda bir ABD firması olan Steel Company'nin hazırladığı proje, 1958'de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. 1960 İhtilalinde proje iptal olmuşsa da birinci köprü projesi 1968 yılında bir İngiliz şirketi olan Freeman Fox and Partners şirketi ile yapılan anlaşma sonucu hazırlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün inşaatı 1988 yılında tamamlanmıştır. İngiliz firması Boğaz'da beş köprü yapılmasını önermektedir. . Birinci köprü ve onu takiben yapılan ikinci köprüden sonra, 1997 yılında 3. Köprü'nün planı yapılmıştır.

Köprüler arazi kullanım yapısını değiştirerek kendi trafiklerini yaratmaktadır. Günümüze kadar sayıları gittikçe artan motorlu araç trafiğinin kesintisiz akışını sağlayabilmek için kentte çok şeritli yollar, alt ve üst geçitler yapılmaktadır. Boğaz köprüleri bu durumun en belirgin örnekleridir. 1. ve 2. köprüler İstanbul'un trafik sorununa çözüm getirememişlerdir.

1984 yılında Ulaştırma Bakanlığı, Marmara Bölgesel Ulaşım Etüdü'nden yola çıkarak İstanbul Kentsel Ulaşım Etüdünü gerçekleştirmiştir. Bu etüt köprüye alternatif olarak raylı toplu taşıma sistemi ve demiryolu tüp geçişi yapılabileceğini ortaya koymuştur. Çalışmada 2005 yılında tek yönlü olarak günde 60.000 kişilik yolcu talebinin ortaya çıkacağını ve köprü yerine Demiryolu Tüp Geçişi yapılması halinde yaratabilecek kapasitenin, köprüye oranla 10 kat fazla olacağını ortaya koyulmuştur¹⁶⁶.

3.3.1. Yerel ve Merkezi Yönetimlerin Köprü Yaptırma Gayretleri

1988 yılına kadar, 3. Köprü Yerel Belediyeler, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı bürokratları ve Mimarlar Odası üyeleri arasında tartışma konusu olmuştur. 1987 yılında yerel yönetim Tüp Geçit projesine sıcak bakmayarak iki alternatif köprü projesi ortaya atmış ancak yönetimin iktidardan düşmesiyle bu projeler de

¹⁶⁶ TMMOB Mimarlar Odası, Anadolu I. Bölge Temsilciliği Haberleşme Bülteni, 13.

gündemden düşmüştür. Eski Mimarlar Odası Başkanı Oktay Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl* adlı kitabında İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın İstanbul'a gelen İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ile bu yatırım için pazarlık yaptığını ve bu pazarlık sonucu İstanbul'un dünya çelik ticaretinin odağı haline geldiğini yazmaktadır. 2. Köprü daha hizmete bile girmeden üçüncü köprünün pazarlıkları başlamış ve Ulaştırma Bakanlığı'nın hazırlattığı "İstanbul Kentsel Ulaşım Ettüdü" unutulmuştur. Dalan İstanbul'un trafik çözümünü köprü ve otoyollar yaparak çözmek istediğinden dolayı DPT tarafından da eleştirilmiştir. Artan baskılar karşısında, 1987 yılında İstanbul Belediyesi STFA firmasından "İstanbul Ulaşım Master Planı" yapmasını istemiştir. Bu raporun sonuçları 3. Köprünün yapılmasını isteyenler için bir hüsrana olmuştur. 2005 yılı ulaşım verilerini de kapsayan planda İstanbul için 3. bir köprüye gerek olmadığı belirtilmiştir. Bürokratların yapılan planları göz ardı ederek 3. Köprünün yapımında ısrar etmeleri, Türkiye'deki Karayolcu lobinin gücünü göstermektedir. Dalan'ın seçimi kaybetmesinden sonra köprü projesi bir süre unutulmuştur.

1 Ağustos 1992 tarihinde Ankara-İstanbul Sürat Demiryolu ve İstanbul Boğazı Tüp Geçidi konusu ile ilgili ihale çağrısı memnuniyet yaratırken, aynı ihalenin 13 gün sonra basında "İstanbul Boğaz Geçişi" olarak yer alması tepkilere neden olmuştur. Bu gelişmelerin hemen ardından Ağustos ayında Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracıbaşı İstanbul'a üçüncü bir köprü yapılacağını açıklamıştır. Demirel'in Japonya gezisi sırasında 3. Köprü ile ilgili olarak bazı firmaların temsilcileriyle toplantılara katıldığı yolunda haberler basında yer almıştır. 13 gün içinde alınan kararların değiştirilmesi halkın dikkatini çekmiş ve bürokratların baskı altında olduğu inancını kuvvetlendirmiştir.

Bu gelişmelerden sonra, Boğaziçi SİT alanından sorumlu İstanbul 3 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Boğaziçi alanının bu projeden etkileneceğinden hareketle aldığı kararla, konunun "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nazım Plan Bürosu, Kültür Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yetkililerinin katılımıyla bilimsel ve kapsamlı bir

sempozyum düzenlenerek konunun kamuoyunun ve uzmanların değerlendirmesine açılmasının uygun olduğuna” karar vermiştir.¹⁶⁷

2 Eylül 1997 tarihinde yapılan Yüksek Planlama Kurulu toplantısının ardından Enka'nın hazırladığı 3. Boğaziçi Köprüsü Projesi tekrar gündeme gelmesi bazı çevrelerin Tüp Geçiş yerine 3. Köprü yapma gayretlerini göstermektedir. Mümtaz Soysal, Hürriyet gazetesindeki köşesinde bu sorunun ülke ekonomisini yakından ilgilendirdiğini, demiryolu yerine karayolu taşımacılığı seçilmiş ise ve 3. Köprü yapılırsa, ekonominin petrol üretimi ve otomotiv sanayisine bağımlılığının artacağını ve bazı çevrelerin bu durumdan yararlanacağını belirterek, STK'lara ülke ekonomisini ilgilendiren sorunlara tepki gösterme çağrısında bulunmuştur¹⁶⁸. Aslında Boğaz Köprülerinin gündeme geldiği 1967 yılından bu yana basın, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, uzmanlar ve halk tepki göstermiştir. Bu tepkiler üzerine köprücüler basına köprü ile tünelin birbirine alternatif olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu bildiren demeçler vermeye başlamışlardır. Bayındırlık Bakanı Yaşar Topçu bir köprü yapmanın diğerinin yapılmayacağı anlamına gelmeyeceğini, ancak bunlardan birisinin diğerine göre önceliği ya da sonralığının tartışılabileceğini, İstanbul Boğazı'nda alternatif köprüler dururken insanlarımızı tüpe sokmakta zorlanacağımız şeklinde beyanatlar vermiştir¹⁶⁹. Merkezi hükümet iki ay süren tartışmalardan sonra konuyu tekrar rafa kaldırmıştır.

1998 yılının başında İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Üniversitesi'nden İstanbul'un trafik çözümüyle ilgili bir çalışma yapmasını istemiştir. Bu araştırmanın sonucunda da 3. Köprü'nün trafiğe bir çözüm getirmeyeceği açıklanmıştır. 1998 yılının Aralık ayında 3. köprü'nün tekrar ihaleye çıkarılacağı açıklanınca konu yeniden gündeme gelmiştir. Ancak 1997 yılında gündemden düşmeyen köprü konusu 1998'de basında fazla yer almamıştır. 1998 sonunda karayolcu lobi bir emrivaki yaparak, Koruma Kurullarının onayını bile almaya gerek görmeden köprü'nün inşa edileceğini bildirmiştir. Haberde Köprüye

¹⁶⁷ A.g.k., 4.

¹⁶⁸ Haber Ajansı, (9 Eylül 1997), Hürriyet Gazetesi.

¹⁶⁹ Yaşar TOPÇU , (10 Eylül 1997), Sabah Gazetesi.

raylı bir sistem hattı da ilave edileceği ve köprünün SİT alanı olarak ilan edilmiş bulunan Arnavutköy ile Vaniköy arasında yer alacağı bildirilmiştir. Aslında bu proje 1977'de Anıtlar Kurulu'na getirilmiş ve "tarihi-kentsel ve doğal çevrede yaratacağı büyük tahribat" yüzünden reddedilmişti. İstanbul Nazım Planı ve İstanbul Ana Ulaşım Planında 3. Köprü olmamasına rağmen ve karar alma yetkisi yerel yönetimde iken bu olayın emri vakiye getirilmesi "Türkiye'nin "hukuk devleti" niteliğinin de sorgulanmasına¹⁷⁰" yol açmaktadır.

¹⁷⁰ Bkz. (158) , EKİNCİ, 6.

BÖLÜM 4: SEMTLERİNİ KORUMA ALTINA ALAN HALK

Bu bölümde Arnavutköy Semt girişimi semt halkı, aydınlar ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nde bürokratlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ve medyada yer alan haberler analiz edilmiştir.

4.1. Yerel Bir Çevre Hareketi Olarak Arnavutköy Semt Girişimi

1998 yılının Kasım ayında basında “TC Bayındırlık Bakanlığına bağlı Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 17. Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan ve yap-işlet-devret usulü ile yabancı ve yerli müteahhit firmalardan oluşan bir konsorsiyuma ihale edilmek istenen 3. Boğaz Köprüsü Projesi haberi basında yer aldığı¹⁷¹” ve Bayındırlık Bakanı Yaşar Topçu “Köprü olacak o kadar” diye beyanat verdiğiğinde, Arnavutköylüler SİT alanı olan semtlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasını hiçe sayan bu karara karşı, bir araya gelerek aralarında fikir alışverişinde bulunmaya başlamışlardır.¹⁷²

Arnavutköy'de yaşayan çok farklı toplumsal kesimlerden insanlar, gecekondü sakinleri, esnaf, tarihi ahşap evleri satın alarak semte yerleşen profesyonel meslek sahipleri, yalılarda ve köşklere yaşayanlar birbirine kenetlenerek ASG'yi oluşturmuşlardır. İnşa edilecek olan köprünün çevre sağlığını tehdit edeceği ve tarihi bir semtin sivil mimarisini yok edeceği gerçeğinden hareket ederek, köprüyü yaptırtmamak için örgütlenmeye karar vermişlerdir.

Bu girişime katılanlar farklı farklı başlangıç öyküleri anlatmışlarsa da girişimde yılmadan yedi yıl boyunca çalışan bir hanımın anlattıklarına göre gazetelerde yayımlanan 3. köprü haberi kendisinde bir şok tesiri yapmış ve üzüntüsünü üyesi olduğu Çağdaş Yaşam Derneği üyeleriyle paylaşmıştır. Bu

¹⁷¹ G. DANIŞMAN-I. ÜSTÜN, “Yerel Tarihin Gücü: Arnavutköy Semt Girişimi'nin 3. Boğaz Köprüsü Projesi'ne Yerel Tarih ile Karşı Koyuşu”, 115.

¹⁷² A.g.m., 115.

derneğin önde gelen bir üyesinin de bu semtte evi olması, Çağdaş Yaşam Derneği Beşiktaş Şubesi olarak yapılan bir toplantının gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. O güne kadar 1. ve 2. Köprü olaylarında, Gökkafe ve Tarlabası yıkımlarında olduğu gibi, karşı tepki meslek odalarının devletin kararını tasvip etmediklerine dair bir beyanat vermeleri ve halkın duyarsız kalmasıydı. Bu Arnavutköylü hanım alışılmışın dışında davranarak semt muhtarıyla görüşmüş, Mimarlar Odasına telefon ederek vatandaş olarak ne yapabileceklerini sormuştur. Mimarlar Odası kendilerine tahsis ettiği salonda yaptıkları toplantıya Şehir Plancıları, Birleşik Taşımacılar Sendikası Meslek Kuruluşları, Çekül, 68'liler Vakfı gibi kuruluşlar katılmışlardır. Arnavutköy semt muhtarı da toplantıda bulunmuş ve köprüünün trafik tıkanıklığına bir çözüm olmadığını orada uzmanlardan öğrenmiştir. Toplantıdan sonra semt muhtarı ve birkaç Arnavutköylü bir direniş başlatılmasına ve bunun semtte yer almasına karar vermişlerdir. Bu kişiler Arnavutköy'e *gentrification* sürecinin başladığı 1980'lerden sonra yerleşmiş profesyonel insanlardır. Muhtar sorumlu bir lider olarak Arnavutköy esnafını durumdan haberdar etmiş ve onları bundan sonra yapacakları toplantıya davet etmiştir.

O günlerde semtte 1992 yılında kurulmuş olan ve 10 kurucu üyesi ve 40 üyesi olan bir dernek mevcuttu. Bu derneğin üyeleri arasında kırsal kesimden gelenlerin sayısı az olup, çoğunluk 40-50 yıl önce Arnavutköy'e yerleşmiş aydın insanlardı. Görüşme yapılan bir esnaf bu derneğin kuruluşunda mahalledeki demografik ve yapısal dönüşümü gayet iyi aksettiren bir süreç yaşandığını anlatmıştır. Bu kişi 1992-1997 yılları arasında bu derneğe hiç kimsenin üye olarak alınmamasını, kırsal kesimden gelenlere karşı yapılmış bir ayrımcılık olarak düşünmektedir. Kendisi ASG'de yer aldıktan sonra semt derneğine de üye olmak istemiş ancak bu isteği kabul görmeyince, üyeliğine karşı olan bazı kişilerle münakaşa ederek, onlara bu semtte 11 yaşında geldiğini, burada evlendiğini ve o zaman 11 yaşında olan çocuğunun da bu semtte büyüdüğünü anlatarak, derneğe üye olmak hakkına sahip olduğunu söylemiştir. ASG'yi kuran kişilerden bir çoğu ve kırsal kesimden bazı kişiler bugün 1992 yılında kurulmuş olan Boğaziçi Arnavutköylüler Derneği'nin yönetim kurulundadır ve derneğin 200 civarında üyesi vardır. Dernek Başkanı

Arnavutköy'den saygın bir esnaftır. Dernek aydınların ve çoğu kırsal kesimden gelerek bu semte yerleşmiş, çocuklarının da büyüdüğü bu semti korumak için emek vermiş insanların bir araya geldiği bir yapıya sahiptir.¹⁷³ Yönetim kurulu her hafta toplanarak güncel olayları değerlendirmektedir.

Köprü tehlikesi ortaya çıktıktan sonra kurulan ASG, Arnavutköy'e 10-20 yıl önce gelen ve eski evleri restore ederek semte yerleşen insanlar tarafından başlatılmıştır. *Gentrifier* olarak tanımlıyabileceğimiz bu insanlar kültürel ve sosyal potansiyelleri uygun olduğundan, öncü grup olarak ASG'de yer almışlardır. Birbirleriyle bu girişim sırasında tanışan insanlar ilk toplantıda birbirlerinin adres ve telefon numaralarını almışlar ve aralarında yaptıkları toplantıda mücadelelerini daha seri ve örgütlü olarak devam edebilmek için derneğe bağlı olmadan, sivil bir inisiyatif olarak örgütlenmeye karar vermişlerdir. Bu kararın nedeni, mevcut dernek üyelerinin köprü mücadelesine duyarsız kalması ve köprüye karşı bir girişimde çalışmak istedikleri halde, derneğe üye olmak istemeyen pek çok insan bulunmasıdır. Derneğin tüzüğünde yer alan amaçlardan farklı etkinlikler yapılabileceğinden hukuksal bir tedbir olarak sivil bir girişim tercih edilmişse de, aslında iki örgüt iç içe çalışmıştır.

Boğaziçi Arnavutköylüler Derneği'nin bir başkanı olduğundan, ASG kendine bir başkan seçmemiş sadece basınla yakın ilişkisi olan bir kişiyi basın sözcüsü olarak görevlendirmiştir. Daha önceden kurulmuş olan Boğaziçi Arnavutköylüler Derneğinin başkanı olan doktor, muayenehanesinin bekleme odasını girişimcilerin toplantılarına tahsis etmiştir. Bu salonda Boğaziçi Derneği'nin toplantı günleri haricinde haftada bir gece düzenli toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Çekirdek kadro ev kadını, akademisyen reklamcı, gazeteci gibi aydın insanlardan oluştuğu halde, toplantılara katılan semt halkı ve İstanbulluların sayısı her gün artmış ve 1999 Haziran ayında yapılan kermese kadar her toplantıda 40-50 kişi bulunmuştur. Bu hareketi başlatan 10-15 kişi ayrıca kendi aralarında da toplanarak yapılan ve yapılacak işleri karara bağlamışlardır. Yapılacak işler için herkes bir miktar para

¹⁷³ Esnaftan bir terzi ile yapılan görüşmeden edinilen bilgi.

vermiş ve oluşan bütçe bağış yapanların isimleri ve verdikleri bağış miktarı liste halinde yazılarak duvara asılmıştır. Yine harcanan paralar da makbuzlarıyla beraber herkesin görebileceği şekilde asılmıştır. Bu işlerden mahallede terzilik yapan bir kişi sorumlu tutulmuştur. ASG'yi başlatanlar bu davaya bizzat Arnavutköylüler'in sahip çıkmasını istedikleri için halkı aralarına almışlar ve zahmetli bir yolculuğu seçerek, aralarına katılan her Arnavutköylü'nün bu davayı savunabilecek bilgi seviyesine ulaşmasını amaçlamışlardır.

Halkı bilgilendirmek için köprü ve ulaşım konusunda çalışmalar yapmış bilim insanlarının yanında, bakanları, belediye reislerini, milletvekillerini de köye davet etmeye karar vermişlerdir. Bunu gerçekleştirebilmek için ilk önce semt halkının desteğini kazanmaları gerektiğini düşünerek, toplantılara katılan herkesin mücadelenin şeklinin nasıl olması gerektiği hakkındaki fikirlerini sabırla dinlemişlerdir. Kendi düşüncelerine tam uymasâ da halkın nüfuslu insanlarla görüşülerek bu sorunun çözelebileceğine olan inancını yaşayarak görmelerini kabul etmişlerdir.¹⁷⁴ Bakan olan bir akraba kanalıyla orduya bile ulaşabileceklerini düşünenler olmuştur.

Üst mercilerle yapılacak görüşmeler için insanlar arasında iş bölümü yapılmıştır. Her iş için biri asil ve diğeri yedek olmak üzere iki kişi seçilmiştir. Seçilen asil görevlinin bir mazereti olduğunda yardımcısı o işi üstlenmiştir. İlk olarak Belediye ve Karayollarına ziyaretler yapılmış bürokratlarla tanışılmıştır.

Dernek Başkanı olan doktorun kendilerine tahsis ettiği salon katılan insanlara yeterli olmayınca, toplantıların kahvelerde ve Boğaziçi Spor Kulübünde yapılmasına karar verilmiştir. Bu mekanların sahipleri ASG üyelerinden hiçbir ücret talep etmemiştir. Arnavutköy'deki ilk kahve toplantısı İnsan Yerleşmeleri Derneği Başkanı Korhan Gümüş'ün isteğiyle Arnavutköy'de yer alan bir kahvede yapılmıştır. Bu toplantıya Arnavutöy sakinlerinden çok sayıda insan katılmış ve

¹⁷⁴ ASG basın sözcüsüyle yapılan görüşmedenedinilen bilgi.

Yılmaz Zenger'in yaptığı bir simülasyon gösterisi ile neler olacağını gören halk dehşete düşmüştür.

Toplantıdan sonra ulusal ve yerel basına basın bültenleri gönderilerek, semt halkı olarak köprünün yapılmasını istemediklerini ve yapılan bütün bilimsel çalışmaların köprünün trafiğe çözüm getirmeyeceğini gösterdiği halde, köprüyü yapmak isteyenlerin amaçlarının ne olduğunun tartışmaya açılmasını arzu ettiklerini açıklamışlardır. Basına verdikleri ilanlarla ilgilenenleri Pazar günleri mahalle kahvesinde yapılacak olan toplantılara davet etmişlerdir. Bu toplantılara bilim insanları, meslek odaları temsilcileri, gazeteciler katılarak insanları aydınlatmışlardır. Başlangıçta insanlar köprüye sadece evlerinin yıkılacağını öne sürerek karşı koyamayacaklarını düşündükleri için ne yapacaklarını bilemez bir ruh hali içinde bulunmaktaydılar. Artan araç trafiğine köprüden başka alternatif düşünemiyor ve huzursuzlukları gittikçe artıyordu. Bu girişimin sıçrama tahtasını Ulaştırma Bakanlığının iki bürokratinin Arnavutköy'e gelerek bir semt kahvesinde, Marmaray Tüp Geçiş projesini köprüye bir alternatif olarak sunmaları olmuştur. Girişimin ana fikri bu toplantıdan sonra oluşmuş ve *sadece Arnavutköy değil İstanbul Boğaz'ının hiçbir yerinden köprü geçmesini önlemek toplu taşımacılık ve tüp geçişi desteklemek* olarak açıklanmıştır.

ASG toplantılarına her kesimden katılım olmuştur. Böylece girişim semtli, civar semtlerden insanlar, aydınlar ve dernek üyelerinin katıldığı bir arena haline gelmiştir. Kırsal kesimden gelen insanlar, semtteki cemaat, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinden dolayı gündelik hayata rahatça sızabildikleri için, ASG'yi başlatan aydınların en büyük yardımcıları olmuştur. Bu insanlar yetenekleri ölçüsünde, toplantıların fotokopilerini çoğaltarak, faks çekerek, Belediye ve diğer gidilecek yerlere giderek, toplantılarda üyelere ikramlar sunarak girişime destek vermişlerdir. Ancak bu kadar kalabalık toplantılar herkesin fikri sorularak yürütüldüğünden çok uzun sürmeye başlamıştır. Bu süreçte bazı aydınlar bu yorucu tempoya dayanamamışlar ve bu şekilde bir yere varılamayacağını düşünerek ayrılmışlardır. Girişimi yedi yıl devam ettirenler özel hayatlarından fedakarlık ederek bu olayı

hayatlarının merkezine yerleştiren genç entellektüeller ve semt halkı olmuştur. Bu gençlerin harekette bir menfaatleri olup olmadığı ister istemez sorgulanmıştır, ancak gayet şeffaf ve özverili bir çalışma temposu görüldüğünden halk onların etrafında toplanmıştır. Altmış civarında dernek bu toplantılara temsilci göndermiş ve bu temsilciler fikirlerini ölçülü bir şekilde belirttikten sonra yapılacak etkinliklere de katılacaklarını belirterek çekilmişlerdir. Her Çarşamba yapılan toplantılarda bir defter tutularak o hafta yapılan işler yazılmıştır. Alınan kararlar ve yapılması düşünülen işlerin listesi fotokopi ile çoğaltılarak semt esnafına dağıtılmıştır. Kararlar mümkün olduğu kadar çok insana danışılarak alınmıştır.

ASG'yi başlatan aydınlar, entellektüel bir çalışma yerine, sıradan insanların sosyo-ekonomik durumlarını göz önüne alarak, onların yapabilecekleri türden eylemlerin gerçekleşmesini sağlamışlardır. Toplantılara katılan insanların çoğu birbirlerini köprü olayında tanıyarak kader birliği yapmış kentli insanlar olduğundan, yapılması kararlaştırılan etkinlikler onların istedikleri doğrultuda şarkılı türkülü panayırılar, Bakan ve Belediye ziyaretleri, medyayla yazışmalar, imza kampanyası türünden eylemler olmuştur. Bazı kişiler tarafından sahil yolunda eylem yaparak trafiği kesmek gibi fikirler önerildiği halde, amacı sadece toplu taşıma yönünde bir kamuoyu oluşturmak olan üyeler, hiçbir kesimi karşılama almak istemedikleri için bu tür fikirlere sıcak bakmamışlardır. Bir sivil güç olarak medyada yer alabildikleri takdirde birçok kapıların kendilerine açılacağı düşünülmüşlerdir.

Görüşme yapılan bir bilim adamına göre bu girişimi başlatanlar “iki elin parmaklarının” sayısını geçmeyen bilinçli insandı. Özellikleri bu işe gönül vermiş olmaları ve köprünün yaşadıkları ortama zarar vereceğine olan inançlarıydı. Profesör, kendisinden destek isteyen bu insanların mücadelesine seve seve katıldığını, çünkü yıllardan beri yaptığı bilimsel çalışmaların sonuçlarını karar mercilerine bildiği halde hiçbir zaman ciddiye alınmadığını söylemiştir.¹⁷⁵

¹⁷⁵ İTÜ Ulaşım Bölümünden bir bilim insanı ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiler,

Bir sivil toplum kuruluşunun başkanı olan diğer bir profesör, ASG üyelerine bir kermes düzenlenmesini önermiş ve teklif kabul edilerek 1999 yılının Ocak ayında ilk kermes gerçekleştirilmiştir. Bu kermeste masa kiralayanlardan elde edilen gelirlerle, günlük masrafların karşılanabileceği bir bütçe oluşturmuştur. Giresunlular Derneği'nde düzenlenen kermes basının ilgisi sayesinde bütün kentte ses getirmiştir.

ASG'de büyük emeği geçtiği söylenen semt berberi, bu kermeste kendilerini bir anda "okumuş insanların arasında bularak, neye uğradıklarına şaşırıldıklarını" söylemiştir. Kendisi bu kalabalığa baktığında daha çok yabancıları gördüğünü Arnavtköylüler'in olayın ciddiyetini anlamalarının vakit aldığı söylemiştir.¹⁷⁶ ASG toplantılarına bir süre katıldıktan sonra çekilen bir doktor kendisinin ve arkadaşlarının o günlerde güncel bir tehlike olan 3. Köprü projesine karşı daha radikal eylemler düzenlenmesini istediklerini, kermesler, panayırılar düzenleyerek ve yöneticilerle iletişim kurarak bir sonuç alınamayacağını düşündüklerinden ASG'den çekildiklerini, ASG'nin düzenlediği etkinliklere ise bir vatandaş olarak katıldığını söylemiştir.¹⁷⁷

Böylece zaman içinde ASG'de rutin işleri yürüten 15-20 kişi kalmıştır. Bu kadro bazen evlerde de toplanarak sabahlara kadar çalışmıştır. Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesinde* Arnavutköy ile ilgili bilgilerden esinlenerek ikinci kermesin Haziran ayında İskele Meydanında yapılmasına karar verilmiştir. Bu kermes için üyeler üç ay öncesinden çalışmaya başlamışlardır. ASG'ye katılan ev kadınları basın bülteni hazırlamayı, faks çekmeyi öğrenmiş, sosyal ilişkileri daha gelişmiş olanlar tanıdıkları belediye başkanlarını, milletvekillerini, sanatçıları davet etmişlerdir.

Bu mücadelede taraflar ASG ve Bayındırlık Bakanlığına bağlı çalışan Karayolları Genel Müdürlüğü olmuştur. Karayolları 3. Köprü lehine bir kamuoyu

¹⁷⁶ Semt berberi ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiler.

¹⁷⁷ Sadece telefon görüşmesi yapılabilen birkişiden edinilen bilgiler.

oluşturmaya çalışırken, Arnavutköylüler de toplu taşımacılık ve tüp geçişi benimseyen bir kamuoyu oluşturmak için çalışmışlardır. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu Bayındırlık Bakanı Ali İlıksoy Arnavutköylüler tarafından köye davet edilmiştir. Karayolu yetkilileri Arnavutköylülere bakanın oraya gelemeyeceğini bildirilmiş ve kendilerinden iki üç kişilik bir grubu Karayollarına davet etmiştir. ASG üyelerinin cevabı kendilerinin halkı temsil ettikleri ve kapalı kapılar ardında görüşme yapamayacakları olmuştur. Bunun üzerine Bakan Karayolcu lobi tarafından kuşatılmış olarak köye gelerek 3. ve de 5. Köprü'nün de yapılacağını söylemiştir. Bakanın etrafındaki insanların emekli Karayolları bürokratlarından oluşan güçlü karayolcu löbinin üyeleri olduğu söylenmektedir. Bakan daha sonraki söylemlerinde bir köprü geçmesi halinde çok tahribat olacağını kabul etmiştir.

ASG üyeleri bilgi almak amacıyla Karayolları Bölge Müdürlüğü'ne gitmiş ve yetkililer devletin gizliliği adına ASG üyelerine bilgi veremeyeceklerini söyleyince, Arnavutköy'de yıkılacak evlerin fotoğraflarının Karayolları binasında duvarı asılı olduğunu bir gazareciden duyan Arnavutköylüler paniğe kapılmışlardır. Bu sefer karayolculardan bu direnişi bırakmaları durumunda köprüyü evlerini yıkmadan, onların altı metre üstünden geçirebilecekleri duyumu gelmiştir. Bu teklifi de kabul etmeyen Arnavutköylüler İTÜ Tarihi Kültürel Varlıkları Koruma biriminden bir profesörün yardımıyla UNESCO ve İCOMOS'la ilişki kurara durumu bildirmişlerdir. Belgesel Sinemacılar Derneği ve İVSAK bu hareketi ilk farkedene kurumlar olmuşlardır. Arnavutköy'le ilgili belgesel filimler hazırlamışlardır. Onların temsilcileri köyde içtenlikle ağırlanmış ve güzel dostluklar kurulmuştur.

1999 yılında köprü olayı sürekli olarak basında yer almış ve Karayollarının yaptığı her açıklamanın ardından bir basın bülteni yayınlanarak alternatif çözüm olarak tüp geçiş önerilmiştir. Bu girişim STK'lar, Orman Mühendisleri, Kimya Mühendisleri, Harita Mühendisleri Meslek Odaları, bilim adamları, muhalif partiler, yerel belediyeler, sanatçılar ve basın tarafından desteklenmiştir. İstanbul Mimarlar

Odası bir belgesel hazırlayarak İstanbul'da o güne kadar işlenen ve gelecekte gerçekleştireceği kent suçlarını bir belgesel film haline getirmiştir.

ASG'yi diğer STK'larından farkı hiçbir kuruma bağlı olmadan, sivil inisiyatifle ve konuyu sorun edinmiş insanların girişimiyle başlamasıdır. Küçük bir damla olarak, başta belki de insanların yıllarının birikimini yatırarak sahip oldukları evlerini kaybetme korkusuyla başlayan bu hareket, zaman içinde büyüyüp kamuya mal olmuş ve İstanbul'un trafik probleminin ancak toplu taşıma ile çözülebileceğini savunan bir çevre hareketi haline gelmiştir. Hareket kendi rotasını kendi çizmiş parasal bir beklentisi olmadan, bağımsız olarak çalışan, bilimsel ve kültürel çalışmaları içeren bir seyir izlemiştir. Sorunlarını panayırlar, kermesler ve mitingler düzenlenerek, basın bültenleri yayınlanarak topluma duyurmuştur.

Bu hareketin özünde merkezîyetçiliğin ve tepeden inme plan ve projeciliğin eleştirisi vardır. A.S.G.'nde haklarını korumak için konu hakkında bilgi edinmek ve bilgilendirmek üyelerin birinci stratejisi olmuştur. Bu girişimde yer alanlar olayın altındaki gerçekleri ortaya çıkarmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlar, ulaşabildikleri gerçekleri semt halkıyla paylaşmışlardır.

Habermas'ın önerdiği müzakereci söylem kuramı daha önce de değinildiği gibi yüksek düzeydeki özneler arasılığı vurgulamaktadır. Habermas, sivil toplumu bireylerin kendi yönetimlerini denetleyebilme durumu olarak görmekte ve demokrasinin anlamının özerk yurttaşlarca müştereken yerine getirilen kamu yararına akıl kullanmayı kurumsallaştırma olayındaki ısrar olduğuna inanmaktadır¹⁷⁸.

ASG'de yer alanlar tartışma ve akıl yürütme eylemlerini daha önce geleneksel olarak sadece erkeklerin sosyalleşmek ve kağıt oyunları oynayarak vakit geçirmek için toplandıkları yarı-kamusal alanlar olarak tanımlanabilecek kahvelerde

¹⁷⁸ Bkz., (59) HABERMAS, 339-341.

ve özel alanları olan evlerinde yaptıkları toplantılarda gerçekleştirerek bu alanların kamusal nitelik kazanmasına yol açmışlardır. Özellikle Pazar günleri yapılan kahve toplantıları Beşiktaş Belediye Başkanı, Mimar ve Mühendis Odaları temsilcileri, STK'ların ve akademisyenlerin katılımıyla çeşitli fikirlerin tartışıldığı bir kamusal alana dönüşmüştür. Bu toplantılara katılan semt sakinleri de köprünün çevre sağlığına vereceği zararlar ve trafik sorununa bir çözüm getirmeyeceği gerçeği hakkında bilgi sahibi oldukları gibi, diğer güncel olaylar da bu ortamda tartışılmaya başlanmıştır. Görüşme yapılan bir üye, bu toplantılara katılan yaşlı anne ve babasının akşam yemeklerinde politika konuşmaya başladıklarını ve evlerinin sessiz atmosferinin renklendiğini anlatmıştır.¹⁷⁹

Yine bu toplantılarda, davalarına daha bilinçli olarak sahip çıkabilmek amacıyla semtin tarihi geçmişini aydınlatacak bir sözlü tarih araştırması yapılması kararlaştırılmıştır. Önce mevcut kaynaklar taranmış ve bu konuda mevcut bilgi eksikliğinin giderilmesi için semtin yaşlı insanlarıyla görüşmeler yapılarak Arnavutköy'ün yerel tarihinin aydınlatılmasına çalışılmıştır. Bu araştırmada semtin kültür tarihi kadar devamlı göçler ve tarihi kararlarla değişmiş olan insan profilinin de çok ilginç olduğu görülmüştür. Böylesine özel bir tarihe sahip olan bir semtte yaşamanın bilincine varmak insanların semtleri için mücadele arzusunu arttırmıştır.

ASG üyeleri çeşitli iletişim araçlarını kullanarak devletin en üst düzey yöneticilerine ulaşmışlar, onlara alternatif çözümler gösterme cesaretini göstermişlerdir. Bu girişimlerin neticesi amaçlarına ulaşip projeyi iptal ettirdikleri söylenemezse de 3. Köprünün trafik sorununa bir çözüm olamayacağına yöneticilerin dikkatini çekmeyi başarmış ve toplu taşımacılık lehine bir kamuoyu oluşmasında etkili olmuşlardır ve yedi yıldan beri Arnavutköy'de 3. Köprü yapılamamıştır. Bu günlerde köprünün güzergahının Sarıyer-Beykoz arasına alındığı söylenmektedir. ASG üyeleri Boğaz'ın hiçbir yerinde köprü istemediklerini ve Sarıyerliler'i de bu konuda destekleyeceklerini bildirmişlerdir.

¹⁷⁹ Boğaziçi Arnavutköylüler Derneği üyesi bir hanımla yapılan görüşmeden edinilen bilgiler.

ASG mücadelesini yedi yıldır devam ettirmektedir. Sementin sokaklarında hala “Bu semt Arnavutköylü’lerin Koruması Altındadır” yazılı pankartlar asılıdır. Sementin üstünden henüz bir köprü geçmemiştir ancak insanlar tedirgin bir bekleyiş içindedir. Yedi yılın sonunda köydeki ahşap evlerin değeri artmış ve bu evlerin daha ziyade iş yeri olarak iskan edilmesinden dolayı sementin mevcut nüfusun gittikçe azalmakta ve sementin toplumsal yapısının köksüzleşmesine neden olmaktadır. Girişimin bir diğer sonucu da ev fiyatlarının olağan üstü yükselmesi olmuştur.

4.1.1. ASG Sürecinde Farklı Toplumsal Sınıflara Mensup Kişiler Arasında Yatay İlişkiler

Richard Sennet *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı kitabında günümüzde, bilhassa büyük kentlerde özel ve kamusal alan arasındaki dengenin bozulduğunu insanların kamu erki karşısında korkuya kapılarak kendi özel alanlarına çekildiklerini iddia etmektedir. Genellikle insanlar merkezden gelen emrivakilere karşı kayıtsız kalmayı tercih ederek, olaylara ”sadece gören” olarak katılmakta ve çaresiz bir bekleyiş sürüklenmektedir. Bugün pasif izleyicinin yardımına “bilen” kişiler koşabilmektedir. Yapılacak olan bir işin kanuna aykırı olduğunu bilen “bireysel kişilikler”, kamusal alandaki “ifade güçleri” ile halkı harekete geçirebilmektedir¹⁸⁰. Yazar, kentin birbirinden farklı insanları bir araya getirerek toplumsal hayatın karmaşıklığını yoğunlaştırdığını ve insanları birbirine yabancı olarak sunduğunu yazmaktadır. Ancak kent deneyiminin bu yönlerinin “karmaşıklık, yabancılaşma ve farklılığın tahakküme direnme imkanı yarattığını” da belirtmektedir. Arnavutköy’de çeşitli profesyonel mesleklere sahip, aktif ve laik düşünceli insanların yaşaması girişimin başlamasında ve başarılı bir şekilde devam etmesinde etkili olmuştur.

Arnavutköy’de 1989’da yapılan yapılan kazıklı yola karşı bazı girişimler hariç sementin çeşitli kararlarla yağmalanmasına karşı halk hep sessiz kalmıştır. Ancak 1998 yılında 3. Köprü’nün Arnavutköy’den geçeceği haberi üzerine

¹⁸⁰Richard SENNET, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 284.

Arnavutköylü'ler birleşerek günümüze kadar devam eden bir protesto hareketi başlatmışlardır. Çaresiz insanlara Sennett'in deyimiyile "birkaç bilen kişinin" yol gösterdiği doğrudur. Bu girişimi başlatanlar Arnavutköy'e 1980'den sonra yerleşen akademisyen, yazar, doktor, reklamcı, gazeteci gibi aydın insanlardır. Ancak pek çok kişi pasif kalmayı tercih etmeyip olaya bizzat katılmış ve aydınlarla halk uyum içinde çalışmıştır.

Bu semtte yaşayan esnafın çoğu geçimlerini Arnavutköy'de sağlamalarına rağmen Anadolu'yla bağıni koparmamış insanlardır. Karadenizli vatandaşların yeni fikirlere açık oldukları, aynı zamanda kendi aralarında da örgütlü bir toplum oldukları gözlemlenmiştir. Bu örgütlenme enformel olarak, arkadaşlık, akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri şeklinde gelişmektedir. Mahallede birkaç hemşehri derneği faaldir ve genellikle kahvelerde odaklanmıştır. Bu kahveler sadece erkeklerin iskambil oynayarak vakit geçirdiği alanlar gibi görünüyorsa da, buralarda hemşehriler birbirlerine sosyal ve ekonomik alanlarda ve genellikle iş bulma konusunda yardımcı olmaktadır. Bu insanlar kendi aralarında olduğu gibi İstanbul'un yerlisi olan Arnavutköylü'lerle de iyi ilişkiler içindedirler. Bu hemşehri derneklerinde faal olarak çalışan vatandaşların bazıları, aydın kesime mensup eski Arnavutköylü'lerle beraber 1992 yılında bir semt derneği kurmuşlar, ASG başlayınca da bu oluşuma büyük destek vermişlerdir. Semt girişimine katılmaları bu kişilerin çevre duyarlılığını arttırarak, semte aidiyet duygularını geliştirmiştir. Bu görevi Karadeniz kökenli muhtar, berber, kasap gibi insanlar aydının dilini, mahalleliye tercüme ederek yapmıştır. Semte yerleşen aydınlarla yapılan görüşmelerde, bu insanların semt esnafıyla olan ilişkilerinden mutlu oldukları gözlemlenmiştir. Kendileri büyük marketlerden ziyade dükkan dükkan dolaşarak mahalle kasabından, bakkalından alışveriş etmeyi, mahalle berberine gitmeyi tercih etmekte onlarla sohbet etmekten zevk almaktadırlar. Yedi yıl boyunca girişime büyük destek veren bu insanlar artık kendi işleriyle meşguldür. Ancak semt halkının beraberce düşüniüp ürettiği sloganlar hala sokaklarda asılıdır. Bu sloganlardan bazıları şunlardır.

"Bu semt Arnavutköylülerin koruması altındadır."

“Köprü-möprü istemiyoruz.”

“Boğazımı sıkmana izin vermiyorum.”

“Üçüncü Köprüye hayır.”

“Tüp geçidimi istiyorum.”

“Çıkar Köprüsüne hayır.”

Bu girişim sırasında aydın bir lider olarak öne çıkan semt muhtarı Yılmaz Güven'in semt halkı arasındaki dayanışmaya olumlu bir katkısı olmuştur. Semt halkı vefat eden muhtarlarını unutmamış ve o zamanki Beşiktaş Belediye Başkanı Yusuf Namoğlu'nun Yıldız Üniversitesi'ne hazırlattığı projenin gerçekleşmesiyle yeniden düzenlenen semt meydanına Yılmaz Güven Parkı ismini vermişlerdir. ASG'nin ilk yıllarında muhtarın önderliğinde üst kurumlarla iyi ilişkiler kurulmuştur. Bir imza kampanyası açılarak 20.000 imza toplanmış ve listeler Bayındırlık Bakanı'na gönderilmiştir. Bu imza kampanyası sırasında mahalleli iş bölümü yaparak imza toplamak için vakit harcamıştır.

ASG 1999 yılında TUYAP kitap fuarına katılmış ve Arnavutköy'ün tarihini anlatan Mega Revma adlı kitabı fuarda satışa çıkartmıştır. Bu fuarda da imza kampanyası büyük destek görmüştür. Arnavutköylü'ler nöbetleşe bu fuara katılarak sabahdan akşama kadar insanlara görüşlerini aktarmışlardır. Semtte yer alan Robert Kolej Mezunlar Derneği de imza kampanyasına katılmış, Beşiktaş Belediye Başkanı'nı derneğe davet ederek desteğini istemiştir. Bu ilişkiler sırasında hiçbir kurumdan maddi destek alınmamıştır. Ancak Beşiktaş Belediyesi Arnavutköy halkının yaptığı panayır ve mitinglere orkestra göndererek, stand kurarak destek vermiştir. Çeşitli STK'lar ve Arnavutköylüler panayırarda sattıkları ürünlerin gelirlerini ASG'ye bağışlamışlardır.

1998 yılında başlayan ASG günümüze eski hızlı çalışma temposunda olmasa da günümüze kadar devam etmiştir. Dernekte çalışan Arnavutköylüler gelişmeleri takip etmekte ve köprünün Arnavutköy'den geçmesi ile ilgili bir karar çıktığı anda hukuk yoluyla haklarını aramayı düşünmektedirler.

4. 1. 2. Yerel ve Merkezi İdarede Çalışan Bürokratlarla Kurulan Dikey İlişkiler

ASG sadece basın yoluyla kamuoyu oluşturmakla kalmamış yerel ve merkezi idarelerle ilişki kurarak, onları semtin tarihi ve maddi kültür değerleri hakkında bilgilendirerek, 3. Köprüyü bu semtten geçirmenin mahzurları konusunda bıkip usanmadan uyarılmış ve tüp geçişe öncelik tanınmasını istemiştir.

Bir ASG üyesi 3. Köprü inşaatında semtin ana caddesi olan Beyazgül Caddesi'nde pek çok tarihi binanın yıkılacağını öğrenince, olayın önlenmesi için 300'den fazla milletvekiline faks çekilmiş, telefonlar edilmiştir. Sınırlı nüfusuyla iktidar için büyük bir oy potansiyeli olmamasına rağmen, 1999 yılı Nisan ayında yapılacak olan seçimlerden önce pek çok politikacı ve belediye başkan adayı semti ziyaret etmiştir. Bayındırlık Bakanı Ali İlhısoy Arnavutköy'ü ziyaretinde, "Yöreyi tahrip etmiyorsa köprüye evet deriz. Ancak görüyorum ki çok tahribat olacak¹⁸¹" diyerek Arnavutköylüler'e destek vermiştir.

11 Haziran 2001 günü bir eylem yapılmış ve yüzlerce kişi "Biz köprü-möprü istemiyoruz" afişleriyle seslerini tekrar duyurmuşlardır. Mitingin ardından Boğaziçi Tarih Bölümünden bir akademisyen çevrede bir gezi düzenleyerek mitinge katılanlara semtin tarihini anlatmıştır. Arnavutköy'de köprü aleyhtarı etkinlikler devam ederken bürokratların verdiği bazı demeç ve davranışların birbirini tutmadığı görülmüştür. Karayolları Genel Müdürü Dinçer Yiğit'in, "Arnavutköylülerin protestolarına anlam veremediğini, bir ayağı Arnavutköy'de olacağı iddia edilen 3. Köprü projesinin kaynağını bilmediğini" söylemesi talihsiz bir açıklama olarak değerlendirilmiştir.

¹⁸¹ Zaman Gazetesi, (9 Ağustos 1999).

Aynı yıl İstanbul Belediye Başkanı seçilen Ali Müfit Görtuna “ 3. Köprü doğa tahribatına sebep olmaktan başka bir işe yaramayacak¹⁸²” diyerek Arnavutköylü’lerin yanında yer alır gibi gözükmesine rağmen, 2003 yılında Büyükşehir Belediye Başkanı olarak 3. köprünün Belediye Meclisi’de tartışılması ile ilgili bir belgeye imza atmıştır. Bu belgeden kişisel dostlar sayesinde haberdar olan Arnavutköylüler başkanı ziyaret ederek bu davranışını açıklamasını istemişlerdir. Ali Müfit Görtuna önce kendi projelerinin başka bir çekmecede gizli olduğunu söylemişse de, daha sonra 2003 yılının Ağustos ayında bir belgeye imza attığını kabul etmiştir. Bu belge 3. Köprü meselesinin Belediye Meclisi’nde konuşulması kararıydı ve imza halktan gizli olarak atılmıştı. Belediye Karayolları 1. Bölgeyle pazarlık halindeydi. ve E 5’i Karayolu karşılığında 3. Köprüyü verecekti. Bu belge bulununca Ali Müfit Görtuna Arnavutköy’e gelerek semt halkından özür dilemiş ve Belediye Meclis’inin köprü lehine oy vermeyeceğini bildiğinden bu belgeyi imzaladığını söylemiştir.¹⁸³ Bürokratlar arasında 3. Köprü pazarlıkları devam etse de semt halkının direnişi bürokratları huzursuz etmekteydi. Karayolları’nda çalışan bürokratlar Arnavutköy’de hangi evlerin yıkılacağını, ayakların nerelere konacağını tespit ederken semt halkından çekindikleri için bölgeye sivil araçlarla gelmek ihtiyacını hissetmişlerdir.¹⁸⁴

Bütün politikacılar ASG’ye karşı duyarlı olmalarına rağmen farklı davranışlar sergilemişlerdir. Örneğin mensup oldukları partiler köprünün yapılmasını desteklediği halde, İstanbul milletvekilleri, oylarını aldıkları kent halkının davasını savunmuşlardır. ANAP Milletvekili Bülent Akarcalı Arnavutköylüler için bir eylem planı geliştirmiş ve 3. köprü projesini Ulaştırma, Bayındırlık ve Kültür Bakanlarının cevaplamasını istediği soru önergeleriyle meclise taşımıştır.¹⁸⁵

2002 yılında basında çıkan bir haberde çeşitli partilerden İstanbul milletvekilleri ile ASG temsilcilerinin TBMM’de bir toplantı yaptığını, bu

¹⁸² Yeni Şafak Gazetesi, (7 Haziran 1999).

¹⁸³ Üçüncü mülakattan edinilen bilgi.

¹⁸⁴ Üçüncü mülakattan edinilen bilgi.

¹⁸⁵ Serhan OĞUZ, “3. Köprüde neden ısrar ediyordunuz?”, Milliyet. Gazetesi, (6 Haziran 2002).

toplantıda bütün milletvekillerinin 3. Köprüye karşı olduklarını söylediklerini ve dönemin Bayındırlık ve İskan Bakanı Abdülkadir Akcan'ın, köprülere gerek olmadığını benimseyen uzmanların görüşlerinin anlatılacağı bir toplantıya katılmaya ikna edildiği yazıyordu¹⁸⁶. Aynı yıl Nail Güreli bir makalesinde devletin temsilcilerinin konuya sadece maddi açıdan, ekonomik kazanım yönünden baktıklarını, direnenlerin ise, tarih ve kültür mirasının korunmasını savunduklarını yazmaktaydı¹⁸⁷. O yıl ASG üyeleri 14-16 Mart tarihinde yapılan 1. Kentiçi Ulaşım Şurası'na katılmışlardır. 21 Mart'ta Ankara'da ulaşım ile ilgili bir toplantıya katılmış ve Ulaştırma Bakanı ile görüşmüşlerdir. Bu görüşme için de randevu almak kolay olmamıştır. Daha önce Arnavutköy'de şenliğe katılan bir bürokrat kendilerini bakanla görüştürmek istememiş, ancak ASG üyeleri kendisine Arnavutköy'deki şenlikte çekilen fotoğrafını gösterince, üyelerin istediği randevu o anda alınmıştır. ASG'liler politikacıların davranışlarındaki çelişkilerden yararlanmasını bilmişlerdir.

Haziran ayında bir grup Arnavutköylü olarak İstanbul milletvekillerinin katılımıyla Meclis'te bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda STK'lar, meslek odaları temsilcileri, profesörlerden oluşan 40 kişilik bir grup politikacılara 3. Köprü'nün ulaşım çözümü getirmeyeceği, tam tersine bir çözümsüzlük olduğunu anlatmıştır¹⁸⁸. Bu toplantı Meclis tarihinde ilk defa gerçekleşen "milletvekili-öğretim üyesi-semt temsilcileri" toplantısı olmuştur. Dört yıldır çalışmalarında "hiçbir partiye öncelik tanımama, tüm partilere eşit mesafede olma"¹⁸⁹ stratejileri parlamenterler tarafından takdir edilmiş ve toplantıya katılan siyasi parti temsilcilerinden destek sözü alınmıştır. Bayındırlık Bakanı Abdülkadir Akcan'dan İstanbul'da semt temsilcileri ve uzmanların görüşlerinin yer alacağı bir toplantıya katılma sözü alındıysa da meclis bir süre sonra erken seçim kararı aldığı için bu toplantı yapılamamıştır.

¹⁸⁶ Sabah Gazetesi, (30 Haziran 2002).

¹⁸⁷ Nail GÜRELİ (10 Temmuz 2002), Milliyet Gazetesi.

¹⁸⁸ İstanbul Haber Servisi (26 Haziran 2002), Cumhuriyet Gazetesi,

¹⁸⁹ Bkz. (165) ÜSTÜN-DANIŞMAN, 116.

Eylül ayında Eminönü-Bebek arasında çalışan motorcular ile toplantılar yapılarak deniz ulaşımından yararlanmanın artırılması istenmiştir. Bir toplantıya politikacı Saddettin Tantan davet edilmiştir. Kendisi Belediye Başkanlığı döneminde başlatılan Fener-Balat çalışmaları hakkında bilgi vererek, Arnavutköy’de de benzer bir çalışma yapılabileceğini söylemiştir. Bir yangın durumunda semtin ahşap evlerini kurtarmak için İtfaiye Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmıştır¹⁹⁰.

2003 yılına gelindiğinde Arnavutköylüleri ve İstanbulluları mutlu eden 50.000.000/1 ölçekli nazım planda önerilen “Raylı Tüp Geçit” projesi anakent meclisi tarafından da onaylandığı halde, Bayındırlık Bakanlığı hala trafik yoğunluğunun 3. Köprüyü şart kıldığı hakkında beyanatlar vermekteydi¹⁹¹. Başbakan ve Belediye Başkanının iki köprü arasına yapılacak bir üçüncünün tekniğe aykırı bir “teknoloji dengesizliği” olacağını çeşitli beyanlarıyla vurgulamalarına rağmen, bürokratların bu konuda ısrarının, onların rant çevrelerinin baskısı altında olabileceklerini gösterdiği haberleri basında yer alıyor ve bütün İstanbullular Arnavutköy’ü kırıp dökmek isteyenleri protesto için Arnavutköy meydanına davet ediliyordu. Bu mitingde Karayolları Lobisi bir buldozer üzerinde siyah cübbe giymiş olarak gösterilmiş, halkı ise Nasreddin Hoca olarak giydirilmiş bir genç temsil etmiştir.

2004 yılında geleneksel hale gelen Arnavutköy Şenliği’nde, açılışı yeni Beşiktaş Belediye Başkanı İsmail Ünal yapmış ve konuşmasında seçim öncesinde söz verdiği gibi “Arnavutköy’ün tarihi kimliğinin korunması için gerekli çalışmaları yaptığını” belirterek “İstanbul Büyükşehir Belediyesi Anıtlar Yüksek Kurulu ve ilgili tüm kuruluşlarla işbirliği içinde çalışacağını vaad etmiştir. Aynı yıl 9 Mayıs’ta Marmaray Tüp Geçit Projesi onaylanmış ve 3. Köprü’nün Sarıyer-Beykoz arasında yapılacağı duyurulmuştur. Ancak Arnavutköylü’ler Boğaz’ın hiçbir yerinde köprü istemediklerini tekrar ederek olayı protesto etmişlerdir.

¹⁹⁰ <http://arnavutkoy@biilkom.com.tr>, “2002 yılında Arnavutköy’de yapılan çalışmaların özeti”

¹⁹¹ Selim KUVEL (29 Mayıs 2003), “İstanbul’a 3. Köprü şart”, Zaman Gazetesi.

4.1.3. Medyadan ASG'ye Verilen Destek

1980 sonrası Türk siyasal kültüründe kutsal ve sorgulanamaz olarak kabul edilen devlet, bazı gazeteci aydınlar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu kişiler gazetelerde yayınladıkları köşe yazıları, televizyon ekranlarında düzenledikleri programlarla toplumun yanında devlete karşı bir kontrol mekanizması görevini yürütmeye başlamışlardır. Uğur Dündar'ın başlattığı Arena programını takip eden Siyaset Meydanı, Objektif, Toplumun Nabzı, Hodri Meydan gibi programlarda, toplum devlet içinde yer alan usulsüzlüklerden haberdar edilmiştir. 1990'lı yıllarda medyada sayıları artan özel kanallar yaptıkları programlarla Türk halkının dünyadaki demokratik ve otoriter rejimleri tanınmasına ve kendi ülkesinde olup bitenleri daha iyi değerlendirmesine katkıda bulunmuşlardır. Siyasi tartışmalar televizyon ekranlarında yer almış ve kamuoyu yoklamalarıyla başlayan bir süreçle toplumun beklentileri tespit edilerek yöneticilerin bunları göz önünde bulundurmasına katkıda bulunulmuştur. Bu davranışıyla Türkiye'de basın sivil toplumla devlet arasında halkın beklentilerine aracılık eden sosyal ve siyasal politikalar üreten bir köprü vazifesi gördüğü söylenebilir¹⁹².

ASG'inin oluşmasında ve gelişmesinde de Türk basının büyük katkısı olmuştur. Birçok gazeteci köşelerinde devamlı bu girişimi destekleyen haberler yayınlamışlar ve Arnavutköylüler'e destek vermişlerdir. ASG üyeleri tarafından hazırlanan basın bültenleri hiç ayırım yapmaksızın bütün Türk basınına gönderildiği halde dine vurgu yapan ve milliyetçi muhafazakar kesimi destekleyen gazeteler konuya sütunlarında yer vermemeyi tercih etmişlerdir.

Köşelerinde Arnavutköy ile ilgili haber yapan bazı yazarlar Hakkı Devrim (Radikal), Mine Baysan (Akşam), Ruhat Mengi (Sabah), Oktay Ekinci (Cumhuriyet), Korhan Gümüş (Radikal), Hasan Pulur (Milliyet), Türkan Saylan (Cumhuriyet), İpek Cem (Milliyet), Behçet Fakihoğlu (Türkiye). Bülent Akarcalı (Akşam), Nail Güreli (Milliyet), Doğan Hızlan'dır (Hürriyet). Ayrıca İstanbul

¹⁹² Bkz. (20), ÇAHA, 250.

Dergisi, Mimarlar Odası gibi sürekli yayınlarda da ASG'ye devamlı yer verilmiştir. CNN, NTV, Fransız TV 3 Kanalı Arnavutköy ile ilgili program yapmış, ve National Geograghy, İstanbul Life, Dekarosyon Aksesuar, gibi dergilerde Arnavutköy'le ilgili haberler yer almıştır. Orhan Türker'in yazdığı *Megarevma'dan Arnavutköy'e* adlı kitabı düzenlenen panayirlarda halka satılmıştır. İVSAK Arnavutköy'de bir fotoğraf çalışması yapmıştır. Bir Arnavutköylü'nün bürosunda yapılan toplantıya yabancı gazetecilerin temsilcileri de davet edilerek Arnavutköy'ün sorunları, 3. Köprü projesi ve ulaşım sorunu anlatılmıştır. Bu girişimler kamunun ASG'ne olan ilgisini artırmıştır.¹⁹³

Köşe yazarları olayı değişik boyutlardan ele almışlardır. Hasan Pulur siyasileri kınayarak, kültürün tarihe tanıklık ettiğini ve "milli kültür" sözünü ağızlarından düşürmeyenlerin bu kültürün bir parçasının tahrip edilmesine nasıl destek verdiklerini anlamamanın çok güç olduğunu dile getirmiştir. Yazar 1999 seçimlerinin İstanbul halkı için bir fırsat olduğunu ve köprüye karşı olduklarını açıklamayan partilerin adaylarına oy verilmemesini istemiştir.¹⁹⁴ Gazeteci İsmet Berkan ise Karayolları Dinçer Yiğit'le görüşüğünü ve şu sıralarda köprü kararı diye verilmiş bir karar olmadığını öğrenmekten memnun olduğunu ve bu olayı bir "şehir efsanesi" olarak gördüğünü yazarak¹⁹⁵ yürekleri ferahlatmıştır.

Buna karşılık Arnavutköylü'lerin örgütlenmesinde katkısı olan Korhan Gümüş 3. Köprüye direnişin kentsel muhalefetin bilgili ve bilinçli karşı koymasını olduğunu ve işin artık oldu bittiye getirilemeyeceğini söylemiştir. Gümüş, sorunun özünde merkezi karar organı dışında yerel bir izleme kapasitesinin olmamasının, kurumsal mutabakat eksikliğinin ve kararların katılıma kapalı olmasında yattığını, bu sebepten dolayı sorun yaratan kararların tartışılması gereken yerin İstanbul olması gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁶.

¹⁹³ ASG faaliyetleri ile ilgili özel arşivden notlar.

¹⁹⁴ Hasan PULUR (8 Mart 1999), "Köprü ve Seçim", Milliyet Gazetesi.

¹⁹⁵ İsmet BERKAN (8 Aralık 1999), "Arnavutköy'e köprü: Şimdilik tehlike yok", Radikal Gazetesi.

¹⁹⁶ Korhan GÜMÜŞ (14 Mart 1999), "Kentsel Muhalefet", Radikal Gazetesi.

ASG 2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneğinin “Kriton Curi Çevre Ödülü” yarışmasında özel bir ödül almıştır ve bu girişimin bundan sonra olacak hareketlere örnek olacağı belirtilmiştir¹⁹⁷. 2001 yılında 3. Köprü’nün tehdit ettiği Arnavutköy ve Kandilli İCOMOS’un (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi-International Council of Monuments and Sites) “Risk Altındaki Kültürel Miras” raporunda yer almıştır. İCOMOS Türkiye Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından hazırlanmış olan raporda köprünün semtin yoğun kültürel mirasını yaratacağı hava ve gürültü kirliliği ile riske sokarken, kentsel sit alanın görünümünü mahveden bir kabus olacağı belirtilmekte, Arnavutköylüler’in köprü projesine karşı kararlıkla karşı koymaya ve protestolarını medya vasıtasıyla duyurmaya devam ettikleri halde hükümetin projeyi geri çekmediği bildirilmektedir.¹⁹⁸ Aynı yıl Haziran ayında sanatçı ve milletvekillerinin katılımıyla iskele meydanında yapılan şenlikte 3. köprünün inşasının bir çevre katliamı olacağı vurgulanmıştır. DSP İstanbul Milletvekili Zafer Güler halka onların sesini Başbakan’a ulaştıracağına dair söz vermiştir.¹⁹⁹

2002 yılında gazetelere bakıldığında köprü konusunun hala gündemde olduğu görülmektedir. İpek Cem’in konuyu çevre bilinci açısından yaklaşmıştır. Gazeteci İstanbul’da yeşil alanların sadece mezarlıklarda, konsolosluklarda ve askeri alanlarda görülebilir hale geldiğimizi yazarak, doğanın bilinçsizce tahrip edildiğini, Avrupa kentlerinde metro ve toplu taşıma araçlarına önem verilerek kent dokusunun korunabildiğini yazmış ve Arnavutköy semt halkının tepkisine destek vermiştir.²⁰⁰

Ruhat Mengi ise siyasilerin İstanbul’un iki tarihi semtini yok etme pahasına köprü yapmak istemelerinin ardında kendi çıkarlarını düşünmeleri gerçeğinin yattığını, “yap, işlet,devret” sistemiyle de olsa bir köprü yapımında trilyonların döneceğini ve iktidardaki partilerin bundan yararlanacağını belirtmiştir.

¹⁹⁷ Haber Servisi (4 Kasım 2000), “Kriton Curi Çevre Ödülü”,Yeni Şafak Gazetesi.

¹⁹⁸ <http://www.international.icomos.org/risk/2001/turk2001.htm>

¹⁹⁹ Haber Servisi (11 Haziran 2001), Zaman Gazetesi

²⁰⁰ İpek CEM, (12 Haziran 2002), Milliyet Gazetesi..

Oktay Ekinci, İsmail Üstün ve Korhan Gümüş ASG ile ilgili yazılarında Türkiye'nin genel ulaşım politikasını eleştirmektedirler. Oktay Ekinci genel ulaşım politikamızın "insan" değil "araca odaklı" olduğunu ve bu politika sonucu otomotiv sektörüne ve karayolu rantçılığına teslim olunacağını, Marmaray projesi gerçekleşmeden yeni bir köprü yapma arzusunun spekülasyon amaçları olabileceğine dikkati çekmektedir.²⁰¹

ASG basının da desteğiyle 3. Köprü projesine karşı toplu taşımacılığı destekleyen bir kamuoyu oluşturmuştur. Bu süreç Habermas'ın önerdiği "demokratik meşruiyetin ilkesi olarak kamusal ilkesinin (iletişimsel eylem ve aklın) toplumun yaşam alanlarına genişletilerek izinin sürülmesi ve bu ilkenin gerçekleşmesinin imkan ve koşullarının tartışılması çabası olarak tarif edilebilir".²⁰² Sosyal bilimlerde kamuoyunun, örgütler, devlet ve uluslararası kuruluşlar arasındaki pazarlıklar sonucu medyayı, halkla ilişkiler ve araştırma tekniklerini kullanarak oluşturulduğu kabul edilirse, ASG'inin aynı yöntemleri kullanarak devletin 3. Köprü yapma kararına karşı bir tezi kamuoyuna kabul ettirmiştir.

2003 yılında Tüp Geçiş Projesinin temelini atılacağı haberleri basında yer almaya başlamıştır. Bu konuda Avrasya'nın tek trafik fuarı "İntertraffic Eurasia 2003" kapsamında gerçekleştirilen 3. Boğaz Geçiş konulu panelde İstanbul'un ulaşım sorunları ve üçüncü köprü'nün, sorunun çözümündeki yeri tartışılmıştır. Gazi Üniversitesi Ulaştırma Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr Süleyman Pampal bu panelde trafik kazalarında yılda 10 bin kişinin öldüğünü ve maddi kaybın 7-8milyar dolar olduğunu açıklayarak bir an önce toplu taşımaya geçilmesi gerektiğini bildirmiştir. İTÜ İnşaat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Haluk Gerçek te Tüp Geçiş ve 3. Köprü'nün birbirini tamamlayan değil alternatif projeler olduğunu ve Tüp Geçiş'in tercih edilmesi gerektiğini bildirmiştir.²⁰³

²⁰¹ Oktay EKİNCİ, (23 Haziran 2002), Cumhuriyet Gazetesi.

²⁰² Bkz., (6) ÖZBEK, 60.

²⁰³ Haber Servisi (14 Mayıs 2003), Cumhuriyet Gazetesi.

İstanbul Boğazı'na yapılacak üçüncü köprünün güzergahı konusunda kamuoyundan gelen tepkiler sonuç vermiştir. ASG başladıktan bir yıl sonra dönemin Bayındırlık ve İskan Bakanı Koray Aydın 3. köprünün güzergah ve koridorlarının yeniden gözden geçirilmesi için Karayolları Genel Müdürlüğü'ne talimat vermiştir. 2004 yılında üçüncü köprünün yeni güzergahının Beykoz-Sarıyer olarak belirlendiği haberi gazetelerde yer almıştır. Bu haber üzerine Orman Mühendisleri Odası Marmara Bölge Başkanı Prof. Dr. Sedat Ayanaoğlu, kent'in tüm ormanlık arazi ve su havzalarının yer aldığı bu bölgede köprü yapmanın bir cinayet olduğu belirtmiştir. ASG sözcülerinden İsmail Üstün'de haberi protesto etmiş ve Marmaray Tüp Geçit Projesi hayata geçtiği an köprüye ihtiyaç kalmadığının görüleceğini belirtmiştir²⁰⁴.

Günümüze kadar basın Arnavutköylüleri desteklemeye devam etmiştir. Bu desteğin nedeni hakkında ASG basın sözcüsüyle bir görüşme yapılmış ve kendisi bu desteğin en önemli sebebinin basının, karşısında sorunlarına sahip çıkan bakkalı, manavı ve ev kadını ile bir semt halkını görmesi olduğunu söylemiştir. Bir avantajlarının de kent merkezine yakın olmaları ve kısa zamanda köye ulaşabilen gazetecilere iyi hazırlanmış bilgiler vermeleri olduğunu söylemiştir. Basının hiçbir kesimini karşılarına almamış, iktidara yakın olan gazetecileri bile, kendilerine doğru bilgiler sunularak etkisizleştirmişlerdir. Ancak bazı gazetelerin tam sayfa ayırdıkları Arnavutköy olaylarına bu gazeteler birkaç satırda yer vermişlerdir. ASG'yi karalamak isteyenler zaman içinde etkisiz kalmışlardır.²⁰⁵

4.2. Arnavutköy Semt Girişiminin Oluşmasında Aydınların ve STK'ların Rolü

1960'lı yıllara kadar aydınların rolünün teoriler üreterek halkı bilinçlendirmek olduğu düşünülmekteydi. Marksizmin aşılmaz bir ideal olduğunu düşünen Gide, Sartre ve diğer Fransız aydınları Rusya'yı ziyaret ettikten sonra, bürokrat aydınların

²⁰⁴ Özlem GÜVEMLİ (20 Nisan 2004), "Orman katliamına köprü", Cumhuriyet Gazetesi.

²⁰⁵ ASG Basın sözcüsü ile yapılan görüşme,

devlet yapısına kilitlendiğini görerek büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Sosyolog Edgar Morin ve arkadaşları 1950'li yıllarda çıkardıkları *Argument* dergisinde aydının toplumdaki rolünü tartışmaya başlamışlardır. 1968 yılından sonra Foucault da bu konuya dikkati çekmiş ve artık bilinçlenen insanların kendilerini yönetecek aydınlara ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. 1972 yılında *L'Arc* dergisinde Deleuze ile yaptığı bir söyleşide teorisyen aydının artık sadece bir aracı ve şebeke ilişkilerini düzenleyen kişi olduğunu belirtmiştir.²⁰⁶

Türkiye'deki gelişmelerde de aydının değişen rolü fark edilmektedir. Osmanlı devrinden bu yana Türk modernleşmesi boyunca siyasal iktidarın karşısında ikinci bir güç olarak halktan kopuk hareket eden Türk aydınların, 1980'den sonra sivil toplum, çevre sorunları, liberalizm, İslam, demokratik katılım, insan hakları sosyal demokrasi gibi temalarda halkla beraber karar mercilerine karşı bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Aydınların gündeme getirdiği bu konular sadece bir tartışma olarak kalmamakta, bu düşüncelerle ilgili toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Siyasi partiler toplumsal hareketlerle dile getirilen bazı sorunları değerlendirerek programlarına almışlardır. Farklı düşünceler ve söylemlere sahip olsalar da aydınlar demokrasiyi vazgeçilmez bir siyasi rejim olarak savunmakta ve çözümünü liberal bir demokratik mücadelede aramaktadırlar²⁰⁷. ASG'nin oluşmasında gazeteci ve semtte yaşayan aydınların yanı sıra, bilim insanlarının aydınların rolü yadsınamaz.

Korhan Gümüş Kentsel Muhalefet adlı makalesinde Arnavutköylü'lerin 3. Köprüye direnişlerinin kentsel muhalefetin değişen yüzünü gündeme getirdiğini, semt ve kent halkının bilgili ve bilinçli tepkisinin artık işin 2. köprüde olduğu gibi oldu bittiye getirilemeyeceğinin iyi bir örneği olduğunu yazmaktaydı.²⁰⁸ Gazeteci bugünkü durumu 30 yıl öncesiyle karşılaştırmakta, 1970'lerde Mimarlar Odası'nın çağrısı ile bir araya gelen bilim adamlarının ekonomi, kültür ve şehircilik açısından köprünün bir çözüm olmadığını açıkladıklarını, ancak o devirde siyasetçilerin

²⁰⁶ Bkz. (74), AKAY, (1-19).

²⁰⁷ Bkz. (16), ÇAHA, 250

²⁰⁸ Korhan GÜMÜŞ (14 Mart 1999), "Kentsel Muhalefet", *Radikal Gazetesi*.

uzman kadronun önerilerini dikkate almadığını belirtmektedir. Siyasiler daha sonra ikinci köprünün de yetmediğini söyleyerek bilim adamlarının tezini çürütmeye çalışmışlardır. Üçüncü Köprü kararında ise sorun halka götürülmüş ve halk da bilim adamlarının yanında yer alınca köprü aleyhine bir kamuoyu oluşmuştur.

Korhan Gümüş “Demokrasi: Temsilin Sorunsallaştırılması” adlı makalesinde de “kamu alanlarının söylemleştirilmesi ile yönetim paradigmalarının tasarımsallıktan hukuksallığa doğru” bir geçiş yaşadığını belirtmektedir.²⁰⁹ Bunun nedeninin de doğrudan devlete karşı muhalefet yaparak netice almanın gittikçe zorlaşması olduğunu söylemektedir. Türkiye’de aydınların muhalefeti şimdiye kadar hep aynı karakteri taşımıştır. Onlar devletin kararlarının yanlış olduklarını görünce bildiklerini halkla paylaşmamışlar ve kararların kapalı kapılar ardında alınması onları rahatsız etmemiştir. Halkı olaylara karıştırırlarsa daha büyük sorunlar yaşayacaklarını düşünerek, kendilerini toplumsal taleplerin yerine koymuşlar ve bilgilerini doğrudan mevcut iktidarla paylaşmışlardır. Bu yüzden bilim kadrolarının akılcı kararlar alınması isteği ile siyasi iktidarın popülist politikası sürekli gerilim içinde olmuştur. İmar konusunda yağma yapıyor, kurallar yok sayılıyorsa sorun siyasal zihniyettir. ASG girişiminde köprü mücadelelerinde yıllarca görüşlerini İstanbullu’ya aktaramamanın üzüntüsü içinde olan meslek odaları bile geri çekilerek ASG üyelerini geriden desteklemişlerdir.

Bu konuda İTÜ İnşaat Fakültesi Ulaşım Bölümünden ASG’nin kahve toplantılarına katılan bir bilim adamı ile görüşülmüştür. Ayrıca Çağdaş Yaşam Derneği Başkanı Türkan Saylan’dan da randevu istenmiş ancak kendisi işlerinin yoğunluğundan dolayı araştırmacıya vakit ayıramamıştır.

Görüşme yapılan bilim adamının anlattıklarına göre Türkiye’de ilk Toplu Taşıma Kongresi 1978 yılında yapılmıştır. İkincisi ise Elektrik Gaz Otobüs İdaresi’nin (EGO) yaptığı kongre olmuştur. Kendisi bu toplantıya iki bildiri ile katılmıştır. Birincisi tamamiyle teknik bir konu olup toplu taşıma sistemlerinin

²⁰⁹ Korhan GÜMÜŞ, “Demokrasi: Temsilin sorunsallaştırılması”, 61.

özelliklerini tanıtmaya yönelik bir bildiri olmuştur. İkinci bildiri ise Toplu Taşıma Kongreleri'nin topluma yansımaları ile ilgili sorunların tartışmaya açılmasını önermiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Bilim adamlarının, çalışmalarını karar vericilere ve kamuoyuna yansıtmak zorunda olduklarına inanan bu kişi, karar mekanizmalarının onların bilmediklerini sandıkları şeyleri aslında çok iyi bildiklerini, ancak amaçları ve konuları farklı olduğundan doğru olanı her zaman uygulamadıklarına inanmaktadır. Türkiye ortamında durumun daha da karışık olduğunu vurgulayan aydın, kongrelerde, bilimsel toplantılarda alınan kararların orada kalmaması ve kamuoyunun bilinçlendirilmesini savunuyordu. Toplantıda bu önerisi olumlu karşılanmış ve ne yapabileceklerini tam bilememenin sıkıntısıyla Mimarlar ve İnşaat Mühendisleri Odaları birleşerek bir dernek kurmuşlardı. Bazı hazırlıklar yaparak görüşlerini o devrin Belediye Başkanı'na sunmuşlardı. Ancak muhatap olarak alınmamışlar ve nasıl bir dernek oldukları ve arkalarında kimin olduğu hakkında soruşturma yapıldığını duyarak üzüntüye kapılmışlardı.

Köprüler konusu gündeme gelince, bu konuda sonuç vermese de bildiklerini sonuna kadar savunacağına söz verdiğinden yazmaya devam ettiğini söyleyen profesör, bilim insanlarının kamuoyunu bilinçlendirmek konusunda bir formasyonları olmadığını ve bu görevi ancak sosyologların yapabileceğini söylemiştir. Bu nedenle Arnavutköylüler kendisinden destek isteyince, kahve toplantılarına katılmış ve bildiklerini halkla paylaşmıştır. Bu bilim insanı, Arnavutköy'de arkalarına semt halkının desteğini alabilen 9-10 kişinin, devlet tarafından bilim adamlarından daha çok ciddiye alındığını, bakanların bile kahve toplantılarına geldiğini söylüyordu. Politikacıları ancak kendilerine oy verme durumunda olan yurttaşların etkileyebileceği ASG olayında görülmüştür. Ama bir tek olay yeterli değildir. Halk her konuda kendi çıkarlarının ne olduğunu bilmeli ve haklarına sahip çıkmalıdır.²¹⁰

Son yıllarda bu tip hukuk dışı kent tasarımlarında, STK'lar, hemşehri hareketleri ve semt girişimleri ses getirmeye başlamıştır. Bu hareketler demokratik

²¹⁰ İTÜ İnşaat Fakültesi Ulaşım Anabilim Öğretim Üyesi ile yapılan mülakat.

yollarla örgütlenmekte ve hemşehri derneklerinin de desteğini alarak yerel politika yapmayı denemektedirler. Önemli olan sorunları halkın dile getirmesidir. ASG, Bergama Direnişi gibi hareketlerde hukukçular, akademisyenler, teknik insanlar ve iletişimciler halka rağmen birşeyler yapmayı düşünmemişler, kendi alanlarındaki bilgilerini halkın sorunlarıyla birleştirerek iktidarla halk arasında bir köprü vazifesi görmüşlerdir²¹¹.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tahrip edilmekte olan yerleşmelerle ilgili proje çalışmaları yapan bir arkeolog, aydının görevinin halkı aydınlatmak ve bilinçlendirmek olduğunu ve arzularının mahallede yaşayan insanların "kendilerinin müdahil oldukları" bir yapıyla köprü projesine karşı çıkması olduğunu belirtmiştir. Anadolu'da yürüttükleri projelerde de aynı yöntemle çalıştıklarını, köylüleri kendi bölgelerinde mevcut tarihi eserler hakkında bilinçlendirdikten sonra, onlara bu eserleri kendilerinin koruyacağını söyleyerek çekildiklerini anlatmıştır. Görüşmeciyeye göre ASG'de yer alan aydınlar da artık görevini tamamlamıştır ve semt halkı kendi davasına ve yaşam alanına sahip çıkabilecek bilince ulaşmıştır.²¹²

2002 yılında Bayındırlık Bakanı Abdülkadir Akcan 3. Köprüye karşı olanları "Keyfi kaçacak dört, beş Arnavutköylü" olarak niteleyince bakanı protesto etmek amacıyla Arnavutköy'de düzenlenen basın toplantısında eski Mimarlar Odası Başkanı Oktay Ekinci SİT alanı olarak ilan edilen bir semtte yasal olarak 3. Köprü'nün yapılamayacağını, değil bakan, Cumhurbaşkanının bile Koruma Kurulu Kararı iptal edilmeden 3. Köprü lafını ağzına almasının suç teşkil edeceğini²¹³ söyleyerek ASG'ye destek vermiştir. Mimarlar Odası düzenli olarak çıkardığı Mimarlara Mektup bülteninde 3. Köprü konusunu sürekli gündemde tutmuştur. Pek çok sanatçı da ASG'nin panayırlarına katılarak semt halkına destek vermiştir. Sezen Aksu "Sarı Odalar" adlı video kilibini Arnavutköy'de çekmiştir.

²¹¹ Bkz. (209), GÜMÜŞ, 61.

²¹² 4. Görüşme, ASG'ye katılan bir üye ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler.

²¹³ Tahsin AKSU (5 Haziran 2002), "3.Köprü yasal değil", Milliyet Gazetesi.

Bu büyük desteğin sebebinin insanların köprüler inşa ederek değil toplu taşımacılık ve denizi kullanarak İstanbul'un trafik sorununun çözülebileceğine olan inançlarıdır. Birçok semt derneği Arnavutköy'de yapılan panayrlara deniz yolundan motorlarla gelerek düşüncelerini simgesel olarak ifade etmişler. Ama onların her zaman söyledikleri ASG'inin kendi sesini çok kısa zamanda duyurduğu gerçeği olmuştur. ASG sıradan bir semt protestosu olarak başlamasına rağmen bu girişimi başlatan insanların ortak özellikleri laik düşünceli ve eğitilmiş insanlar olmalarıdır. Ancak halktan kopuk değillerdir ve girişimi semtte yaşayan toplumun çeşitli kesimine mensup kişilerle beraber yürütmüşlerdir. Yerel ve evrensel çevre kuruluşları ve STK'ların desteğini kazanmışlardır.

Semt girişiminin başlamasından günümüze kadar 7 yıl geçmesine rağmen devleti yönetenler 3. Köprüden vazgeçmiş değillerdir. Şubat 2005'te Bayındırlık müsteşarı Sabri Erbakan Arnavutköylüler'in kendisine gelerek trafik ve egzoz dumanı istemediklerini söylediklerinde, onlara "Köprü istemiyorsanız ata binin, karşıya da yüzerek geçin" dediği şeklinde bir beyanat verince²¹⁴, Arnavutköylüler yine aynı gazetede müsteşarı tekzip ederek siyasal gücü elinde tutanların vatandaşları aşağılamaya hakları olmadığını ve ifadesini geri almazsa müsteşar hakkında yasal girişimde bulunacaklarını beyan etmişlerdir. Çağdaş Yaşam Derneği Başkanı olayı anında protesto ederek dünyanın hiçbir yerinde seçilmiş bir yöneticinin bu şekilde beyanat veremeyeceğini söylemiştir. ASG iktidarı sadece eleştirmekle kalmamış, halkı bilgilendirmiş, alternatif çözümler üretmiş ve bilim adamları ve STK'ların katkısıyla bir kentin sesi haline gelerek, bürokratları halkın sesini duymaya davet etmiştir.

4.3. Bürokratların Bakış Açısından 3. Köprü Projesi

Araştırma sürecinde 3.Köprü'nün gerekliliğini savunan ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nde çalışan bir mühendis ile görüşülmüştür. Yirmi yılı aşkın bir süreden beri karayollarında çalışan bu kişi, görüşme sırasında teyp kullanılmasını istememiş

²¹⁴ Haber Servisi (27 Şubat 2005) Radikal.

ve devlete ait yasal belgeleri izinsiz açıklayamayacağını bildirmiştir. Bu sebeplerden dolayı görüşme bir sohbet havası içinde geçmiştir. Kendisi 3. Köprü projesinin İstanbul'un 2020 yılına kadar olan ulaşım sorunlarını ele alan bir projenin ufak bir parçası olduğuna ve muhakkak yapılması gerektiğine inanmaktadır. Bürokratların bu "mutfakta" çalışan "ahçılar" olduklarını ve önlerindeki tariflerden en elverişlisini seçmek durumunda olduklarını anlattıktan sonra, Arnavutköy üzerinden geçecek bir köprünün yeni yerleşim alanlarının oluşmasına yol açmayacağından dolayı, daha uygun olduğunu belirtmiştir. Şehrin kuzeyinde, Sarıyer-Beykoz üzerinden geçecek yolların bölgedeki yapılaşmayı arttıracığını, aslında Beykoz ve Sarıyer sirtlarında şimdiden hızlı bir yapılaşmanın başladığını ve bu binaların o bölgedeki su kaynaklarını kullandıklarını söylemiştir.

Yetkiliye göre olayın bir makro birde mikro boyutu vardır. Makro boyutta sorun ülke ekonomisini ilgilendirmektedir. Halihazırda İzmit ve Edirne'ye giden otoyollar tıkanmıştır ve yeni bir güzergah yapılması şarttır. Örnek olarak artık tüccarın mal stoklamadığını ve ihtiyacı olan malı dünyanın neresinde en ucuz üretiliyorsa aradan satın alarak müşterisine ulaştırdığını belirterek, hızlı bir ulaşım ağının şart olduğunu söylemiştir. Piyasada 65 dolara satılan Levis ayakkabıların Azerbeycan'da beş dolara üretildiğini ve bu pazarlara ulaşmak için yol gerektiğini anlatmıştır. Demiryollarının da çok önemli olduğunu, A.B.'nin 2010 yılında yük taşımacılığının demiryolu ile yapılmasını önerdiğini, bundan dolayı yapılması başlanan Marmaray Tüp Geçişi'nin aslında Orta-doğu ve Ön-Asya ile Avrupa demiryolunu birbirine bağlayan bir geçit olduğunu ve 4 milyar dolara mal olacağını söylemiştir. 3. Köprünün ise sadece 800 milyon dolara yapılabileceğini ve ekonomik sebeplerden ötürü köprü yapımının tercih edildiğini beyan etmiştir.

Kendisine halkın ve sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılımları hakkındaki düşünceleri sorulduğunda:

"Biz halka ve STK'lara yaptığımız seminerlerde bilgi veriyoruz. Onların da çözüm için bizlere destek vermesi gerekir. Mesela Arnavutköylüler katiyen

köprü yapılmamasını istiyorlar ki, bu bir öneri değildir. Yok Sarıyer'den geçsin denirse o zaman ormandan her ağaç kesildiğinde ve yeni yerleşim yerleri kurulduğunda ben Arnavutköylüleri hatırlayacağım”²¹⁵ demiştir.

Köprü çalışmalarının SİT alanı olan bir semtte yol açacağı yıkımlar hatırlatıldığında yetkili Köprü'nün Boğaz'ın hangi köyünden geçerse geçsin tarihi eser sorunuyla karşılaşılacağını ve bu planda Arnavutköy'de beş altı tane üçüncü derece tarihi eser durumunda olan eski evin yıkılacağını ve Arnavutköylülere gerekirse köprü ayaklarını denizin içine de yapabileceklerini söylediğini belirtmiştir.

Bürokrat ASG'yi Dünya'nın ve Türkiye'nin başka yerlerinde olan sorunlarla ilgilenmediği için bir STK olarak görmemektedir. “ASG sadece Arnavutköylüler'in çıkarını gözetiyor, bence Greenpeace “Yeşiller” bir STK'dır. Aslında STK'lar kendilerini topluma benimsetemediler” diyerek duruşunu belirtmiştir.

Kendisine Büyükşehir Belediyesi ve diğer Bakanlık'larla müşterek çalışmalar yapıp yapmadıklarını, sorulduğunda belediye ile zaman zaman görüşmeler yaptıklarını ancak Belediye Meclisi üyelerinin daha nitelikli insanlardan seçilmesi gerektiğini, bütün gününü kahvede geçiren bir adamın bile Belediye Meclisi üyesi olabildiğini söylemiştir. Köprü olayında son sözü başbakanın söyleyeceğini ve kararın ardından çeşitli kurumlar arasında koordinasyon sağlayacak bir kurul oluşturulacağını anlatmıştır.

20 Ekim 2005 tarihinde İstanbul Belediye Meclis'inde köprü ile ilgili bir skandal yaşanmıştır. Belediye Meclisi Üyeleri 3. Boğaz Köprüsü görüşmesinde projeyi görmeden ve güzergahı bilmeden tamamlanmamış bir projeye ‘evet’ oyu vermişlerdir. İstanbul'un mimar Belediye Başkanı Kadir Topbaş konunun görüşüleceğinden haberi olmadığını söylemiş ve köprü'nün Arnavutköy-Vaniköy

²¹⁵ Karayollarında çalışan bir mühendisle yapılan derinlemesine görüşmeden edinilen bilgiler,

arasında yapılmasına karşı olduğunu bildirerek olayı veto etmiştir. Başbakan da köprünün Arnavutköy’de yapılmasına karşı olduğunu bildirmiş ve köprünün daha kuzeyde yapılacağını açıklamıştır. Bu projenin usulsüz bir şekilde onaylanması, ilgili meslek kuruluşlarını ayağa kaldırmıştır. Şehir Plancıları Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası ve ASG sözcüsü gazetelere demeçler vererek olayı kınamışlardır. ASG’ini başından beri destekleyen Oktay Ekinci “Marmaray’ın İstanbul’u köprüler tuzağından kurtarması yaşanarak görülmeden önce üçüncü köprünün dayatılmasının”, rant çevrelerinin bir an önce İstanbul’un kuzeyini talan etme amacından kaynaklandığını belirtmiştir.²¹⁶ ASG’i sözcüsü de Karayolları Müsteşarı ile makamında yaptıkları görüşmede kendilerine ‘Gerekirse yasaları değiştirir, kurul üyelerini de değiştirir ve bu köprüyü yaparız’ dediğini ve köprünün yapımını engellemek için her türlü girişimi yapacaklarını söylemiştir.

Araştırma kapsamında bu konu ile ilgili olarak biri AKP ve diğeri CHP’li iki Belediye Meclisi üyesi ile görüşülmüştür. AKP’li üye dosyayı incelemeyen oyladıklarını kabul etmiş ve gerekçe olarak her ay meclise 500’ün üstünde dosya geldiğini söylemiştir. Belediye’nin verdiği onayın sadece bir formalite olduğunu ve köprünün kendilerini aşan ve Başbakan’ın takip ettiği bir proje olduğunu belirtmiştir. Kendisi tarihe ve yeşile karşı saygılı olduğunu, ancak belediye olarak öncelikle insana hizmet götürmek amacıyla olduklarını belirtmiştir. Üye “yeşil insanın hayatını alt üst ediyor, örneğin yolun ortasında kalmış bir ağaç insanların ölümüne eden oluyorsa”, o ağacı sökerek başka yere dikmek gerektiğini düşünmekteydi. İnsanlar “eziyet içinde yaşarken, onu bunu korumanın” bir lüks olduğunu, gazetelerde çıkan “söyleyelim de yapmasınlar” türünden haberlerin çok isabetli olmadığını söyleyerek, adeta çoğunluğun kendi partilerinde olduğunu ve istediklerini yapabileceklerini hatırlatıyordu. Bu kişinin sivil toplum kuruluşları hakkındaki fikirleri de olumsuzdu. STK’nın liderlerini televizyondan tanıdığını ve birkaç kişinin Türkiye’nin gündemini değiştirmeye yönelik demeçler verdiğini belirterek, STK’ların Türkiye’nin nabzını kapsamadığını söylüyordu. Ona göre sivil toplum insanların sokakta ve hayatta yaşadıkları deneyimlerdi. Kendisinin en çok

²¹⁶ EKİNCİ Oktay (20 Ekim 2005), “Meslek Odaları Ayağa Kalktı”, Milliyet .

beğendiği proje Belediye'nin Küçük Çekmece'de yürüttüğü Kentsel Dönüşüm Projesi idi. Bu bölgede yaşayan insanlara Belediye Toplu Konutlar inşa etmekteydi. Ancak bu insanların gelirleri bu evlerde yaşamaya yetmeyeceğinden şimdiden her aileden bir kişi kurslara gönderilerek, onlara ekonomik durumlarını iyileştirmeleri için bir meslek öğretilmekteydi. Kendisine göre STK'larının sayıları çok olmasına karşın böyle ciddi projelerle uğraşanlar azdı.

Görüşme yapılan İstanbul Belediye Meclisi CHP üyesi ise kendilerinin projeyi incelediklerini ve dosyada yeterli bilgi olmadığı için red oyu verdiklerini anlatmıştır. Kendisi Arnavutköylü'ydü ve ASG'inin düzenlediği bütün mitinglere katılmıştı. 1500 yıllık bir semti yıkarak yeni bir şey yapmanın doğru olmadığını kabul ediyor, ayrıca iki köprü arasına yapılacak üçüncüsünün çevre yollarının da Etiler'de kilitleneceğini ve mevcut trafiği arttıracığını düşünüyordu. İmarla ilgili bir görevde çalıştığından İstanbul için 3. köprü'nün gerekliliğine inanmaktaydı. Ama bu köprü Boğaz'da tarihi yapıların en yoğun olduğu semt olan Arnavutköy'den geçmemeliydi. Üye Marmaray projesi çalışmalarının sur içinde yer alan eski şehirde tarihi eserlerin yerin altında olmasından dolayı çalışmaların çok yavaş ilerlediğini anlatmıştır. Rant çevrelerinin köprüyü Arnavutköy'den geçirecek güce sahip olduklarını, ama şu anda kuzeyde yapmanın onlara daha büyük çıkarlar vaat ettiğini söylemiştir.²¹⁷

İstanbul Belediyesi 2006 yılında Karayolları için yapacağı tünellere bütçesinden 2 milyar dolar ayırdığı halde metro için arazi ipoteği kaşılığın borç para bulmaya çalışmaktadır. Bu zihniyet bürokratların karayolları yapımına ağırlık verdiğini göstermektedir. Günümüzde ulaşımın %90'ı motorlu araçlarla, %6'sı raylı sistemle ve %3'ü deniz ulaşımı ile yapılmaktadır. 12 milyon nüfusu olan İstanbul'da sadece 45 km'lik metro ağı mevcuttur. Belediye 2010 yılına kadar bu ağı 250 km.'ye çıkarmayı hedeflemektedir. Raylı sistem projelerinden biri Vezneciler-Edirnekapı-Sultançifliği arasında inşa edilecektir ve bu proje 65 milyon

²¹⁷ CHP partisine mensup İstanbul Belediye Meclisi üyesi ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler.

dolar gerekmektedir. Karayolları için kaynak ayırabilen Belediye trafiğin çok yoğun olduğu bu hattı rahatlatmak için gereken parayı ipotek karşılığı bulmaya çalışmaktadır.

İstanbul trafiğine her gün 600 yeni araç eklendiğini belirten yetkililer “Trafiğe 116 Acil Çözüm” sloganıyla yürüttükleri projede kent merkezindeki ana caddelerde 116 adet yeni köprü ve kavşak yapmayı planlamakta, ayrıca “7 tepeye 7 tünel” sloganıyla tepelerin altından tüneller geçirmeyi hedeflemektedirler. Sonuçta Taksim’den Atatürk Havalimanına 15 dakikada ulaşılacağı söylenmektedir.

Büyükşehir Belediyesi bu konuda kendi bünyesinde hizmet veren İstanbul Metropolitan Planlama’daki bilim adamlarıyla ters düşmektedir. Uzmanlar artan araç sayısı ile paralel olarak karayollarının genişletilmesi gerçeğini kabul etseler de, İstanbullular’ın trafik sorununun raylı sistem oranının %35’e çıkarılması ile rahatlatılabileceğini ve mevcut kaynakların öncelikle metroya ayrılması gerektiğini düşünmektedirler. Uzmanlar sadece bir metro hattının 12 şeritli bir karayolu kadar yolcu taşıdığını belirterek metronun yaygınlaştırılmasını istemektedirler. Belediye’nin bu gerçeklere rağmen karayollarına öncelik vermesi uzmanların haklı tepkisine yol açmaktadır. Sadece 32 karayolu tünelinin inşasına 2 milyar dolar ayrılırken yıllardır süren ve sürecek olan metro projesi için ipotek karşılığı 2.8 milyar dolar ayrılması düşündürücüdür ve bazı çevrelerin bu çalışmalardan rant elde ettiği şüphesini kuvvetlendirmektedir.²¹⁸

Bu görüşmeler kent dönüşüm planları ile ilgili olarak belediyelerde çalışan bürokratlarla, uzman kadroların ve halkın bakış açısının birbirinden çok farklı olduğunu göstermektedir. Bürokratlar olayın makro-ekonomik boyutlarını ve kendi çıkarlarını düşünmekte, olayın hukuksal durumu, kentte yaşayan insanların düşünceleri, STK’larının önerileri, bir semtin tarihi geçmişi onları ilgilendirmemektedir. Bu düşünce yapısına sahip insanlara karşı, sivil toplum toplumsal hareketler düzenleyerek sesini duyurmaya mecbur kalmaktadır.

²¹⁸ Selim Efe ERDEM (05 03 2006), “Tünel’e kepçeyle, metroya kaşıkla”, Radikal Gazetesi.

Günümüzde Arnavutköylüleri bir taraftan köprü ile ilgili haberleri dikkatle takip ederken, diğer taraftan semtin diğer problemlerini halletmek için çalışmalarını Boğaziçi Arnavutköylü'ler derneğinde yürütmektedirler. Bir üye Beyhan Sultan'ın yaptırdığı ve kazıklı yol inşaatı sırasında yıkılan bir çeşmenin kalıntılarını bularak derneğe bildirmiş ve çeşme onarılarak 6 Haziran 2004 yılında yapılan geleneksel Arnavutköy şenliğinde, Beşiktaş Belediye Başkanı tarafından törenle açılmıştır. Belediye Başkanı semtin kimliğinin korunması ve eski binaların ayakta kalması için gerekenin yapılacağını vaat etmiştir. Yine tapuda sahipsiz gözüken eski bir ev kayyumdan kiralanmış ve onarılarak dernek binası olarak açılmıştır. Semte özel bir itfaiye teşkilatı kazandırmak ve meydana bir Atatürk heykeli yaptırmak için çalışmalar halen devam etmektedir.

ASG üyeleri ülkede yükselen AKP iktidarına karşı Atatürk'e sahip çıkarak duruşunu ortaya koymaktadırlar. Toplantılarda "ilk ve en önemli çevreci" olarak Atatürk'ün resimleri baş köşede yer almakta ve onunla ilgili anılar üyeler arasında konuşulmaktadır. Bir üye Atatürk'ün bir ağacı kestirmemek için Yalova'da bir evin yerini değiştirdiğini anlatmıştır. Aynı kişi semt meydanına Atatürk'ün Arnavutköy'ü ziyaret ettiğinde balıkçılarla yaptığı görüşmeyi canlandıran bir heykelinin yapılması için imza toplamaktadır. Kendisinin anlattığına göre köyün yerli halkı köyün meydanında Atatürk'ü geleceğe taşıyacak simgesel bir anıt görmek arzusundadırlar.²¹⁹

²¹⁹ Sekizinci görüşmeden edinilen bilgiler.

5: BÖLÜM: SONUÇ

Bu araştırmanın giriş bölümünde kavramlar açıklanmış, ikinci bölümde literatür taraması yapılarak sivil toplum kavramının ve olgusunun dünyada ve Türkiye’de geçirdiği evreler incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de sivil toplumun gelişmesine ve yeni toplumsal hareketlere örnek olarak 3. Köprü projesine karşı İstanbul’un Arnavutköy semtinde oluşan girişim olan ASG ile ilgili bir alan araştırması yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda kurumsal bir yapısı olmayan, sivil inisiyatifle oluşmuş bir girişimin, Türkiye’de hala kapalı kapılar arasında alınan kararları halka danışmadan uygulamaya geçirmek isteyen karar vericileri, bilgili ve eleştirel bir şekilde denetleyerek, 3. Köprü’nün yapılmasını önlemeye çalıştığı görülmüştür.

Daha önceki köprü projelerine karşı oldukları halde siyasi iktidarın kararlarında etkili olamayan aydınların, halkla beraber yürüttükleri mücadelede bir kamuoyu oluşturabildikleri gözlemlenmiştir. Bu değişiklik Türkiye’de sivil toplumun bilinçlendiğinin ve yerel bir siyaset arayışının başladığının bir göstergesidir. Ancak hala kent dönüşüm planlarında halkın ve sivil toplum kuruluşlarının alınacak karara katılımı söz konusu değildir. 3. Köprü kararı belediye meclisinden çıkmıştır, son kararı TBMM verecek ve karar Başbakan tarafından onaylanırsa yürürlüğe girecektir. İstanbul Belediye Meclisi çoğunluğa sahip olan iktidarın politikasına uygun olarak köprü projesine onay vermiş ve bu konuda İstanbul halkının fikri sorulmamıştır.

Yeni toplumsal hareketlere bir örnek olarak A.S.G.nin en belirgin özelliği devlet ve siyasi partilerle ilişkili olmaması, bir sınıf hareketi olmayıp her kesimden insanlardan oluşan mahallelinin tavrıyla ortaya çıkmış olmasıdır. ASG Türkiye’de sivil toplum bilincinin gelişmesinin bir kanıtıdır. Bütün sivil toplum hareketlerinin amaçlarına ulaştıkları söylenemez. Bergama direniş hareketinde halk idari mahkemede açtıkları davayı Danıştay’a kadar götürerek haklı bulunmuşsa da bölgede altın çıkarma çalışmaları başlamıştır. 3. Köprü’nün güzergahı değiştirilse

de, köprü yapılacaktır. Devlet henüz yeterince şeffaf değildir ve sorunların çözümünde ekseni toplumda görmemektedir. Ancak halk bilinçlenmiştir ve kurdukları yatay ve dikey ilişkilerle şartları zorlamaktadır.

ASG'de yerel ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Arnavutköy'de yaşayan insanların aidiyet duygusunun güçlü olması, aydınların ve esnafın birbirine destek olmasına yol açmıştır. Etnik köken, din ve toplumsal statü bakımından farklı insanlar, sadece Arnavutköylü olmanın bilinciyle semtlerinin tarihi ve doğal dokusunu yok edecek bir projeye karşı birleşmişlerdir. Bu ilişkiler bir sorun oluştuğunda yerelliğin dayanışmanın gücünü göstermektedir.

Bu harekette ne bir lider, ne de halkı temsil eden bir kurum olmamıştır. İnsanlar aldıkları mesuliyet ölçüsüne göre ön plana çıkmışlardır. Halkla ilişkiler, tanıtım ve bilgi çok iyi kullanılmıştır. Ancak bu 3. Köprü projesinin belli aralıklarla tekrar gündeme getirilmesi projenin arkasında uluslararası şirketlerin baskısı olduğunu ve bu projeden çıkar sağlayacak kişiler olduğunu akla getirmektedir. Yerel üstü kurumlarla iyi ilişkiler kurulsa da sonuca ulaşmak mümkün olmayabilir.

Bir toplumsal hareketin başarısı için iletişim, bilgi ve kurulacak dikey ilişkiler son derece önemlidir. ASG üyeleri projeyi sadece protesto etmemiş, konu hakkında çeşitli disiplinlere mensup bilim adamlarından yardım alarak alternatif bir çözüm üretmiştir. Semt halkı tarihi ve kültürel mirasın insanların ortak malı olduğunu kabul eden evrensel bir düşünceyi savunarak ve insanların yaşam alanları üzerinde söz hakkı olduğunu düşünerek kendilerine dayatılmak isteyen projeye karşı direnmiştir.

Kentsel tasarımla ilgili olan 3..Köprü olayında İstanbul'un ulaşım probleminin iki değişik Bakanlık tarafından yürütülmesinin payı vardır. Ulaştırma Bakanlığı Marmaray Tüp Geçit Projesi'ni Bayındırlık Bakanlığı ise Köprü projesini savunmaktadır. Yapılan araştırmada çeşitli Bakanlıklar ve Belediye arasında yakın bir ilişki olmadığı koordinasyonun ancak proje Başbakan tarafından onaylandıktan

sonra atanacak bir komite vasıtası ile sağlanacağı öğrenilmiştir. Tabiat, bilim ve çevre arasındaki dengeyi sağlayabilmek için devlet kurumları, STK'lar ve bilim adamları arasında daha sıkı işbirliği gerekmektedir.

ASG'i yedi yıldan beri süren faaliyetleri ile sorununu devletin en üst siyasi mercilerine kadar duyurarak Türkiye'de sivil toplumun varlığının gösteren sadece bir örnektir. Geçmişte aydınları yok sayabilen iktidarlar, oylarına gereksinim duydukları sivil toplum tarafından dile getirilen tepkiyi göz ardı edememektedir. Kapitalizmin tekelleştiği 21. yüzyılda insanlar seslerini ancak örgütlü bir toplumun gücüyle duyurabilmektedirler. Türkiye'nin demokratik geçmişinde var olan devletin ayrıcalıklı konumu, yavaş ta olsa halkın inisiyatifleri doğrultusunda bir dönüşüme uğramaktadır ve Avrupa Birliği yolunda ilerleyen laik Türkiye için gerekli bir değişimdir.

Şu anda Türkiye'de kentsel tasarım planlarını demokrasi, hukuk ve sosyal adalet temelinde yürüten bir anlayış olduğu söylenemez. Kararları hukuka aykırı, çevre sağlığı ve yöre halkının sosyo-ekonomik durumu için zararlı gören halk, eylemler düzenleyerek taleplerini dile getirmekte ve sorunlara demokratik ve paylaşımcı çözüm yolları aramaktadır. Yerel düzeyde dile getirilen sorunlar, iktidar ve belediyeler tarafından tartışılmalı ve STK'larının geliştirdiği projeler de dikkate alınarak, vatandaş temelli, istikrarlı, adaletli politikalar geliştirilmelidir. Bu eksiklikleri, ulusal çıkarı demokratikleşme ekseninde gören sol muhalif partiler iktidara alternatif politikalar üreterek çözümlenebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ACAR-SAVRAN, Gülnur, (2003), *Sivil Toplum ve Ötesi*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.

AKAL, Cemal (1995), *Sivil Toplumun Tanrısı*, Engin Yayıncılık, İstanbul, 32.

AKAY, Ali (1994), *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 32.

AKAY, Ali (2004), *Tekil Düşünce*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 157-60.

BAYHAN, Vehbi (2000), *Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri: Demokrasi ve Patronaj*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 147.

CALLİNICOS, Alex (1999), *Social Theory*, Polity Press, London. 220.

CALHOUN, Craig (1992), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Mass: The MIT Press, 267-269.

ÇELEBİ, Evliya (2000), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Danışman Yayınevi, İstanbul, 123-124.

CEM, İsmail (1997), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul.

ÇAHA, Ömer (2000), *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Gendaş Yayınları, İstanbul.

DEMİR, H.-AKAR, R. (1994), *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 18.

EKİNCİ, Oktay (1998), *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 26

ERDER, Sema (2002), *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Araştırma Vakfı, Ankara.

ERDER, S.-UĞUR, A. (1997), "Parçaları Bir Arada Tutmak: Toplumsal Kaynaşma ve Önündeki Engeller", *Türkiye İnsani Gelişme Raporu*, B, 3.

FUKUYAMA, Francis (1992), *The End of History and the Last Man*, New York Press, A.B.D., 15.

GELLNER, Earnest (1994), *Conditions of Liberty, Civil Society and its Rivals*, Penguin Press, London, 13-14.

GEVGİLİLİ, Ali (1990), *Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum Basın ve Atatürk*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 24.

GÖLE, Nilüfer (1998), *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, 9.

GRAMSCI, Antonio (1984), *Modern Prens, Birey ve Toplum Yayınları*, Ankara, 158-60.

GÜVEN, Sami (1996), *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 116.

GÜVENÇ, Bozkurt (1999), *İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 129-137.*

HABERMAS, Jurgen (1984), *Theory of Communicative Action*, Trans. T.A.McCarthy, Beacon Press, Boston, Ciltı, 339-341.

HABERMAS, Jurgen (2003), *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul. 114.*

HANN, Chris (1996), “*Political Society and Civil Anthropology*”, *Civil Society*, Ed. Chriss Hann-Elizabeth Hann, Routledge, London, 17-24

HEGEL, G. W. Freidrich (1821) *Elements of the Philosophy of Right*, Cambridge, London, 220.

HEGEL, G.W. Freidrich (1901), *Hukuk Felsefesi*, Sosyal Yayınları, İstanbul

GELLNER, Earnest (1990), *Conditions of Liberty, Civil Society and its Rivals*, 13-14.

GÖLE, Nilüfer (1998), *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, 9.

İLYASOĞLU, Evin, (2005), *Teodora’nın Düşmanları*, Remzi Kitabevi, İstanbul

KEANE, John (1998), *Sivil Toplum ve Devlet*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 67-74.

KEYDER, Çağlar (1999), *İstanbul Küresel’le Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 26.

KOÇAK, Cemil (1989), *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 134.

- KÜÇÜKÖMER, İdris (1994), **Sivil Toplum Yazıları**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 27.
- KÜÇÜKÖMER, İdris (1989), **Düzenin Yabancılaşması**, Alan Yayınları, İstanbul, 91.
- LOCKE, John (1998), **Lettre Sur La Tolerance**, Trad. Jean De Claire, Mille et Nuit, France, 10.
- MARDİN, Şerif (2002), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, 10.
- MARX, Engels (1976), **Alman İdeolojisi**, Çev. Ali Ünlü, Taban Yayınları, İstanbul.
- MARX, Engels (1986), **Kapital**, Çev. A.Bilgi, Sol Yayınları, İstanbul.
- NEGT, O-KLUGE, A. (1993), **Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of Bourgeois and Proleterian Public Sphere**, çev.P. Labanyi- J. Daniel; A.Oksiloff, Minneapolis, Minnesota Press, 1.
- ÖZBEK, Meral (2000), **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski**, İletişim, İstanbul, 79.
- ÖZBEK, Meral (2004), “Giriş”, **Kamusal Alan**, Ed.Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul.
- ROUSSEAU, Jean. J.(1974), **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev. Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 1-15.
- RUANE, Janet (1990), **Essentials of Research Methods**, Blackwell Publishing, 117.
- SENNET, Richard (2002), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 194-200
- SENNET, Richard (2002), **Ten ve Taş**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 44-46.
- STROLL A.-POPKİN,R. (1966), **Introduction To Philosophy**, Holt, Rinehart and Winston Inc., A.B.D., 214.
- TUNÇAY Mete, (1985), **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara.
- TÜRKER, Orhan (1999), **Mega Revma’dan Arnavutköy’e**, Sel Yayıncılık, İstanbul.

WALLERSTEİN, Imanuel (1991), *Büyük Kargaşa*, Atay Yayınları, İstanbul.

MAKALELER

ALKAN Mehmet (1998), "1856-1945 İstanbul'da Sivil Toplum Kurumları", *Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, Der. A.N.Yücekök- İltter Turan vd., Numune Matbaası, 99.

BALİ, N.Rıfat (2000), "Sivil Toplum Hareketinin İki Zaafı: İşadamları ve Elitizm", *Birikim*, 130, 33-40

BAYHAN, Vehbi (2005), "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj", *Sivil Toplum ve Demokrasi*, Der. Lütü Sunar, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

BERKOZ L. (2001), "The interregional location of foreign investors in Turkey", *European Planning Studies*, 9,8: 979-994,.

BİLGİN İhsan (1995), "Modernizmin Şehirdeki İzleri", *Defter*, Sayı 23, Yıl 8, Metro Yayıncılık, İstanbul.

CORSİNO Daniel, (2001), "Uluslararası İşbirliğinde STÖ'lerin Payı", *Sivil Toplum Örgütleri*, Çev. Işık Ergüden, WALD Yayınları, İstanbul.

CALHOUN Craig (1993), "Cvil Society and the Public Sphere," *Public Culture*, No 5, 1993, 267-268.

ÇELEBİ, Aykut (2004), "Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal Bir Değerlendirme", *Kamusal Alan*, Ed. Meral Özbek , Hil Yayın, İstanbul, 242.

DANIŞMAN, G.- ÜSTÜN, İ. (2000), "Yerel Tarihin Gücü: Arnavutköy Semt Girişiminin 3. Boğaz Köprüsü Proje'sine Yerel Tarih ile Karşı Koyuşu", *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar-Küreselleşme ve Yerelleşme*, Numune Matbaacılık, 115.

ERDER Sema , "Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler: Gecekondu Hareketi", *Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi*, 129-295.

ERGÜN, Nilgün (2006), "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği", *İstanbul'da "Soylulaştırma"*, Der. David Behar-Tolga İslam, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları. 15.

GÜMÜŞ Korhan (2000), "Demokrasi: Temsilin Sorunsallaştırılması". *Birikim*, 130, 61-68.

HOLZER, Petra (2004), Bergama Direniş Hareketi”, Kamusal Alan, Ed. Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul.

HUNTINGTON, P. Samuel (1995), “Medeniyetler Çatışması mı?”, Medeniyetler Çatışması, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, İstanbul, 22.

İSLAM, Tolga (2006), İstanbul’da Soylulaştırma, Der. Behar D.-İslam T., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-59.

KAYILI, Erkan (2004), “‘Çıplak’ İtaatsizlik Olarak ‘Cumartesi Anneleri’”. Kamusal Alan, Ed.Özbek Meral, Hil Yayın, İstanbul, 49-359.

KEYMAN E., Fuat, (2002) “Globalleşme, alternatif moderniteler ve Türk kapitalizminin kültürel ekonomisi”, Toplum ve Bilim, Sayı 93, 83-107.

KURTULUŞ, C-KÜÇÜKURAL, Ö. vd., (2005), “Türkiye ve Ortadoğu’da Sivil Toplum Tartışmaları”, Sivil Toplum ve Demokrasi, Der. Lutfi Sunar. Kaknüs Yayınları, İstanbul.

MCCARTHY, Thomas (2004), “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü 1989 İngilizce Baskısına Giriş”, Kamusal Alan, Ed. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 34.

NEGT, O- KLUGE,A, (1993), Public Sphere and Experience, Toward an Analysis of Bourgeois and Proletarian Public Sphere, çev. P. Labanyi, J. Aniel, A. Oksiloff, Minnesota Press, Minneapolis.

NUSSBAUM, Martha (1996), “Patriotism and Cosmopolitanism”, For Love of Country, Ed. By Joshua Cohen. 7.

ÖZBEK, Meral (2000), “Çifte Devrim Döneminde Avrupa’da Uygarlık Kültür ve Romantik Hareket”, İletişim, 17, 144.

ÖZBEK, Meral (2004), “Giriş: Kamusal Alanın Sınırları”, Kamusal Alan, Ed.M.Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 24.

ÖZBEK, Meral (2004), “Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık, Kamusal Alan, Ed. M.Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 183.

TEKELİ, İlhan (2000), “Kuramsal Yaklaşımlar”, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar- Etik- Deprem, Numune Matbaacılık, İstanbul,113.

TURAN, İlter (1998), “1972-1996 Döneminde İstanbul’da Derneksel Hayat”, Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar, Der. A.N.Yücekök-İlter Turan vd., Numune Matbaası, İstanbul, 197.

UĞUR, Aydın (1999), “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum: Kavram ve Olgunun Gelişim Serüveni”, 75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 219.

ÜSTÜN, İsmail (2000), “Su Uyur Köprücüler Uyumaz”, İstanbul Dergisi, Temmuz, 15, 53.

ÜNSAL, Artun (1999), “Yurttaşlık Zor Zanaat”, 75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru, Tarih Vakfı Yayınları, İst, 1-3.

WALD (2001), Başyazı: “ Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) Neoliberal Projenin Araçları mı, Yoksa Halk Dayanışmasının Alternatif Taban Örgütler mi”, Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.

WHITE, Jenny.B (2000),“Civil culture and Islam in Urban Turkey”, Civil Society, Ed. Chriss Hann and Elizabeth Dunn, Routledge, London and New York, 146-172.

WHITE, Jenny B. (1999), ”İslami Moda”, İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul, 96-104.

YUCAK, Erbay (2004), “İmece Evleri; Depremzedelerin Dayanışma İçinde İş Yapma Deneyimleri”, Kamusal Alan, Ed Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul, 381-388.

KATALOKLAR VE BÜLTENLER

AKAY, Ali (2003), Gelecek Demokrasi (Sergi Katalogu), İstanbul, 6-7.

D.İ.E. (Devlet İstatistik Enstitüsü), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 2002a, -2001 Dış Ticaret İstatistikleri, Ankara, 2002b,

ERDER S.-UĞUR. A.(1997), Türkiye’de 1997 İnsani Gelişme Raporu

TMMOB Mimarlar Odası ((1999)), Anadolu I. Bölge Temsilciliği Haberleşme Bülteni, 3, İstanbul.

ANSİKLOPEDİLER

BÜYÜK LAROUSSE (1986), II., Milliyet Yayınları, 919.

BÜYÜK LAROUSSE (1986)), III. Milliyet Yayınları, III. 1282.

TEZLER

AYSU, Çiğdem (1989), “Boğaziçi’nde Mekansal Değişim”, T.C. İstanbul Üniversite’si Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.

ÖZMELEK Nurten (2003), “İstanbul’da 30-60 Yaşları Arasındaki 30 Kadının Okuma-Yazma Kurslarına Verdikleri Anlam”, Yayınlanmamış Tez, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

VOULVOULİ Aimilia, (2004), “Environmentalism as Social Critique”, Presentation Paper prepared for the International Conference Nature, Science and Social Movements, University of London.

GAZETELER

AKSU, Tahsin (9 Haziran 2002), “3.Köprü yasal değil”, Milliyet Gazetesi.

BERKAN, İsmet (8 Aralık 1999), “Arnavutköy’e köprü: Şimdilik tehlike yok”, Radikal Gazetesi Cumhuriyet Gazetesi.

DEMİRKAYA, Mehmet (19 Ekim 2005), “3’üncü köprüye tartışmalı onay”, Milliyet Gazetesi.

EKİNCİ, Oktay (23 Haziran 2002), Cumhuriyet Gazetesi.

EKİNCİ, Oktay (20 Ekim 2005), “Meslek Odaları Ayağa Kalktı”, Milliyet Gazetesi,

EKMEKÇİ Nezahat (3 Mayıs 2002), “Kriton Curi Çevre Ödülü”, Cumhuriyet Gazetesi.

ERDEM Selim E. (5 Mart 2006), “Tünele kepçeyle, metroya kaşıkla”, Radikal Gazetesi

- GÜMÜŞ, Korhan (14 Mart 1999), “Kentsel Muhalefet”, **Radikal Gazetesi**.
- GÜRELİ, Nail (10 Temmuz 2002), “Köprü, Baraj, Tiyatro”, **Milliyet Gazetesi**.
- GÜVEMLİ, Özlem (20 Nisan 2004), “Orman Katliamına Köprü” **Cumhuriyet Gazetesi**.
- Haber Servisi, (27 Şubat 2005), **Radikal Gazetesi**.
- Haber Servisi (9 Eylül 1999), **Zaman Gazetesi**,
- İNSEL, Ahmet (8 Mart 2003), **Radikal Gazetesi**.
- İstanbul Haber Servisi (26 Haziran 2002), **Cumhuriyet Gazetesi**.
- KUVEL Selim (29 Mayıs 2003), “İstanbul’a 3.Köprü şart”, **Zaman Gazetesi**.
- OLGUN, Ayşe (7 Haziran 1999), “Gürtuna 3.Köprü Eyleminde” , **Yeni Şafak Gazetesi**.
- OĞUZ, Serhan (6 Haziran 2002), “3.Köprüde neden ısrar ediyorsunuz?” **Milliyet Gazetesi**.
- PULUR, Hasan (18 Mart 2002), “Köprü ve Seçim”, **Hürriyet Gazetesi**.
- Resmi Gazete** (22 Kasım 1983), No 18229.
- ŞAFAK, Erdal (13 Aralık 2004), “Yasak Hemşehrim Barikatları”, **Sabah Gazetesi**.
- TOKER Metin, (13 Haziran 1999), “Versaille’da bir akşam”, **Milliyet Gazetesi**.
- TOPÇU YAŞAR (10 Eylül 1997), **Sabah Gazetesi**.

EKLER

Yapılan mülakatlarda kullanılan soru çizelgesi

1. Arnavutköy'de mi oturuyorsunuz? Eviniz kendinizin mi?
2. Semt girişimi nasıl başladı?
3. Arnavutköy semt girişimine nasıl katıldınız?
4. Köprünün Arnavutköy'den geçmesinin mahzurları nelerdir?
5. Yerel ve merkezi idarelerle ne şekilde ilişki kurdunuz?
6. STK'arın katkısı ne oldu?
7. Basınla ilişkileriniz nasıl gelişti?
8. STK'ları merkezi ve yerel idareler üzerinde etkili olabilir mi?
9. Bu hareket semt halkı arasında dayanışmaya yol açtı mı?
10. ASG 3. Köprünün güzergahının değişmesinde etili oldu mu?

Not: Bu sorular mülakatlarda aynen yukarıdaki sıraya göre sorulmamış, ancak görüşmeler bu konular doğrultusunda yönlendirilmiştir. Bazı görüşmeciler teyp kullanılmasını kabul etmemiştir; bundan dolayı örnekler sadece teybe alınan görüşmelerden verilebilmiştir. Araştırmacı için A. harfi görüşmecinin cevapları için G. Harfi kullanılmıştır.

Arnavutöy Semt Girişimine Katılan Kişilerle Yapılan Mülakatlardan Bölümler

1. Görüşme teyp kullanılmadan mahalle muhtarıyla yapılmıştır.

2. Görüşme : 54 yaşında. 1963 yılında Giresun'dan Arnavutköy'e göç etmiş, evli ilkokul mezunu, berber, Arnavutköy'de kendi evinde oturuyor .

A. ASG nasıl başladı ve siz bu girişime nasıl katıldınız?

G-1992 yılında rahmetli muhtarımız Y. ağabey, rahmetli H. Bey, Dişçi Ü. Ağabey ve ismini hatırlayamadığım diğer dört kişi ile beraber Boğaziçi Koruma Derneğini kurduk. Toplantılarımızı şu gördüğünüz binada Giresunlular Derneği binasında yapıyorduk. 3. Köprü haberi çıkınca pek çok dernek bize yardıma geldi. Mimarlar Odası, Çağdaş Yaşam Derneği, hocalar. Bir anda kendimizi onların içinde bulduk. Bir gün bu binanın üst katında kırk kişi toplandık Köprüye nasıl karşı koyabileceğimizi konuştuk. Profesör O. ağabey bir semt girişimi kurup kermesler yapacağız dedi. İlk girişimimiz karlı bir Ocak günü yaptığımız kermes oldu. Burada oturan İ.diye bir arkadaşımız vardı, basında çok tanıdığı vardı. Bize çok faydası oldu. Arkanda basın olduğu zaman her şey çok iyi gider. Kermes günü binanın üst katından halka baktım. Arnavutköy'lü olarak on beş kişi varsa yüz kişi yabancıydı. Arnavutköylü'ler köprü meselesinin ciddiyetini öğrenince katılmaya başladılar. Sene içinde Bayındırlık Bakanlığıyla yazışmalarımız oldu. Bu kermesler şimdi her sene Haziran'ın ilk haftasında yapılıyor.

A. -Siz Ankara'ya gittiniz mi?

B-Ben gitmedim esnaf adamım. Çalışan adamım. Yöneticiler ve muhtarımız gitti.

A-Ankara'dan bir söz alındı mı?

G-Size şöyle söyleyeyim. Milletvekilleri geldi, Belediye Başkanları geldi, Arnavutköy'e köprü yaptırmayacağız" dediler. Makamlarına oturunca köprü şart dediler". Muhtarımız televizyon'da bir haber kanalında programa çıktı. Yaşar Topçu'yu davet etti. Ama o katılmadı.

A-Belediye ile ilişkileriniz nasıl gelişti?

G -Sağ olsunlar, ne istedikse yaptılar. Kermes'te bando, itfaiye gönderdiler . Anakent olsun, Beşiktaş olsun siyasi görüş gözetmeden yardım ettiler.

G-Bu hareket semt halkı arasında dayanışmaya yol açtı mı?

G- Tabii ki açtı. İnsanlar birbirlerini tanıdılar. Dışardan gelenlerin bize bambaşka bir gözle bakıyorlar. Sanki burasını başka bir dünya gibi görüyorlar. Biz içinde yaşadığımız için farketmiyoruz.

A-3. Köprü'nün Arnavutköy'den geçmesinin mahzurları nelerdir?

G-Tarihi bir semt yok olacaktı. Bayındırlık Bakanlığına çektiğimiz faksaya gelen cevapta 1960 yılında kayıtlı beş köprünün olduğunu ve kendilerinin mimarların çizdiğini yapacaklarını, bir semtin yok olmasının onları ilgilendirmeyeceğini söylüyordu siyasiler. Bu planları çizen ağabeyi de bulduk. "Biz Akıntı Burnundan geçirecektik. Orada Amerikan Konsolosluğunun binası olduğundan elli metre geriye çekmemiz istendi. Orada tarihi cami ve karakol vardı. Elli Metre daha çekince Tevhidiye Kilisesine geliyordu ayaklar. Şimdiki yerine çekilince de halk rahatsız oldu" dedi. Anlaşılan halk önemli değildi onlar için.

A-Derneğin bu yılki toplantısına geldiniz mi?

G-Ben işim dolayısıyla artık katılamıyorum ama her türlü yardımı yapıyorum.

3. Görüşme: Eğitimci , Arnavutköy doğumlu, bekar, kadın eğitimci, kirada oturuyor.

A. ASG nasıl başladı.?

G. ASG başladığında babam muhtardı. Onunla beraber Ö. Hanım, G. Bey, F.B. hoca, berber A. ve ismini hatırlayamadığım birkaç kişi vardı. Sadece Arnavutköylü'ler değil Arnavutköy dışından insanlar da geldiler. İmzalar toplandı, kahve toplantıları yapıldı. Alışılmışın dışında bir toplum hareketiydi: Kimsenin kimseyi kırmadığı, kötü söz söylemediği, ama bu işe niçin karşı olduklarını bıkmadan usanmadan anlattıkları bir girişimdi. Toplu taşımadan yana olup, sadece kendi semtleri için değil İstanbul'un hiçbir yerinde köprü istemediklerini, denizi kullanmak istediklerini anlatmak için ilk önce bir panayır yapıldı. Bu panayır çok ses getirdi. Basın politikacılar bizimle birlikte oldu, pek çok sanatçı geldi.

A-Sanatçılar ve politikacılarla nasıl ilişki kuruldu?

G- Bir basın açıklaması yapıldı. Bu basın açıklaması tüm gazete ve televizyon kanallarına gönderildi ve halk panayıra davet edildi. Pek çok gazete ve TV muhabiri o gün oradaydı. Sanatçılar ve politikacılar da gelince daha çok ses getirdi. Daha sonraki yıllarda bu panayır gelenekselleşti. Değişmeyen şey Arnavutköy halkının hala köprüye ayak diremesi. "Arnavutköylüler evlerinin değerlerini yükseltiyor" diye çatlak sesler çıktıysa da bu birlik bozulmadı. Tarihi ahşap evleri alıp bu evlere bir çivi çakmak için dünyanın bürokrasisine maruz kalan insanlar bu evlerin buldozerlerle yıkılabileceğini düşünmek bile istemiyorlar. Benim burada evim olmamasına rağmen bu tarihi dokuyu sevdiğim için hayatım boyunca burada yaşamak istiyorum. Yalnız Arnavutköy'de değil Boğaz'ın hiçbir yerinde artık köprü yapılmamalı. Bundan sonra toplu taşımacılık ve denizimizi kullanarak trafik sorununu çözmemiz gerektiğine inanıyorum. Şimdiye kadar sivil toplum bazı şeylerin dayatılması sonucu sinmiştir. Artık istemediğimiz şeylerin bize dayatılmasına "hayır" diyebilmemiz gerekiyor. Bugüne kadar İstanbul'da pek çok

şey oldu, kimse ses çıkarmadı, bazen birkaç kişinin sesi yükseldi. Arnavutköy'deki direnişe bütün İstanbul katıldı. Buraya ara sıra keşfe insanlar geliyor, ama kimliklerini açıklamaktan çekiniyorlar. 3. Köprü projesi rafta bekliyor. Ama problemi çözemeyeceği artık belli oldu. Umarım başımızdakiler artık toplu taşımaya yönelmeyi düşünür.

A- Karayollarından toplantlarınıza katılanlar oldu mu?

G- Daha ziyade biz onların toplantılarına katıldık, ya da farklı amaçlarla yapılan toplantılarda karşılaşarak konuştuk. Şu bir gerçek ki, Arnavutköy'de yüzlerce tarihi ahşap ev var. Restore edilerek muhafaza edilen bu evlerin yıkılması, ya da dokuya zarar verecek girişimlerde bulunulması akıl almaz bir şey.

A. Diğer STK'larının katkısı ne oldu?

G. Pek çok semt dernekleri, STK'ları denizden motorlarla gelip panayırımıza katıldılar, tesadüfen İstanbul'da bulunan çeşitli STK'larına üye insanlar imza kampanyamıza katıldılar. Ama onlar bize hep bizim kendi sesimizi çok iyi duyurduğumuzu söylediler.

A. Sizce bu girişim yerel ve merkezi yöneticilerin kararları üzerinde etkili oldu mu?

G. Bence bu işin bu güne kadar ertelenmesinin sebebi bu girişimdir. Bizden gelen bu sesin etkili olduğunu düşünüyorum. Fakat yetkililerin söylediği şey bu projenin maliyet ve inşaat mantığı olarak yapılması uygun olan yer Arnavutköy, çünkü burası Boğaz'ın en dar yeri. Ancak seçilmiş yöneticiler projeyi enine boyuna düşünmeli olaya farklı yaklaşımlar getirebilmelidir. 2. Köprü de İstanbul trafiğine çözüm getiremedi. İnsanlar işe gidip gelirken yollarda perişan oluyor. Sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun bu durum insanlarda çöküntü yaratıyor.

A. Sizce bu direniş devam ediyor mu?

G. Evet en ufak bir kıpırtıda hareketleniyoruz. Burada mimar ve mühendislerin, bilgili insanların yaşaması da girişimin başarılı olmasında etkili oldu. Arnavutköy ve İstanbul'un geleceği için bu girişimin sürmesi gereklidir.

4. Görüşme: İstanbul doğumlu, erkek, akademisyen, Arnavutköy'de evi yok.
Bir STK başkanı: Konuya STK'ların durumunu anlatarak girdi:

G. Aslında Türkiye'de STK'ları NGO dediğimiz kuruluşlar gibi değil. Bunlar daha ziyade devletle iç içe geçmiş, devletten destek alan kuruluşlar. Devletin bir takım politikalarını gerçekleştirmek için ortaya çıkmış yapılar. Devletçi Osmanlı geleneği devam ediyor. Bir dernek kurunca korkunç bir bürokrasi ile karşılaşsınız. Örnek olarak Tema bir devlet kuruluşudur, olumlu işler yapar ama kendi rotasını çizemez. Sivil inisiyatiflerle, yerel insanların o konuyu sorun edinmiş insanların hareketlerinden oluşmamıştır. Başbakan STK'larla bir yere gidiyor dendiği zaman bunun içinde yer alan insanlar Ticaret Odaları Birliği ve benzeri kuruluşlar. Para kazanmak için oluşmuş birtakım yapılar bunlar. STK'nın kendi rotasını çizen kendi ayakları üzerinde duran, tamamen bağımsız, parasal beklentisi olmadan çalışan, içinde bilimsel ve kültürel çalışmaları olan, özellikle devletten para almayan bir yapısı olması gerekiyor. Bir yerden para alırsanız bağımsızlığınız gidiyor, sizi kendi politikaları adına yönlendirmeye çalışıyorlar ki bu çok tehlikeli bir durum. AB, STK yapılarını güçlendirmek için çeşitli projelere para veriyor. Çok ciddi projeler yapmak lazım. Büyük otellerde STKlarına kurum olma ve proje yazma eğitimleri verilmeye başladı.

A. ASG'nin özelliği nedir? Siz bu girişime nasıl katıldınız?

G. ASG'nin özelliği bu saydığım yapıların dışında olması ve tamamıyla mahallelinim tavrıyla ortaya çıkmış olması. Bu hareketin içinde berber, kasap da var çok zengin insanlar da var, doktor, mimar da var. Onların hakkını yememek

lazım, bu kıvılcımı ortaya atan İnsan Yerleşmeleri Derneği. Bize onlardan “Sizin mahalleye köprü geliyor, haberiniz var mı?” diye bir haber geldi. Kahvede bir toplantı yapmak istediklerini söyleyerek bizi uyandıran onlar oldu. A. bütün mahalleyi topladı. STK’larının ilk aşaması bilincin taşınmasıdır. A.S.G. kendi ayakları üzerinde duran bir yapıydı. Olay şöyle gelişti. Bir kere çok aydın bir muhtar vardı, Allah rahmet eylesin. Arnavutköy’ün çok enteresan bir sosyolojik yapısı var. Burası bir zamanlar Rum’ların ve Yahudilerin Beyoğlu’suydu, sefahat alemlerinin yapıldığı bir yerdi. Bundan dolayı tipik bir Osmanlı köyü olmasına rağmen daha uyanık, ileriye bakan bir yapı oluştu. Bir örnek vereyim: daha önce kazıklı yolu yaptırmama girişimimiz vardı. Sahil yolunu kapatıp ulusa çıkan peyk yollardan ulaşım sağlanması düşünüldüğünde esnaf bu fikre karşı çıkmıştır. Dalan’ın gözü karaydı, bütün yalıları yıkacaktı. Atatürk’ün kızkardeşinin yalısının burada olması ve rahmetlinin orada kahve içmiş olması vazgeçirdi onu. Bütün bunlar saldırı esasında.

Aynı şekilde bir köprü saldırısı gelince burada yapılması gereken şey mahallelinin duyarlılığını artırmaktı. Bu harekette muhtarın ve A.’in önemi olayın aslında dışında olduğu halde içine giren aydın kesimin dilini mahalleliye tercüme etmektir. Biz aydınlar olaya daha net bakıyoruz. Burada yaşayan insanlar Anadolu ile bağı koparmamıştır.

A-ASG nasıl gelişti?

G-Çok pratik ve eylem üzerine gelişti. Bir kermes düzenledik. Belediye Başkanları, dört-beş partiden insanlar geldi. Bu girişimin derneğin dışında olmasını istedik ve bir gece sloganımızı bulduk. KÖPRÜ- MÖPRÜ-İSTEMİYORUZ. Hemen afişleri bastık.

A-Devletle ilişkileriniz nasıl gelişti?

G. Karayollarından planları alma girişiminden başka milletvekillerine faks çekildi ki bu ilişki değildir. Biz bu işin peşindeyiz diye telefonlar edildi. Yaptığımız mitinglerde Beşiktaş Belediyesi stand (kürsü) kurdu, küçük bir şey. Her Çarşamba düzenli toplantılarımız vardı. Bunlar kimin kiminle çalışacağı ile ilgili tamamen organizasyon ve işbölümü ile ilgili toplantılardı. Burada doğal olarak birbirine karşıt gruplar vardı. Bunlar işin tuzu biberiydi. Önemli olan köprüyü 1500 yıllık bir semte kurdurmamaktı. Hedef buydu ve bence bu başarıldı. ASG belirli bir süre çalışarak bunu başardı. Karşı taraftan, Kandilli'den bastırmamıza, ziyaretlerine gitmemize rağmen tık çıkmadı.. Arnavutköy'deki canlılık orada olmadı.

Heyecanlı günler yaşadık. Bir gece saat ikide O. K., -tanınmış bir adam, aydın, Diyarbakır'da bir sanat merkezi kurdu- A., ben, iki Sivas'lı işçi merdivene çıkıp iskelenin önüne afiş astık. Otobüs aldı götürdü. Tekrar astık. Mimar N. Bey vardı, o da çok destek verdi, çok yaratıcı bir adamdı. Herkesin eşit söz hakkı olduğu, kimsenin şef olmadığı bir hareketti. İki üç mitingden sonra yıllık kermeslere dönüştü. Doçent G. Bey'le İ. Bey mahallede sözlü tarih çalışması yaptı.

A-Arnavutköy'de eviniz var mı? ASG'ye neden katıldınız?

G-Benim Arnavutköy'de evim yok, orada olmamın sebebi o mahallede yaşayan insanların doğrudan müdahil olduğu bir yapıyla harekete karşı çıkılmasıydı. Aydınlardan söz etmiyorum hiçbir biçimde. Orada yapılacak iş, örneğin A'nın dükkanı mı yok edilecekti. A bir zahmet dükkanına sahip çıksın. Arkeolojik yerleşmelerde de biz köylüye "köyünüzde şu şu tarihi eserler var, bunları siz koruyacaksınız" diyoruz ve çekiliyoruz.

A-Arnavutköy'de şimdi bir dernek var.

G-Dernek önemli. Mahallenin özlük sorunlarını düzeltmek, mahalle ile devlet arasında ilişkileri yürütmek açısından önemli. Ama dernek mahallenin bayındırlık işlerine katkıda bulunacağı için STK değildir, mahallenin sorunlarına bir

tercümandır. Bence 2-3 yıl süren ASG görevini yapmıştır. Medyayı çok iyi kullanmıştır. Mahallelide sivil toplum ve bu eski mahallenin korunması bilincini uyandırmıştır. Önemli olan aynı lokalitede yaşayan insanların kendi kavgalarını ederek- çok kavga ettik çünkü- tartışarak ortak karara varmasıdır. Diğer STK'larında bir şef olur. Bizde öyle bir şey yoktu. Böyle bir yapı çok uzun süre yaşayamaz. Yaşaması da gerekmiyor. Kabuk değiştirir. Şimdi olumlu bir yapıda Boğaziçi Koruma Derneği var.

5. Görüşme: İstanbul 1959 doğumlu, evli, elektrik mühendisi, kadın, 12 yıldır Arnavutköy'de oturuyor.

A. ASG'ine nasıl katıldınız?

G. Cumhuriyet gazetesinde Oktay Ekinci'nin yazdığı haberden öğrendim olayı. Hemen kendisine telefon ederek bir vatandaş olarak ne yapabileceğimi sordum. Kendisi o zamana kadar halkın tepkisizliğine o kadar alışmıştı ki şaşırды. Sonra rahmetli muhtarımız Yılmaz Güven'e gittim, onunla konuştum. Sonra aklıma Çağdaş Yaşam Derneği üyesi olduğum geldi. Örgütlü bir toplumun ne kadar önemli olduğunu kendi deneyimimden öğrendim. ÇYD Beşiktaş Şubesi olarak Mimarlar Odasının verdiği salonda bir toplantı düzenledik. Bu alışılmışın dışında bir hareketti. Genellikle Mimarlar Odası, İnşaat Mühendisleri Odası haber hakkında kendi fikirlerini açıklar ve sonra yetkililer bildiğini yapar.

Konu direkt ulaşım ile ilgili olduğundan bizim toplantımıza Birleşik Taşımacılar Sendikası, Çekül, 68'liler Vakfı, Şehir Plancıları Odası, muhtarlar geldi. Bir iki Arnavutköy'lü ve muhtarımız vardı. Orada muhtarın rolünün ne kadar önemli olduğunu gördük. Muhtar orada 3. Köprü'nün neden yapılmaması gerektiğini öğrendi. Uzun toplantıdan sonra orada bir karara vardık; direniş mahallede olmalıydı, meslek odalarından bilgi ve arşiv toplanmalıydı. Muhtarımız orada bir halk önderi olmanın ilk sinyalini vermiştir. İlişkileri çok iyiydi, öğrenmeye açık bir insandı ve kendini paralarcasına koştururdu. Daha sonra

Arnavutköy'de İnsan Yerleşmeleri Derneği'nin Başkanının düzenlediği bir toplantı oldu. Epey bir katılım oldu Arnavutköy'den.

Ben o zaman on bir yıllık Arnavutköylü'ydim, ama birçok komşumu, dostumu orada tanıdım. İnsanlar bir felaket anında ya da ekonomik nedenlerle bir araya geliyorlar. Yaşadığımız olay bir felaketti; elimizdeki değerlerin yitirileceği korkusunun dehşetiydi. O toplantıda yapılan bir simülasyon gösterisini izleyen birçok insan dehşete düştüler. Birbirimizin telefon numaralarını aldık. Bir işin takibi çok önemli, ben üç gün sonra herkesi aradım. Dişçi Ü. Bey'in ofisinde eşim, ben, İ.Ü., Ç.K. bir araya gelerek muntazam toplantılar yapmaya başladık. Bu kadar geniş katılımlı, onurlu bir hareket olacağını o zaman bende bilmiyordum. Benim en büyük yardımcılarım şimdi yitirmiş bulunduğumuz kasap H., G. Abla, muhtarın yardımcısı H. Amcaydı. İmece usulü çalıştık, kimse işten kaçmadı. Birbirimizi sabırla dinledik.

Bir şey daha yaptık Ulaşım konusunda bilgi sahibi insanları davet ettik. Yıldız Üniversitesi Ana Bilim Başkanı bize bir akademisyen olarak 3. Köprü'nün trafiğe bir çözüm olamayacağını, İÇİ araçlardan çıkan sülfür, monoksol gibi gazların zararlı etkilerini, keza Boğaziçi Üniversitesi, Çapa ve Cerrahpaşa'dan doktorların gürültü kirliliğiyle ilgili çalışmalarına vakıf olduk. Karayolları Lobisi kamu yararı dese de durum tam tersiydi. İşin felsefesini şöyle oluşturduk. Sadece Arnavutköy'den değil Boğaz'ın hiçbir yerinden köprü trafiğe çözüm getirmeyecektir. Etraftan destekler başladı, bazı ajanslar broşürlerimizi bastı. Biz de boş durmadık, ulaşım konusundaki hiçbir konferansı kaçırmadık. Ne de olsa bilgi gücü.

Karayolları çalışanları ile ilk karşılaşmamız bu konferanslarda oldu. Biz basında yer almaya başlamıştık. Arkamızda birileri yoktu, sıradan insanlar, kasap, manav, ev kadını, sanatçı, profesör. Paramız da yoktu. Ama onlar hiç beklemedikleri bir halk direnişiyle karşılaştılar. Kamu önünde 3. Köprü'nün faydasını söyleyemediler. Bu arada biz 1982'den beri Ulaştırma Bakanlığı

tarafından Marmaray Projesi üstünde çalışıldığını ve köprüden 15 kat daha fazla yolcu taşıyabileceğini öğrenmiştik.

A-Yerel ve Merkezi idarelerle ilişkileriniz nasıl gelişti?

G-Topluca Ankara'ya gittik. Ulaştırmacılar bize çok önem verdiler ve 15 gün sonra gelip Marmaray Projesini Arnavutköylü'lere anlattılar. Devlet tarafından insan yerine konmak çok önemliydi. Ali İlksoy'un bize söylediği "Ben şahsen köprüyü istemiyorum". "O zaman kim istiyor?" diye sorduk. "Devletin başlamış projesi devam etmek zorunda." dedi. Kendisi Arnavutköy'e geldiğinde "3. Köprü de yetmez, 5. de olacak dedi. Önemli bir iş adamının bize söylediğine göre Türkiye'de güçlü bir karayolları lobisi var ve her yapılan köprü çelik, lastik, petrol gibi sektörlerle yeni pazarlar açıyor.

1999 Mart'ı seçim ayıydı. Her partiden Belediye Başkan Adayları o yıl ortak bir sloganda birleştiler. "3. Köprü'yü istemiyoruz." Bence kerhen böyle davrandılar, halkın tepkisine onlar da hazırlıklı değildi, ne yapacaklarını bilemediler. Mesela Ali Müfit Görtuna çok destek verir gibi davrandıysa da seçildikten sonra köprü'nün yapımıyla ilgili bir belgeye gizlice imza attı

Biz bu belgeyi Belediye'deki dostlarımız sayesinde bulunca 2004 yılında Arnavutköy'e gelerek, "Ben kerhen imzalamak zorunda kaldım" diye özür dilemek zorunda kaldı.

A. STK'ların katkısı ne oldu?

G. Galiba bize destek olmayan STK kalmadı. Hepsi de Arnavutköylü'leri çok sevdi: çünkü biz komşuluğu biliyoruz. Bu hareketin özünde insan insana ilişki var. İVSAK, Belgesel Sinemacılar Derneği bu hareketi en başından fark ettiler. Her panayırımızı, Ankara yolculuklarımızı, önemli basın toplantılarımızı kaydettiler. Mimarlar Odası, Orman Mühendisleri, Harita Mühendisleri vb meslek odaları

ilgilendiler. Biz TÜYAP fuarına katıldık, orada imza defteri açtık. Herkes çok güzel şeyler yazdı. “Arnavutköy açık hava müzesidir, bu onurlu direnişi destekliyoruz “ dediler. Benzer hareketler olan Bergama ve Çamlıhemşin Direnişlerinin temsilcileriyle, Dünya Nükleer Enerji Karşıtlarıyla çalışmalar yaptık.

A. Basınla ilişkileriniz nasıl gelişti?

G. Basın haber kaynağı olan yeri hemen fark ediyor. Hepsine eşit mesafede durmamız bence çok önemli bir seçimdi. Bazı köşe yazarları köprücü. Ama destekleyenler % 90’dan fazla. Evliya Çelebi’nin vaktiyle Arnavutköy Panayırlarına atıfta bulunmasından esinlenerek güler yüzlü şenlikler yaptık Panayırlarımız görsel basında yer aldı. Bizde faksla nasıl haber yollanır, basın bülteni nasıl yazılır öğrendik. İ.T.Ü.den Zeynep Ahunbay’ın desteğiyle İCOMOS’la ilişki kurduk

G. Bu hareket semt halkı arasında dayanışmaya yol açtı mı?

A. Tabii ki. İmece usulü çalışınca birbirini daha iyi tanıyorlar. Ben Karayollarından insanları görünce “Size medyunuz, sayenizde kaybettiğimiz değerleri yeniden bulduk”, diyorum. Herkes karınca kararınca katkıda bulundu. Bir gün rahmetli kasap H. amca kapıma geldi. Elinde bir tencere. “Bunu sana yaptım, çünkü bir buçuk aydır, benden et almıyorsun” dedi. Bu çok ilginçti. Ben onun yaşadığı yer için çalıştığım için biri beni düşünüyordu. A. Bana artık annemle babam sofrada “Bugün TÜYAP’ta kim görevli? Marmaray Projesi neden gecikti?” gibi konulardan konuşuyor diyordu. Yine ünlü bir yönetmen “Eskiden balkonlarına çamaşır asanlara kızardım, şimdi bu parmaklıkların işlemeleri ne kadar güzel diye düşünüyorum”. dedi.

A. ASG sizce yerel ve merkezi idarelerin 3. Köprüyle ilgili kararlarına etkili oldu mu?

G. Bence oldu . DLH Marmaray Projesini onayladı. Ama ilerde ne olacağı belli olmaz, çocuklarımız da bu mücadeleyi devam ettirebilir.

1. Görüşme: İstanbul Kuruçeşme 1968 doğumlu kadın akademisyen. Boğaziçi Arnavutköylü'ler derneği üyesi .

A. ASG'inde yer aldınız mı?

G. Gözlemci olarak söyleyeceğim. O dönem İngiltere'de tahsilimi tamamlamış bir gazeteciydim. Arnavutköy'de bir sürü evde kiralık, satılık levhaları gördüm. Bana ilginç geldi . Muhtarla konuştum. 3. Köprü'nün geleceğini ve bundan dolayı bir an evvel evlerini satıp karşı tarafa geçmek istediklerini söyledi. Ardından semt sakinlerinin kahvede toplandıklarını gördüm ve girişim böyle başladı. O dönem gazetecilik yaptığımdan dolayı bir duruşum vardı. Arnavutköylü olduğum için tarafsız kalamayabilirdim. Esas katılımım gazeteciliği bıraktıktan sonra oldu. 3 yıldır dernek üyesiyim.

A. 3. Köprü'nün Arnavutköy'den geçmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

G. Köprü kentin neresinden geçerse geçsin mahzurludur. Bu bir mantalite meselesidir. Halkı düşünürsen metroyu, vapuru kullanırsın. Yok ben araç taşıyacağım, benzin otomobil sektörüne katkıda bulunacağım dersin 3., 4. köprüyü yaparsın. Bilim adamları bangır, bangır söylüyor. Hisar'da köprü altında yaşayan insanların sağlık sorunlarına bakmak gerek, bütün gün kurşun yutuyorlar. Psikolojik ve fizyolojik etkileri korkunç. Arnavutköy'ün bir özelliği 1500 yıllık bir köy olması, aynı zamanda SİT alanı. Bu durum devletin söylediği ile yaptığı arasında bir çelişki yaratıyor. Bir taraftan SİT alanı ilan ediyor, koruyacağım diyor, diğer taraftan yıkmaya kalkıyor. Arnavutköylü'ler yalnız Arnavutköy için mücadele etmedi, Boğaz'ın hiçbir yerinden köprü geçmesini istemiyoruz dediler.

A. Yerel ve merkezi idarelerle ne şekilde ilişki kurdunuz?

G. Amatör bir ruhla çok profesyonelce çalışıldı. El ense tokat değil bu ilişkiler. Hakikatten çok kurumsal bir kimliği var. Dirsek mesafesi denilen bir şey var. Kurumlardan izin almak var, iki arkadaşımız bu işlerde kompetan oldular. Kermes mi var üç ay önceden çalışmaya başlıyorsun. Bir sürü işi var. Hepsini yapıyor ve her şey dört başı mamur oluyor.

A. Profesyonel insanların olması başarılı olmanızda faydası nedir?

G. Turizmcisi de mühendisi de vardı, aralarında benim babam da vardı. Babam kasaptı, eli kalem tutardı ama kalkıp yazışmaları yapmadı. Arnavutköy'de yapılan kaldırımların kod farkından dolayı evlerin değerini düşürmesiyle ilgili istidalar yazar, onlarla uğraşırdı. Arnavutöy'ü ziyaret eden yabancılara döner falan ikram ederdi.

A. STK'ları ile ilişkileriniz nasıl gelişti?

G. İnanılmaz hala devam ediyor. Bizim bir girişimimiz olunca gelip burada stand kurdular, kendileriyle ilgili bir faaliyet olduğunda haber verdiler. Biz onlara danıştık, onlar da bize danıştılar.

A. Basınla ilişkilerinizi nasıl kurdunuz?

G. Ben Mayıs ayında başladım. Profesyonel bir halkla ilişkiler firması gibi. Bülten hazırlanıyor, faks veya e-mail sistemiyle gidiyor. Ben şimdi basından sorumluyum. Önce insan. Bence yerel olsun, merkezi olsun idarelerin sivil topluma danışmadan karar almamaları lazım. Genel bir yönetimle kılcal damarlara ulaşamıyorsun. Dünyada yönetim denilen bir şey var. Yerel yönetimler bence STK'larından fikir almıyorlarsa bir damarlarını kesmiş oluyorlar

A. ASG yerel halk arasındaki ilişkilere nasıl bir etki yaptı?

G. Arnavutköy'de yaşayanların birbirlerine günaydını, iyi akşamları vardı. İsim bilmeyiz belki. Şimdi isimler biliniyor. İnsanlar işe yarar olduklarını, fikirlerinin değerli olduğunu hissetti. Aidiyet duygusu açısından A'li olmak bir kimik oldu. Sosyal vatandaş olma açısından bu girişimin faydası oldu.

11. Görüşme 5 Kasım 2005 tarihinde Belediye Meclisinde köprü projesine red oyu veren bir partili ile yapılan görüşme: Beşiktaş Belediye Meclis'i Üyesi CHP'li bir mimar. Kuruçeşme'li, erkek, 60 yaşında.

A.. Sizce Boğaz'a 3. Köprü gerekli mi?

G. Boğaz'a köprü gerekli mi gerekli. Arabalı vapurlarla İstanbul trafiğin taşımak mümkün değil. Ama on tane köprü yaparsanız da bu işin çaresi yok Her gün binlerce araba trafiğe çıkıyor. Bir şeyi bozarak yeni bir şey yapmak. O da doğru değil. Burada Arnavutköy-Vaniköy hattında yapılırsa, Arnavutköy'le Vaniköy Boğaz'ı Boğaz yapan iki semt. Tarihi eser Rumeli Hisarı'nda da, Ortaköyde'de , Kanlıca'da da var. Ama tarihi eserlerin yoğun olduğu bölge Arnavutköy. Özel bir yer burası. Süleymaniye'de bir çok eski bina var. Oraya Dünya Bankası el atmış. Kentsel Dönüşüm Projesi altında onları restore ediyor. Şimdi gelip Arnavutköy'e köprü ayağını hançer gibi saplayacaksınız. Çevre yollarını birleştirmek zor. Hepsini gelip Etiler'de düğümlenecek. Bana göre başka bir yere yapmak doğru, tüp geçit, raylı sistem doğru.

A..Tüp geçidin temeli atıldı.

G. Ama çok yavaş ilerliyor. Aksaray-Yenikapı bölgesi sur içi biliyorsunuz. Her açtıkları yerde tarihi eser çıkıyor. Arnavutköy'ün üstünde, sur içinin altında tarihi eserler var.

A. Belediye meclisinde köprü projesine red oyu verdiniz. Sebepleri nelerdir?

G. Köprü raporu meclise sevk edildiği zaman alt-yapısı yoktu, o dikkatimi çekti. İkinci sebep yerinin belli olmaması idi. Biz Arnavutköy’de protesto hareketine katılmıştık. Güzergahın Arnavutköy olacağını tahmin ettiğimiz için olumsuz oy verdik. Basın ve medya bize destek çıktı..

A. ASG’iminin güzergahın değişmesinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

G. Tahmin etmiyorum. Siyasilerin kafasında bir cinlik var. Bütün kurumlar ve üniversiteler olumsuz raporlar verdiği halde isteselerdi orada, Arnavutköy’de yaparlardı. Bunlar çoğunluklarına güveniyorlar, doğru değil tabii. Konsorsiyum sağlamak lazım. Bu kadar olumsuzluğa rağmen yapmaya kalksalar “hoş geldin” denmezdi tabii. Onlarda geri adım attular. “Tamam köprüyü Beykoz-Sarıyer arasında yapıyoruz”. dediler. 2. Köprü bir evvelki iktidarın köprüsüydü. 3. Köprü ile ilgili kendilerinin kuracağı bir güzergah varsa zaten birileri şimdiden oraları parselliyor.

A. Başbakan ve ekibinin köprü kararını verecekleri söyleniyor. Belediyelerin karara katılma yetkisi yok mu?

G. Çok büyük bir yatırım. Para Ankara’da. Belediye borçlanırsa kim ödeyecek, Ankara. Belediyelerin yetkileri bazı bakanlıkların görevini yürütmek. Ankara’ya gitmeden yapılacak işler, okulların onarımı, özel idare, trafik problemi gibi.

A. Teşekkür ederim.

12.Görüşme: AKP Belediye Meclisi üyesi, 33 yaşında , erkek, evli.

A. A.S.G’i hakkında düşüncelerinizi öğrenebilir miyim?

G. Duydum. Zaman zaman gelip orada çay içiyorum. Arabamı park edip yürüyüş yapıyorum. Ben Şişli ve Büyükşehir Belediye Meclisi üyesiyim.

Belediyeler insana elektrik, yol, su gibi hizmetleri götürmek için vardır. Tabii ki tarih ve yeşil de korunmalı, insan manevi alanda da var olmalıdır. Ama insanlar eziyet içinde olsun , tarih korunsun olmaz. Amaç yaşayan insanlara hizmet etmek, insanların problemlerini çözmektir. Yeşil insanların hayatını allak, bulak edecek şekilde ortada kaldıysa sökülmesi. Koruduğunuz ağaca arabalar çarpıp insanlar ölüyorsa, o ağaç sökülmesi. Arnavutköy konusunda destekçiyim, şu anda köprü yok. Marmaray çalışması yapıldı.

A. Ama proje Belediye Meclis'i tarafından onaylandı.

G. Ben işlerim dolayısıyla üç aydır Belediye Meclis'i toplantılarına katılamıyorum. Bundan sonra özellikle takip edeyim. Meclis her ayın 2. haftası beş mesai günü üst üste toplanır. 400-500'e yakın dosya gelir. Ben Şişli Belediye Meclis'i üyesiyim. Şişli ile ilgili dosyalara bakarım. Herkes her dosyayı okuyor desem doğru olmaz.

A. A.S.G'i bu sorunu duyurmakta sizce faydalı oldu mu?

G. Gazetelerin yazdıkları çok isabetli olmadı. "Söyleyelim de köprüyü yapmasınlar" olmaz böyle şey. Bu konu Belediye'nin yetkilerini aşar, Başbakanın karar vermesi gereken konu. Esas bağlantı yolları mühim.

A. ASG'ini destekleyen STK'lar hakkında ne düşünüyorsunuz?

G. Ben STK'larımı yeterince güçlü bulmuyorum. Birçok dernek var, üye sayısı 100-150 kişiyi geçmiyor. Ama sanki Türkiye'nin gündemini değiştirme güçleri varmış gibi gösteriliyor. Televizyondan tanıdım onları, bakıyorum hep aynı kişiler. Sivil toplum insanların sokakta, hayatta yaşadıklarıdır. Sokaklarda olanlar bir sivil toplum hareketidir. Onu siyasiler de medya da dikkate almak zorundadır. Şişli'de 1500'e yakın dernek var. Bu derneklerin üninin her yanında olması lazım. Düşünseniz araştırarak 1500 konu bulamazsınız. Kimse alınmasın, mesela Kanarya

Sevenler Derneği, adam başkan olmak için kuruyor. Toplumsal, sosyal bir insan olarak birkaç derneği beğeniyorum. Bu konuda geçmişte çok istismarlar oldu, onun için insanlar derneklere güvenmiyor. Dernekler halkı kapsamıyor.

A. Bir yöre hakkında kentsel tasarımla ilgili bir proje uygulanmadan yerel halkın görüşleri alınmalı mı?

G. Sorulmalı, insanların onayı alınmadan yapılmamalı. Bunlar soruluyor. Direkt sorulması problemi çözmiyor. Önce seçeneklerin ortaya konması lazım. Kentsel Dönüşüm Projesi içinde Belediye çok güzel bir çalışma yaptı. Olimpiyat köyü civarında Altınşehir köyünde insanların %80'i tek odalı evlerde yaşıyor. Ortalama gelirleri ayda 150 YTL. Bu insanların evlerini alıp onlara modern daireler vermekle sorunu çözemezsiniz. Belediye her evden bir genci alıp bir meslek kursuna gönderdi., ki gelirleri artsın.

A. Sizce SİT alanları korunmalı mı?

G. Özellikle İstanbul gibi iddialı bir kentte evet. Beş bin yıllık bir tarih var. Bu kültürün yaşatılması gerek.

A. Teşekkür ederim.

Fotoğraflar

Resim 1 . Araştırmanın yürütüldüğü Arnavutköy semtinde protestonun amacını belirten ofisler
(Ö:Danışman 15.12.1999) Arnavutköy

Resim 2 . A.S.G. destekleyen halk iskele meydanında düzenlenen semt panayırında toplu halde yer almış.

(F.Esmen 6 Haziran 1999 /Arnavutköy)

Resim 3 . Semt panayırında gelir elde etmek amacıyla satışa sunulan hediyelik eşyalar
(Ö.Danısman 6 Haziran 2001 Arnavutköy)

Resim 4 . Beşiktaş Belediye Başkanı Panayır'da Arnavutköylülere destek veriyor.
(P.Tolun, 6 Haziran 2002 Arnavutköy)

Resim 5 . 2003 Yılı panayırında çocuklar
(F.Esmen 6 haziran 2003 Arnavutköy)

Resim 6 . Rant çevrelerine karşı halkı temsil etmek için canlandırılan Nasreddin Hoca
Buldozerin üstünde
(F.Esmen 6 haziran 2003 Arnavutköy)

Milliyet Gazetesi / 19 Ekim Çarşamba 2005

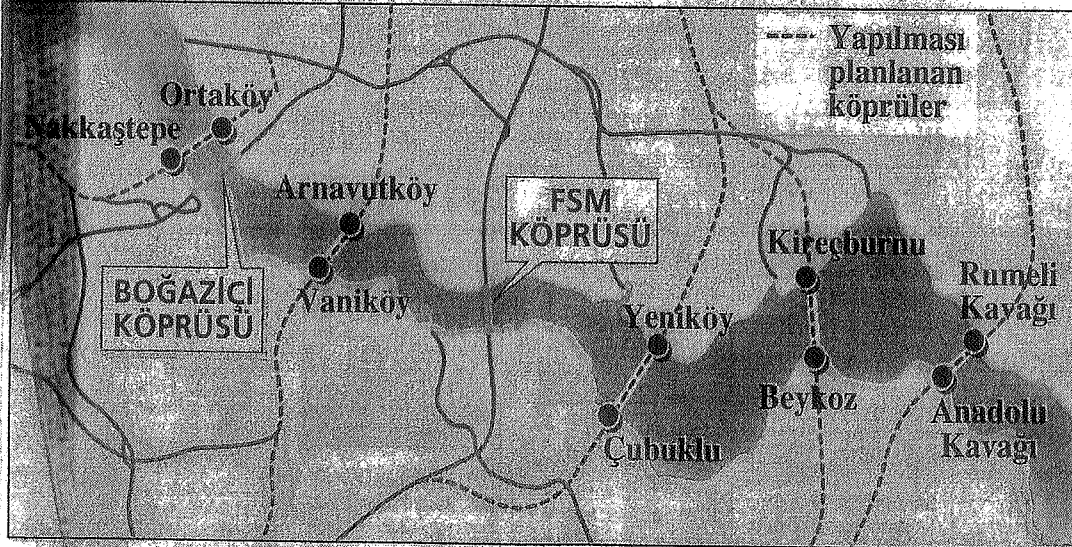
ÜÇÜNCÜ |

Gizli haritaya açık destek

Başkan Topbaş, AKŞAM'ın ortaya çıkardığı Karayolları'nın gizli haritasındaki beş yeni köprüye destek verdi. Başkan, İstanbul Boğazı'na gerekirse 10 köprü bile yapılabileceğini söyledi

KARAYOLLARI Genel Müdürlüğü'nün gizli haritasında İstanbul Boğazı'na beş yeni köprünün yapılmasını öngörmesine İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş da destek verdi. 'Bu çalışmaların mutlaka uygulanacağını anlamına gelmediğini' savunan Topbaş, Boğaz'a gerekirse 10 tane köprü daha yapılabileceğini söyledi. Benzeri projelerin geçmişte de gündeme geldiğini hatırlatan Başkan Topbaş, şunları söyledi: "Osmanlı'da da 1908'de Sarıyer ve Beykoz arasında raylı sistem projeleri vardı.

Abdülhamit Han da bir Boğaz Köprüsü tasarlamıştı. İstanbul'da görev alanı içerisinde kendilerini ilgilendiren her kurum gelecek ile ilgili alternatif çalışmalar yapabilir. Bu çalışmalar mutlaka uygulanır anlamına gelmez. Bunlar bir varsayımdır. Bu varsayımı bir proje gibi algılamak doğru değildir. Çünkü bunlar en son Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde onandıktan sonra uygulamaya geçilebilecek şeylerdir. Gelecek ne gösterir bilinmez. Gereken kavşak çalışmaları yapılır, gerekirse 10 tane de köprü yapılabilir." Mehmet Ali DEMİR / İSTANBUL

AKŞAM'ın ortaya çıkardığı Karayolları Genel Müdürlüğü'nün gizli haritasında İstanbul Boğazı'na yapılması öngörülen yeni köprüler güzergahlarıyla birlikte gösterilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, güzergâhı belli olmayan 3'üncü Boğaz köprüsü projesine onay verdi. Belediye Başkanı Topbaş, kararı veto etti

FSM KÖPRÜSÜ

ARNAVUTKÖY

VANIKÖY

Yeni Arnavutköy-Vaniköy arası

BOĞAZIÇI KÖPRÜSÜ

KARAYOLLARI Genel Müdürlüğü'nün 2002'de hazırladığı 3'üncü köprü için belediye imar planlarında değişiklik yapılmasını öngören teklif, AKP'li üyelerin oylarıyla kabul edildi. Başkan Kadir Topbaş'ın katılmadığı oylamada, CHP'li üyeler dosyadaki eksikliklere ve güzergâhın bile belli olmamasına itiraz etti

GÜNÜN HABERİ

CHP'LİLER köprünün güzergâhını, bilgialmak için gittikleri Planlama ve İmar Müdürlüğü'nde öğrendi. Dosyaya göre köprünün Arnavutköy'le Vaniköy arasına yapılması planlanıyor. Başkan Topbaş'ın veto ettiği karar, Meclis'te tekrar görüşülecek, Meclis kararda direnirse, Topbaş onaylamak zorunda kalacak. >>>15'te

15 Ocak 2008

4 Temmuz 2002 Perşembe

“Üçüncü köprüye hayır” sesi çoğalıyor

● Selda OGUZ - ANKARA

Istanbul milletvekillerinin bir kısmı ve uzmanların Meclis'te yaptığı toplantıdan çıkan sonuca göre, yaklaşık 2 milyar dolara mal olacak 3. Köprü, fizibil değil. “3. Köprüye Hayır” diyen İstanbul milletvekilleri, köprünün İstanbul'un ulaşım sorununa çözüm olmayacağını savundular.

Bayındırlık ve İskan Bakanı Abdülkadir Akcan tarafından yeniden gündeme getirilen, 3. Boğaz Köprüsü ile ilgili tartışmalar Meclis platformuna taşındı. Konuyla ilgili geçtiğimiz hafta TBMM'de gerçekleştirilen toplantıda İstanbul milletvekilleri, konunun uzmanı olan öğretim görevlileri ve semt sakinleri ile bir araya geldi. MHP'li İstanbul milletvekillerinin katılmadığı toplantıya 13 milletvekilinin yanı sıra, 3. Köprü projesine karşı mücadele eden Arnavutköy Semt Girişimi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyeleri, Mimarlar Odası, İnsan Yerleşimleri Derneği ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri de katıldı.

Toplantıda öğretim üyeleri, köprülerin çözüm olmadığını, toplu ulaşım seçeneklerinin gündeme gelmesi gerektiğini savunurken, Arnavutköy Semt Girişimi üyeleri ise ulaşım sorununun köprülerle çözülebileceğini, dört yıl boyunca yaptıkları çalışmalarını ve yaşadıkları semte ve Boğaziçi'ne sahip çıkma konusunda kararlı olduklarını anlattılar.

Üçüncü bir köprünün çözüm olmadığını vurgulayan milletvekilleri ise, Arnavutköy semt sakinlerinin mücadelesini takdir ettiklerini ve desteklerinin süreceğini ifade ettiler.

Köprüye ihtiyaç yok

Toplantı hakkında DUNYA'ya bilgi veren ANAP'lı Bülent Akarcalı, üçüncü köprüye ihtiyaç olmadığını söyledi. MHP dışındaki bütün partilerin İstanbul milletvekillerinin toplantıya katıldığı hatırlatan Akarcalı, “MHP dışındaki diğer bütün partiler projeye son derece endişe ile yaklaşıyorlar. Genç akademisyenler ve bu işin uzmanlarının belirttiği de daha da endişe verici. Karayollarının ve Bayındırlık Bakanlığının elinde üçüncü köprüye ihtiyaç olduğunu da bir araştırma, bir rapor yok. Bakanlıkta köprü ile ilgili ciddi bir fizibilite raporu olmadığı gibi maliyeti bile bilmiyor. Birkaç insanın karpisi yüzünden 2 milyar dolara yakın para harcanacak.

“Olsa olsa bir köprü yapalım nasılsa kullanılır düşüncesiyle hareket ediliyor. Bakanın beyanları endişe vericinin ötesin-

Uzmanların değerlendirmesi

Uzmanlık alanı ulaşım olan öğretim üyeleri ise şu noktaları vurguladılar:

● Makro bakınca 3. Köprü detay bir sorundur, çünkü köprülerden geçiş toplam trafikin yüzde 11'i dir. Ulaşımın yüzde 89'u kenin iki yakasında kendi içinde gerçekleşiyor.

● 3. Köprünün gerçek maliyeti açıklanmamaktadır. Gerçek maliyet açıklanan rakamların kat kat üzerindedir. 11 Köprüde indile belediye 700 milyon dolar idi. Maliyet beşer beşer 15 milyar dolar oldu.

● Tek giriş yatırım yapmadan trafikteki kapasiteyi yüzde 40-50 artırmak mümkün değildir.

● 1997'de hazırlanan İstanbul Ulaşım Ana Planı'na uygun kararlar alınmalıdır. Bu plana göre, üçüncü bir köprüye gerek yoktur. Acilen yeni yollar kısa sürede kendiliğinden yaratılmakta ve yeni yollara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kısır döngüden kurtulmak için raylı toplu taşıma sistemi hızla geliştirilmelidir.

● Boğaz geçişleri için öncelikle tamamı kamusal bekletilen proje otomobillerin değil insanların taşınmasına hizmet edecek olan Marmaray tüp demiryolu projesidir.

de, 2050 yılında ihtiyaç olmayacağına dair kim garanti verir” gibisinden bugünün parası ile 50 yıl sonrası için bağlamaya kalan bir anlayış” diye konuştu.

Kredi bulunmasını engelleriz

Akarcalı, üçüncü köprünün yapılmasında kararlı olunması halinde o zaman bütün dünyayı harekete geçirecek bu köprüye kredi verilmemesi için lobi oluşturmayı planladıklarını da açıkladı.

Bayındırlık Bakanının 3. Köprü açıklamasını Antalya'da Asfalt Mütelaahhidleri toplantısında yaptığını ve talepleri olmasına rağmen İstanbul Milletvekillerine bilgi vermemesini de eleştirdi.

DSP'li Zafer Güler de toplantıya katılan semt sakinlerinin Bayındırlık Bakanı ile görüşme imkanı bulduklarını açıkladı. Güler, “Bakan kendilerine köprülerin onarımı için 100-150 milyon doları zor bulduğunu, 700-800 milyar doları bulacak hatta bağlantı yolları ile birlikte 1 milyar 200 milyon dolara mal olacak köprünün hemen yapılmayacağını, 2030-2050 yıllarında yapımının mümkün olabileceğini anlattı” dedi.

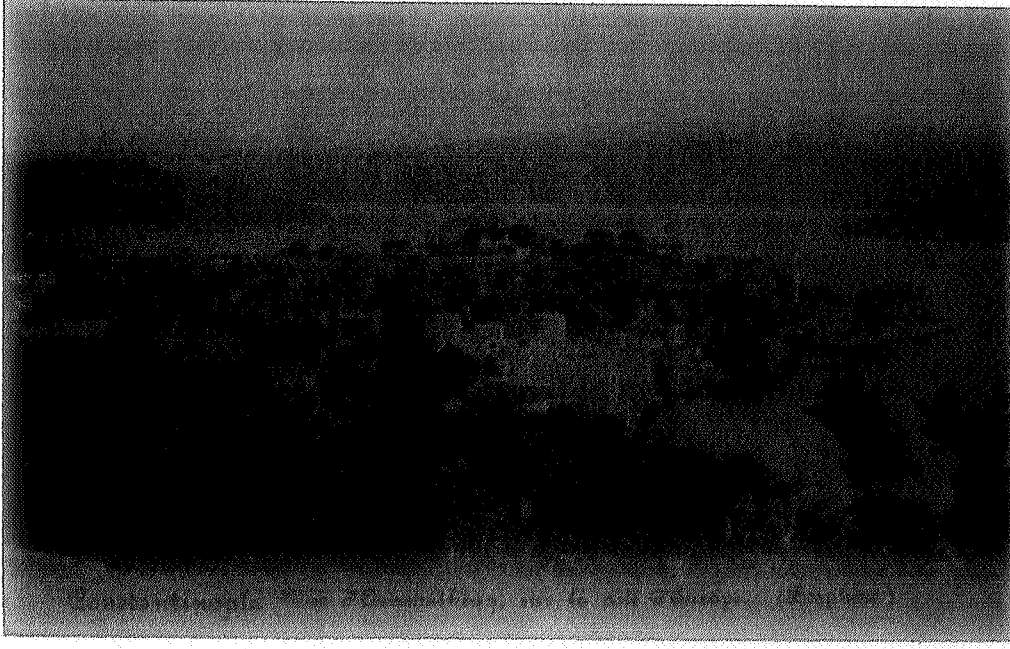
3. KÖPRÜ'NÜN TEHDİT ETTİĞİ ARNAVUTKÖY VE KANDİLLİ ICOMOS'UN "RİSK ALTINDAKİ KÜLTÜREL MİRAS" RAPORUNDA YER ALDI

UNESCO Genel Kurulu'na insanlığın ortak kültürel mirasının korunması konusunda danışmanlık yapmak için kurulmuş olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi – International Council of Monuments and Sites) dünyanın çeşitli yerlerinde tehlike altında olan kültürel mirasa dikkat çekmek ve bu tehlikeleri bertaraf etmek için pratik tedbirler alınmasını sağlamak amacıyla her yıl düzenli olarak "Risk Altındaki Kültürel Miras Raporu" yayınlamaktadır. Raporun bu yılki 2001/2002 basımında 'Türkiye' başlığı altında 3. Köprü Projesi'nin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bıraktığı Arnavutköy ve Kandilli kentsel sit alanları da yer aldı. ICOMOS Türkiye Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından hazırlanmış olan raporun 3. Köprü projesinin yarattığı tehlike ile ilgili kısım aynen şöyledir;

"İstanbul'un doğal ve kültürel mirasını tehdit eden bir başka mühendislik projesi de Boğaz'ın üzerine inşa edilmek istenen yeni köprüdür. Halen Boğaz'ın iki yakasını birleştiren iki köprü mevcuttur ancak kentin Asya ve Avrupa yakaları arasında gidip gelen otomobillerin sayısının artması sonucu trafiğin yoğun olduğu saatlerde köprülerde başgösteren tıkanıklıklar iş yerlerine ve evlerine ulaşmaya çalışan sürücülerin gecikmelerine yol açmaktadır. 3. Boğaz Köprüsü projesi, Bakanlık tarafından açıklanmış ve Boğaz'ın son derece hassas bir yerinde talihsizce seçilen güzergahın Arnavutköy ve Kandilli semtlerine büyük zarar vereceği anlaşılmaktadır. Geniş korular ve kıyı şeridindeki güzel yalıları ile Kandilli, Asya kıyısının sakin atmosferini yansıtmaktadır. Avrupa kıyısındaki Arnavutköy ise bir 19. yüzyıl Boğaz köyüdür ve ahşap mimarisi ile eşsiz bir örnektir. Köprü bu semtin yoğun kültürel mirasını yaratacağı hava ve gürültü kirliliği ile riske sokarken , kentsel sit alanının mimari görünümünü mahveden ağır bir kabus olacaktır. Arnavutköylüler köprü projesine karşı kararlılıkla karşı koymaya ve protestolarını medya vasıtasıyla duyurmaya devam etmektedirler, fakat hükümet henüz projeyi geri çekmemiştir."

3. Köprü projesine karşı çıkan Arnavutköylülerin ve kentlerini seven İstanbulluların kültürel miraslarına sahip çıkma mücadelesinde, bundan böyle yanlarında ICOMOS ve UNESCO da yer alacaktır.

Detaylı bilgi için : <http://www.international.icomos.org/risk/2001/turk2001.htm>

Geleneksel Arnavutköy Panayırı

6 Haziran Pazar

Arnavutköy İskele Meydanı

Ömer Yılmaz Güven Parkı

Saat: 12:00

Kültürel miras, şarkılar, sözler, yiyecek, içecek, el sanatı, hediye, sergi

Arnavutköy
Semt
Girişimi

Bilgi:

(212) 265 67 95

0-532-285 49 71

(SEMT AŞKI)

"Topraksız bey, beysiz toprak olmaz". Bu, feodal dönem için kullanılan deyiş, Fransız İhtilali ya da feodalizmden kapitalizme geçmekle şekil olarak değişmiş olsa da öz olarak pek değişmedi. Bir toprağa tutunma, bir yere ait olma güdüsü hep var oldu insanoğlunda. Bir ülkeye, bir şehre ve bir semte ait olmak. Taşrada, sayesinde her kapıyı açabileceğiniz hemşerilik, köyden şehre doğru uzadıkça yerini şarkılara da yansıyan bir "Sen İstanbul'un neresindensin?" sorusuna bırakır. Özellikle büyük şehirlerde oturduğunuz semt statünüzü de belirler. Tüm bunların yanında bir de "doğma büyüme Arnavutköylüyüm, Bekeliyim" diyen kişilere rastlarsınız, semtlerinden konuşurken göğüsleri kabarr. Koca şehir içinde bir mahallenin samimiyetine tutunur, bakkal ve manavıyla sohbet etmekten, sokaklarında aynı insanları görmekten ayrı bir zevk ve tatmin duyarlar bu semt aşıkları. Hatta bu aşk, sivil toplumun istikrarlı ve güçlü seslerinden de biri olabilir, Arnavutköylüler'inki gibi. Onlar, "Niye köprü? Tüp geçitin gözü mü çıkmış?" diyerek İstanbul'da yapılacak üçüncü bir köprüye karşı tüm İstanbul'u ayaklandırıp halktan ve basından destek gördüler. Nitekim proje, Arnavutköy'ü tam göbeğinden hançerleyen bir proje. Projenin gerçekleşmesi durumunda deniz kenarındaki yalıların, tarihi eserlerin bir kısmının ve Arnavutköy Çarşısı'nın tamamıyla kaybolacağını gören Arnavutköylüler, bu köprüyü engellemek için Arnavutköy Semt Girişimi'ni kurdu. 3. Köprü'yü protesto etmek amacıyla düzenledikleri panayra yaklaşık iki bin kişi ile birlikte onlara destek vermek için

Tek gerçek keşif yolculuğu yeni yerler aramak değil, yeni gözlerle bakmaktır.
Marcel Proust

Orhan Pamuk, Müjde Ar, Rutkay Aziz gibi sanatçılar katıldı. Bugüne kadar 4 binin üstünde imza topladılar. Yalıları, dar yokuşlu yolları ve merdivenli sokakları, ikişer-üçer katlı, çardaklar ve sarmaşıklarla kaplı, sanat eseri kapıları ile Arnavutköy, Osmanlı başkentinin mimari zenginliği ve ince zevkini fısıldar kendisini gezenlere. Geçirdiği onca yangına, mahalleyi denizden koparan kazıklı yola, Akmerkez trafiğine ve üçüncü köprü projesine rağmen doktorundan mahalle manavına herkes, herhalde muhtar Güven'in söylediği gibi; "Arnavutköy'deki komşuluğu, arkadaşlığı, ahbablığı hiçbir şeye değişmedikleri" için hala orada.

Arnavutköy, semt bilincinin ve aşkının en önemli örneklerinden. Bu semt tarihinde çok büyük yangınlara tanık olmuş. 18. ve 19. yüzyıllarda yalıların, yamaç ve vadilerdeki köşkerlerin hemen hemen tümü yanmış. En son 1887'deki yangında ise bölgedeki Musevilerin çoğu köyü terk etmiş ve yerine Müslümanlar yerleşmiş. İstanbul Ansiklopedisi'ne göre, I. Dünya Savaşı öncesinde Arnavutköy'de 493 Müslüman, 5 bin 973 Rum, 342 Ermeni, 32 Musevi ve 642 ecnebi varmış ve günlük vapur yolcu sayısı bin 550 imiş. Arnavutköy 1970'den sonra SİT alanı ilan edilmiş. 2002 nüfusu 5 bin 200.